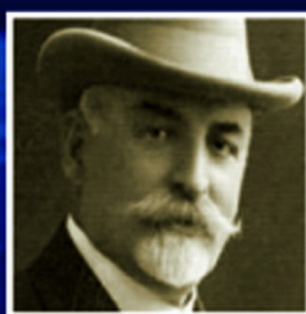

745
ly
z

რკინის კანცლერის საიდუმლო

მას ეძახდნენ რკინის კანცლერს, მისი
ჭკუისა ეშინოდა ყველა ევროპელ
დიპლომატს, ის მიჩნეულია ყველა
დროის ერთ-ერთ უდიდეს
დიპლომატად და გერმანიის
უდიდეს სახელმწიფო მოღვაწედ,
მას ბაძავდა ყველა გერმანელი
პოლიტიკოსი, მათ შორის –
ჰიტლერიც.

თორნიკე შარაშენიძე

ლეგენდა

ეს ადამიანი დაიბადა პრუსიაში, არც ისე დიდ გერმანულ სახელმწიფოში, რომელიც თითქმის არ ჩანდა კიდეც ერთი გერმანული სახელმწიფოს – ავსტრიის ფონზე, რომ არაფერი ვთქვათ საფრანგეთსა და რუსეთზე. ავსტრიამ ნაპოლეონთან ოთხი ომი წააგო, მაგრამ ამის მიუხედავად მაინც რჩებოდა საკმაოდ გავლენიან სახელმწიფოდ, პრუსია კი ნაპოლეონთან სულ ერთ ომში (1806 წელს იენის ბრძოლა) დამარცხდა და ლამის რუკიდანაც გაქრა.

დაიბადა 1815 წლის 1 აპრილს. ეს თარიღი

ორი რამითაა საინტერესო. 1815 წელს საბოლოოდ დამარცხეს ნაპოლეონი და ევროპაში დამყარდა ახალი წესრიგი, რომელშიც წამყვან როლებს თამაშობდნენ რუსეთი, ინგლისი და ავსტრია. დამარცხებული საფრანგეთი თანდათანობით ბრუნდებოდა ასპარეზზე. ამ ოთხეულის ფონზე ყველაზე მოკრძალებულად ბისმარკის სამშობლო, პრუსია, გამოიყურებოდა და ნამდვილად ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ დაახლოებით ნახევარ საუკუნეში სწორედ პრუსია შეძლებდა შეუძლებელს – გერმანიის გაერთიანებას.

1 აპრილი კი 1 აპრილია. „მე დიპლომატის დღეს დავიბადე, იმ დღეს, როცა მოტყუება ადვილია,“ – ხუმრობდა თავად რკინის კანცლერი.

თუმცა, იგი სულაც არ იტყუებოდა ხოლმე. მართალია, მისი მეტოქეები საბოლოოდ ყოველთვის მოტყუებულები რჩებოდნენ, მაგრამ ეს არა იმიტომ, რომ ბისმარკი მათ ტყუილებს ეუბნებოდა, არამედ იმიტომ, რომ მათ ბისმარკი ბრიყვი ეგონათ ხოლმე და გათვლებსაც აქედან გამომდინარე აკეთებდნენ. როცა საბოლოოდ ყველა მიხვდა, რომ პრუსიის მოკრძალებული კანცლერი ბრიყვი არ იყო, მან ამასობაში გერმანია გააერთიანა და ევროპის (და, შესაბამისად, მსოფლიოს) ყველაზე გავლენიან პოლიტიკოსად იქცა. შემდეგ კი 20 წელი ევროპას თავის ჭკუაზე ატრიალებდა.

ღაბიუბი

ოტო ფონ ბისმარკი ასპარეზზე 1848 წელს გამოჩნდა. ეს ერთ-ერთი ყველაზე შფოთიანი წელიწადი იყო ევროპის ისტორიაში. კონტინენტს რევოლუციების ტალღამ გადაუარა. ერები ითხოვდნენ კონსტიტუციას, სიტყვის თავისუფლებას. გამონაკლისი არც პრუსია იყო, მაგრამ ბისმარკი (იგი მაშინ საკანონმდებლო ორგანოს წევრი იყო) რევოლუციის წინააღმდეგ გამოვიდა. უფრო მეტიც, მან არც პრუსიის გარშემო გერმანიის გაერთიანებას (რაც მაშინ, რევოლუციურ ტალღაზე, აქტიურად განიხილებოდა) დაუჭირა მხარი. ეს ნამდვილად უცნაურია იმ კაცისგან, ვინც მოგვიანებით თავად გააერთიანა გერმანია. ცხადია, ბისმარკი გაერთიანების წინააღმდეგი არ ყოფილა, უბრალოდ, იგი ფიქრობდა, რომ ამის დრო ჯერ კიდევ არ მოსულიყო. მომავალ რკინის კანცლერს ყოველთვის საკუთარი აზრი ჰქონდა ყველაფერზე და მოდას აყოლილი არასოდეს ყოფილა.

საბოლოოდ რევოლუციები დამარცხდა. ბისმარკმა კი შეუვალი კონსერვატორის სახელი დაიმკვიდრა. ამის წყალობით იგი პრუსიის წარმომადგენლად დანიშნეს გერმანიის კონფედერაციის პარლამენტში. ბისმარკისგან ელოდნენ, რომ იგი თავის ახალ პოსტზე მთელ ძალისხმევას ავსტრიასთან შერიგებას მოახმარდა. საქმე ისაა, რომ გერმანიის გაერთიანების ამბიცია ავსტრიასაც ჰქონდა და როცა 1848 წელს ამის შანსი პრუსიას გაუჩნდა, ორ გერმანულ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობები დაიძაბა. მაგრამ ისევ და ისევ ბისმარკს საკუთარი აზრი და გეგმები ჰქონდა – პარლამენტში ავსტრიასთან შერიგების ნაცვლად იგი ავსტრიას დაუპირისპირდა და პრუსიის პოზიციები გააძლიერა. პრუსიის მმართველებს ეს დიდად არ მოსწონდათ, რადგან მათ ავსტრია ბუნებრივ მოკავშირედ მიაჩნდათ, როგორც გერმანული და კონსერვატიული სახელმწიფო. ბისმარკი მათ გადარწმუნებას ვერ ახერხებდა და თავისი პოზიციის გამო იგი ახირებულ და ურჩ დიპლომა-

1806 წლის ოქტომბერში ნაპოლეონმა იენასთან და აუერშტედტთან სასტიკად დაამარცხა პრუსიის ჯარი და რამდენიმე დღეში მთელი ქვეყანა ფრანგებმა დაიკავეს.

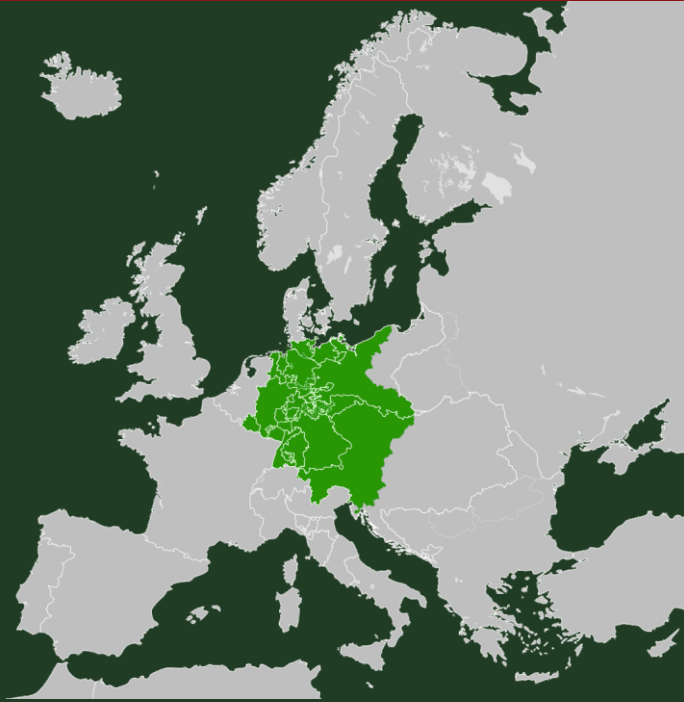

იენასთან ბრძოლა, მხატვარი ედუარდ დეტაილი

ევროპა 1815 წელს

1815 წლიდან მოყოლებული გერმანული სახელმწიფოები კონფედერაციაში გაერთიანდნენ. ყოველი მათგანი (სულ იყო 39 სახელმწიფო, მათ შორის ყველაზე მსხვილი – ავსტრია და პრუსია) ინარჩუნებდა სრულ დამოუკიდებლობას, თუმცა გარკვეული კოორდინაცია ჰქონდათ მთელ რიგ საკითხებზე (ერთ-ერთზე გარედან თავდასხმის შემთხვევაში კი, კონფედერაცია აგრესორის წინააღმდეგ ერთად უნდა გამოსულიყო), რომელთა განხილვაც ხდებოდა კონფედერაციის პარლამენტში.

ტად მიაჩნდათ. თუმცა ყველა კარგად ხედავდა, რომ ეს ახირებული კაცი პრუსიის ერთგული იყო.

ბისმარკის შემდეგ მისიად რუსეთში ელჩობა იქცა. აქ მან იმდენად კარგად გაართვა თავი ამოცანას, რომ რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ თავის სამსახურში მიიწვია. ბისმარკმა ამ შეთავაზებას, ცხადია, უარით უპასუხა, მაგრამ იმპერატორთან ძალიან კარგი ურთიერთობა შეინარჩუნა, რაც მომავალში მას არაერთხელ დაეხმარა. რუსეთის შემდეგ ბისმარკი მცირე ხნით საფრანგეთში გაამწესეს ელჩად, სადაც იმპერატორ ლუი-ნაპოლეონს (ნაპოლეონის ძმისშვილს) დაუახლოვდა და მისი ნდობაც მოიპოვა. ლუი-ნაპოლეონი თამამად უყვებოდა ბისმარკს თავის გეგმებზე. ბევრის მსგავსად, მან მომავალი რკინის კანცლერი უბრალო ადამიანად და საშუალო დიპლომატად მიიჩნია, ვისით მანიპულირებაც იოლი იქნებოდა. ეს შეცდომა ლუი-ნაპოლეონს მომავალში ძვირად დაუჯდა.

1862 წელს პრუსიის მეფემ ბისმარკი კანცლერად დანიშნა. ამჯერადაც მისგან რალაცას ელოდნენ – ახალ კანცლერს პარლამენტთან წარმოქმნილი უთანხმოება მეფის სასარგებლოდ უნდა მოეგვარებინა. მაგრამ, ცხადია, ბისმარკს ამჯერადაც საკუთარი გეგმები და შეხედულება ჰქონდა. პარლამენტთან უთანხმოება მან სწრაფად მოაგვარა, მაგრამ ამის შემდეგ მთლიანად ჩაიგდო ხელში საგარეო პოლიტიკაზე კონტროლი (რაც იქამდე პრუსიაში არც ერთ კანცლერს არ გაუკეთებია) და სწორედ ის „ახირებული და ურჩი“ საგარეო პოლიტიკა გაატარა, რომლის გამოც სამეფო კართან უთანხმოება მოსდიოდა ხოლმე. ამ პოლიტიკის წყალობით მან თითქმის შეუძლებელი შეძლო – გერმანია გააერთიანა.

ეს მისია შეუძლებელი ჩანდა მთელი რიგი მიზეზების გამო. ჯერ ერთი, გერმანიის გაერთიანება საფრანგეთის ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდა. მოყოლებული მე-17 საუკუნიდან საფრანგეთი სწორედ იმის ხარჯზე იყო ძლიერი, რომ გერმანია დაიშალა და გაერთიანებას ვერ ახერხებდა. პრუსიის მიერ გერმანიის გაერთიანება, როგორც უკვე ვთქვით, არაფრით აძლევდა ხელს ავსტრიას. ამას ისიც ემატებოდა, რომ 1848-1849 წლებში პრუსიის მიერ გერმანიის გაერთიანების წინააღმდეგ წავიდა რუსეთიც...

მაგრამ პოლიტიკა შესაძლებლის ხელოვნებაა. პოლიტიკოსმა შესაძლებლობა უნდა დაინახოს იქ, სადაც მას სხვები ვერ ხედავენ. ბისმარკი სწორედ ამას ახერხებდა.

1864 წელს პრუსიამ და ავსტრიამ დანიის წინააღმდეგ იომეს. ამ უკანასკნელმა ორი გერმანული მხარის თავის ტერიტორიაში მთლიანი ინტეგრაცია მოინდომა, რითაც საერთაშორისო შეთანხმებები დაარღვია და გერმანული საზოგადოებრივი აზრი გააღიზიანა. დანიამ ომი წააგო და ეს ორი მხარე პრუსიასა და ავსტრიას დარჩა. ძნელად თუ დაინახავდა ამ მოვლენაში ვინმე რაიმე შესაძლებლობას, ბისმარკის გარდა. მან ავსტრიელებს არანაირი შეღავათი არ გაუწია, როცა საქმე მოპოვებული ტერიტორიის გაყოფაზე მიდგა. ავსტრიელები მიჩვეული იყვნენ, რომ პრუსია მუდამ უმცროსი ძმის როლით კმაყოფილდებოდა და საბოლოოდ ყველაფერს თმობდა ხოლმე, ამიტომაც ახლაც მოთხოვნებს აყენებდნენ, მაგრამ ბისმარკი უკან არაფრით იხევდა. მას სურდა, რომ ავსტრიელებს პრუსია, სულ მცირე, თანასწორად ელიარებინათ, მაგრამ რადგან ეს არ ხდებოდა, იგი მზად იყო კონფრონტაციაზე წასულიყო.

დანის ტერიტორიაში ავტონომიის უფლებებით ორი გერმანული მხარე – შლეზვიგი და ჰოლშტაინი – შედიოდა, რომლებიც დანიასა და პრუსიას შორის უკვე არაერთხელ ქცეულიყო განხეთქილების მიზეზად. დანიამ ბოლოს და ბოლოს ამ ორი პროვინციის სრული ინტეგრაცია (და მათთვის ავტონომიის ჩამოშორებაც) მოინდომა.

დიუბელის ბრძოლა (შლეზვიგის II ომი),
მხატვარი ვილჰელმ როზენშტანდი

საბოლოოდ კონფრონტაცია 1866 წელს ომამდე მივიდა. ბისმარკისათვის ეს არ იყო იოლი. პრუსიაში მას ბევრი აკრიტიკებდა „ძმათა მკვლელი ომის“ წამოწყებისათვის. მას ესროლეს კიდეც და სასწაულებრივად გადარჩა. როცა ომი დაიწყო, ჯიბეში საწამლავიც კი ედო, რადგან ყველაფერი დადო სასწორზე. მაგრამ ამავე დროს მან ყველაფერი გააკეთა, რათა ომში პრუსიას გაემარჯვა. ავსტრიის წინააღმდეგ მოკავშირე იპოვა იტალიის სახით და, რაც მთავარია, ლუი-ნაპოლეონი დაარწმუნა, რომ ომში არ ჩარეულიყო. ეს ყველაზე რთული საქმე იყო, რადგან, წესით, ფრანგების იმპერატორს კარგად უნდა გაეაზრებინა, რომ ავსტრიასა და პრუსიას შორის ომის შემდეგ გერმანიის გაერთიანებაც აღარ იქნებოდა შორს. მაგრამ ბისმარკმა ლუი-ნაპოლეონს როგორღაც ჩააგონა, რომ ომი დიდხანს გაინელებოდა და რომ შედეგად ორი გერმანული სახელმწიფო ერთმანეთს დაასუსტებდა (რაც ფრანგების ინტერესებში იყო). სინამდვილეში კი მოხდა პირიქით – პრუსიელებმა ავსტრია სწრაფად და-

ამარცხეს და ლუი-ნაპოლეონმა გონს მოსვლაც ვერ მოასწრო, რომ ომი დამთავრდა. ეს ბისმარკის დამსახურებით მოხდა, რომელმაც ბრძოლის ველზე ავსტრიელების განადგურებით აფიტირებული პრუსიის მეფე და სამხედროები დაარწმუნა ვენა არ აეღოთ და სასწრაფოდ გაეფორმებინათ ზავი ავსტრიასთან. ბისმარკს ესმოდა, რომ მომავალში პრუსიას ავსტრია მოკავშირედ დასჭირდებოდა და ამიტომ მისი დამცირება არ შეიძლებოდა. ავსტრიას ზავის სანაცვლოდ მან მხოლოდ ერთი პირობა წაუყენა – გერმანიის საქმეებიდან ჩამოშორება. ამგვარად გერმანიის გაერთიანებისკენ ერთი დიდი ნაბიჯი გადაიდგა.

რჩებოდა ორი ბარიერი – საფრანგეთი და რუსეთი. რუსეთთან ბისმარკის წყალობით პრუსიას კარგი ურთიერთობა ჰქონდა. რაც შეეხება საფრანგეთს, ლუი-ნაპოლეონი სასტიკად უკმაყოფილო იყო, რომ პრუსიამ ავსტრია დაამარცხა და გერმანიაში პოზიციები გაიმყარა. ფრანგთა იმპერატორმა სანაცვლოდ, კომპენსაციის სახით, ბისმარკისგან ბელგია მოითხოვა (იმის სანაცვლოდ, რომ პრუსია-ავსტრიის ომში ნეიტრალური იყო). ბისმარკი მოლაპარაკებებზე დათანხმდა და ფრანგებს დასტყუა წერილობითი დოკუმენტი, რომელშიც ისინი ბელგიას ითხოვდნენ. ამის შემდეგ მან მოლაპარაკებები განაგრძო. ფრანგების მოთმინების ფი-

კაიზერ ვილჰელმ II და ბისმარკი, 1888

ალა ივსებოდა და მალე (1870 წელი) პრუსიას ომი გამოუცხადეს. ეს მათი მხრიდან დიდი შეცდომა იყო, რადგან საფრანგეთი მარტოდმართო აღმოჩნდა არა მხოლოდ პრუსიის, არამედ მთელი გერმანიის წინააღმდეგ – ფრანგებთან ომში პრუსიას ყველა გერმანული სახელმწიფო დაუდგა გვერდით. ამასთან, ომის დაწყებისთანავე ბისმარკმა გამოაქვეყნა დოკუმენტი, რომელშიც ფრანგები ბელგიას ითხოვდნენ და ამით ლუი-ნაპოლეონის საბოლოო დისკრედიტაცია მოახდინა მთელი ევროპის თვალში. პრუსიის კარგად გაწვრთნილმა ჯარმა სასტიკად დაამარცხა მოკავშირეთა გარეშე დარჩენილი ფრანგები. ბისმარკი ბრძოლის ხაზზე იმყოფებოდა, მისი ვაჟები კი წინა რიგებში ომობდნენ. ლუი-ნაპოლეონი რკინის კანცლერს ტყვედ ჩაბარდა... ამის შემდეგ უკვე გერმანიის გაერთიანებას აღარაფერი ედგა წინ.

წინასწარმეტყველი

ბისმარკის ძლიერების საიდუმლო ალბათ იმაში მდგომარეობდა, რომ იგი კარგად გრძნობდა დროის მოთხოვნას და თავის პოზიციასაც შესაბამისად ცვლიდა. თუკი 1848 წელს იგი კონსერვატორი იყო, 1864 წლიდან რევოლუციონერად იქცა, რომელიც რისკს არ ერიდებოდა და სამი ომი იომა. მაგრამ როგორც კი ომები დასრულდა და ბისმარკმა თავის მიზანს მიაღწია (გერმანია გააერთიანა), იგი ისევ გარდაისახა – კვლავ კონსერვატორი გახდა. 1871 წლიდან ბისმარკის უმთავრესი საზრუნავი არსებული ვითარების შენარჩუნება იყო. მან შექმნა გერმანია, რომელიც ევროპის უძლიერესი სახელმწიფო იყო. ახლა ევ-

როპაში ახალი ომები აღარ უნდა მომხდარიყო, რადგან გერმანიას აღარ სჭირდებოდა გაფართოება და ომი მხოლოდ არეულობას თუ მოიტანდა. ასე იქცა ბისმარკი ევროპის პირველ მშვიდობისმყოფლად.

მომდევნო 20 წლის განმავლობაში ბისმარკმა ევროპაში ახალი, იქამდე არნახული სისტემა შექმნა. ეს იყო ნამდვილი ობობის ქსელი, რომელშიც რკინის კანცლერმა მთელი კონტინენტი გახვია. ქსელი მან ალიანსებისგან შექმნა. რუსეთთან გერმანიას გაფორმებული ჰქონდა შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც, ორივე მხარე, სხვა სახელმწიფოსთან ომის შემთხვევაში, ნეიტრალიტეტს ინარჩუნებდა, ავსტრიასთან გერმანიას ალიანსი ჰქონდა გაფორმებული, ასევე არსებობდა გერმანულ-ავსტრიულ-იტალიური ალიანსი, არსებობდა ავსტრიულ-იტალიურ-ბრიტანული შეთანხმებაც, რომელიც ხმელთაშუა ზღვასა და ახლო აღმოსავლეთში სტატუს-კვოს დაცვას ისახავდა მიზნად (ეს შეთანხმება ბისმარკის ლოცვა-კურთხევით შედგა), არსებობდა გერმანულ-რუმინული ალიანსიც კი... ამ ალიანსებიდან ზოგი ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდა კიდეც და მათ კონტროლს მხოლოდ ბისმარკისნაირი დიპლომატი თუ შეძლებდა. არც ერთ ალიანსში არ ფიგურირებდა საფრანგეთი – ბისმარკს ამ უკანასკნელის შურისძიების ეშინოდა და ამიტომ ყველანაირად ცდილობდა მის იზოლირებას, რაც გამოსდიოდა კიდეც. ეს ობობის ქსელი იმდენად ყოვლისმომცველი იყო, რომ ვერც ერთი ევროპული სახელმწიფო მკვეთრ მოძრაობას ვერ აკეთებდა და ამის წყალობით ბისმარკის ხელში კონტინენტს მშვიდობა ჰქონდა, გერმანია კი ვითარდებოდა და ძლიერდებოდა.

და მაინც, ბისმარკი ხვდებოდა, რომ მშვიდობის შენარჩუნება სულ უფრო და უფრო გართულდებოდა. იგი უკვე წინასწარმეტყველებდა, რომ მომავალი დიდი კონფლიქტი ბალკანეთზე დაიწყებოდა (ასეც მოხდა – 1914 წელს ბალკანეთზე ატეხილი დაპირისპირებიდან პირველი მსოფლიო ომი იშვა), სადაც ერთმანეთს რუსეთისა და ავსტრიის ინტერესები ეჯახებოდა. ამიტომაც რკინის კანცლერი მუდამ უსვამდა ხაზს, რომ გერმანია არ აპირებდა სხვის გამო გახვეულიყო შარში. ბალკანეთის გამო არც ერთ გერმანელ ჯარისკაცს არ გავიმეტებო – იმეორებდა იგი.

1890 წელს ბისმარკი თანამდებობიდან გადააყენა გერმანიის ახალმა იმპერატორმა ვილჰელმმა. მას მიაჩნდა, რომ რკინის კანცლერი მეტისმეტად ფრთხილი იყო, რომ გერმანია გა-

OTTO·VON·BISMARCK

ოტო ფონ ბისმარკი, მხატვარი ფრანც ფონ ლენზახი, 1879

ცილებით უფრო მეტს იმსახურებდა და გაცილებით მეტის მიღება შეეძლო. ახალმა ხელისუფლებამ მალე მთლიანად მოშალა ბისმარკის მიერ შექმნილი ალიანსების სისტემა და ყველაფერი იმით დასრულდა, რომ 1914 წელს გერმანია ომში აღმოჩნდა ჩართული ერთდროულად საფრანგეთთან, რუსეთთან და ბრიტანეთთან, რომელთაც მალე ჯერ იტალია, ბოლოს კი ამერიკაც შეუერთდა...

ბისმარკი ამას ვერ მოესწრო, მაგრამ გარდა-

ცვალებამდე ერთი წლით ადრე, 1897 წელს, ერთობ წინასწარმეტყველურად თქვა:

„იენის ბრძოლა ფრიდრიხ დიდის გარდაცვალებიდან სულ რაღაც 20 წელიწადში მოხდა. მსგავსი უბედურება გველის ჩემი გარდაცვალებიდან 20 წელიწადში, თუკი ყველაფერი ასე გაგრძელდა...“

ბისმარკის გარდაცვალებიდან ზუსტად 20 წელიწადში პირველი მსოფლიო ომი გერმანიის დამარცხებით დასრულდა...

სახელმწიფო

ഇന്റക്ടീവ്

မြန်မာ့အသံ

დავითაძის

გაგრძელება

3. **అవగాహన**

കൂടുതൽ

THE

தமிழ்நாடு

სამრეწველო უმჯობესი

312

ප්‍රවේශය

കൂടുതൽ

ഇന്ത്യയിൽ

മറുപടിയുണ്ട്

කවි

ნიშნავს იყო უსაფრთხოოდ

დავით ქოჭუა

უსაფრთხოდ, დაცულად ყოფნა ძალიან ბევრი საკითხის გათვალისწინებას გულისხმობს. საკუთარი მოქალაქეების დაცულობა ნებისმიერი სახელმწიფოს ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას წარმოადგენს, მაგრამ დღესაც კი, 21-ე საუკუნეში, ყველაზე მდიდარი და ძლიერი სახელმწიფოებიც ვერ ახერხებენ ბოლომდე უზრუნველყონ თავიანთი მოქალაქეების უსაფრთხოება, რადგან მშვიდობიან პერიოდშიც ადამიანების უსაფრთხოებას ბევრი რამ ემუქრება. უსაფრთხოების ნაწილი თვალსაჩინოა, ნაწილი კი – შეფარული, თუმცა ხშირად – არანაკლებ საშიში.

კაცობრიობის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ საფრთხეს **ომი** წარმოადგენს. საგულისხმოა, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთის წინააღმდეგ ომს ათასწლეულების განმავლობაში აწარმოებენ, იმ პერიოდში

დიდან, როდესაც პირველი სახელმწიფოები გაჩნდა. სამუშაოდ, კაცობრიობამ ჯერ კიდევ ვერ მოახერხა ომების თავიდან აცილება, მიუხედავად იმისა, რომ გასულ საუკუნეში ამის არაერთი მცდელობა იყო, იგულისხმება ბრიან-კელოგის შეთანხმება,

ერთა ლიგა, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია და ა.შ. ზოგადად, XX საუკუნეში ისტორიაში ორი ყველაზე სისხლისმღვრელი დაპირისპირება – პირველი და მეორე მსოფლიო ომები – მოხდა, რომლებმაც ათობით მილიონი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა, კიდევ მილიონობით ადამიანი დაასახიჩრა და ათასობით ქალაქი, დაბა თუ სოფელი დაანგრია. ბირთვული იარაღის შექმნით კი ადამიანებს ისეთი დამანგრეველი იარაღი მიეცათ, რომ თავისუფლად

არის შესაძლებელი არა მხოლოდ კაცობრიობის, არამედ მთლიანად სიცოცხლის მოსპობა დედამიწაზე.

დღესდღეობით ომები, სამწუხაროდ, კვლავაც ხდება – როგორც აზიასა და აფრიკაში, ისე ევროპაში. ევროპაში, კერძოდ, ჩვენს სამეზობლოში, საქმე გვაქვს ე. წ. „ჰიბრიდულ“, ანუ შერეულ ომთან, როდესაც ომის მწარმოებელი სახელმწიფო ღიად არ აღიარებს ომში მონაწილეობას. ამის კარგი მაგალითია რუსეთის ამჟამინდელი აგრესია აღმოსავლეთ უკრაინაში.

სამოქალაქო ომები

ჩვეულებრივ ომებთან ერთად, რომლებიც ორ ან მეტ სახელმწიფოს შორის მიმდინარეობს, სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს სამოქალაქო ომებიც, რომლებიც ერთი რომელიმე სახელმწიფოს შიგნით ხდება. სამოქალაქო ომები შეიძლება წლების განმავლობაში მძვინვარებდეს და მასში აქტიურად იყვნენ ჩართული სხვა სახელმწიფოები, მოხალისეები და დაქირავებული მეომრები, რომლებიც გარკვეული საფასურის გამო უერთდებიან რომელიმე მებრძოლ მხარეს. არსებობს ისეთი სამოქალაქო ომებიც, როდესაც მთავრობასთან დაპირისპირებული შეიარაღებული დაჯგუფებები ერთმანეთსაც ებრძვიან, მაგალითად, დღევანდელ სირიასა და ლიბიაში.

არსებული მთავრობის წინააღმდეგ მებრძოლი შეიარაღებული დაჯგუფებები, როგორც წესი, აცხადებენ, რომ სწორედ მთავრობის უკანონო მოქმედებების ან/და სისასტიკის გამო გადაწყვიტეს ამბოხება. სამწუხაროდ, ხშირად ასეთი დაჯგუფებები ძალიან მალე მთავრობასაც აჭარბებენ თავიანთი სისასტიკით, რასაც კარგად ვხედავთ სირიის და ერაყის ტერიტორიაზე მოქმედი ტერორისტული დაჯგუფების – „ისლამური სახელმწიფოს“ – შემთხვევაში.

მთავრობების წინააღმდეგ მებრძოლი შეიარაღებული დაჯგუფებები შეიძლება წარმოადგენდნენ პარტიზანებს, ტერორისტებს ან ამ ორის ნაზავს. ძირითადი განსხვავება პარტიზანებსა და ტერორისტებს შორის ისაა, რომ პირველების მთავარი სამიზნე მთავრობას დაქვემდებარებული შეიარაღებული ძალებია, მეორისა კი – მშვიდობიანი, სამოქალაქო მოსახლეობა.

დიდი სიკვდილიანობისა და მნიშვნელოვანი ნგრევის გარდა, ომებისა და სამოქალაქო ომების შედეგად ათასობით და ზოგჯერ მილიონობით ადამიანს უწევს საკუთარი სიცოცხლის გადასარჩენად საცხოვრებელი ადგილებიდან გაქცევა. ლტოლვილები და იძულებით გადაადგილებული პირები, რო-

გორც ასეთ ადამიანებს ვუწოდებთ, ყველა სახელმწიფოსათვის სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენენ. ხშირად მათ წლების მანძილზე უწევთ უკიდურეს გაჭირვებაში ყოფნა და ელემენტარული საცხოვრებელი პირობებიც კი არ გააჩნიათ.

ბრიან-კელოგის შეთანხმება – საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის არისტიდ ბრიანისა და აშშ-ის სახელმწიფო მდივან ფრენკ კელოგის მიერ ინიცირებული და 1928 წლის 27 აგვისტოს გაფორმებული საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელსაც ხელი მოაწერა საფრანგეთმა, ინგლისმა, გერმანიამ, იტალიამ, იაპონიამ, ბელგიამ, პოლონეთმა და ჩეხოსლოვაკიამ. ცხადდებოდა, რომ პაქტის ხელმოწერა სახელმწიფოებს უარი უნდა ეთქვათ ომზე, როგორც ეროვნული პოლიტიკის გატარების მეთოდზე, და რომ მის წევრ სახელმწიფოებს ყველა სახის უთანხმოება მხოლოდ მშვიდობიანი გზით უნდა გადაეწყვიტათ. პაქტის მესამე მუხლის მიხედვით ხელშეკრულებასთან შეერთება შეეძლო ყველა სახელმწიფოს.

„ისლამური სახელმწიფო“ წარმოადგენს სირიისა და ერაყის ტერიტორიაზე მოქმედ ტერორისტულ დაჯგუფებას, რომელიც განსაკუთრებული სისასტიკითაა ცნობილი. ნავთობით მდიდარი რეგიონების კონტროლის შედეგად „ისლამური სახელმწიფო“ წელიწადში ასობით მილიონი დოლარის შემოსავალს იღებს. ორგანიზაციაში 30 000-ზე მეტი წევრია, მათ შორის – ბევრი უცხოელი, ევროპის ქვეყნების მოქალაქეების ჩათვლით. „ისლამური სახელმწიფო“ გამოიჩინა ფეისბუქის, იუთუბის და მსგავსი საიტების ძალიან აქტიური და წარმატებული გამოყენებით.

ტერორიზმი

ტერორიზმი კვლავ რჩება ერთ-ერთ სერიოზულ საფრთხედ. 21-ე საუკუნეში ტერორიზმის პრობლემა განსაკუთრებით გამძაფრდა და ისეთ ქვეყნებსაც შეეხო, რომლებიც ადრე არ წარმოადგენდნენ ტერორისტების სამიზნეს.

ტერორისტები მუდამ ცდილობენ გაამართლონ თავიანთი ძალადობა ჩაგრულების დაცვით ან/და სასტიკ სახელმწიფოსთან ბრძოლის სხვა საშუალებების არარსებობით. სინამდვილეში, ტერორიზმი ძალადობის განსაკუთრებით სასტიკი ფორმაა, რადგან იგი მიზანში იღებს, უპირველეს ყოვლისა, მშვიდობიან მოსახლეობას. ტერორისტული აქტები ყოველწლიურად უამრავი უდანაშაულო ადამიანის, მათ შორის – ქალებისა და ბავშვების, დაღუპვას და დასახიჩრებას იწვევს.

ტერორისტები სხვადასხვა გზით მოქმედებენ, ესაა: შენობებსა და სატრანსპორტო საშუალებებში ბომბების დადება, გარკვეული ადამიანების ან, ზოგადად, გამორჩევის გარეშე, ადამიანების ჯგუფებისათვის ცეცხლის გახსნა, ადამიანების გატაცება, თვითმფრინავების, ავტობუსების, გემების გატაცება და ა.შ. სატრანსპორტო საშუალებებს შორის ტერორისტები თვითმფრინავის გატაცებას ამჯობინებენ, რადგან იგი ყველაზე მეტ შიშს იწვევს. არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ტერორისტების ერთ-ერთი მთავარი მიზანი შიშის დათესვაა.

მასობრივი განადგურების იარაღის გავრცელება

მასობრივი განადგურების იარაღში (მგი) კაცობრიობის მიერ შექმნილი ყველაზე გამანადგურებელი და მომაკვდინებელი იარაღი იგულისხმება. მეცნიერების დიდი უმრავლესობა მგი-ში ოთხი კატეგორიის იარაღს მოიაზრებს: ქიმიურ, ბიოლოგიურ, რადიოლოგიურ და ბირთვულ, ანუ ატომურ იარაღს.

ქიმიური იარაღი მრავალი სახის მომწამვლელ, მომაკვდინებელ გაზს მოიცავს. პირველ მსოფლიო ომში, ქიმიური იარაღის მასობრივი გამოყენების შედეგად, ათიათასობით ჯარისკაცი დაიღუპა და დასახიჩრდა. ამ ტრაგიკული გამოცდილების შემდეგ მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოები შეთანხმდნენ, რომ მათი გამოყენება, თუნდაც ომში, ძალზე სასტიკი და არაადამიანური საქციელია, და შესაბამისად, ქიმიური იარაღის გამოყენება საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აიკრძალა.

ბიოლოგიური იარაღი ვირუსებს და ბაქტერიებს გულისხმობს, რომლებიც მძიმე, გადამდებ დაავადებებს იწვევენ. ბიოლოგიური იარაღი განსაკუთრებით საშიშია, რადგან გავრცელების შემთხვევაში იგი შეიძლება მთელ მსოფლიოს მოედოს; ყოველდღიურად ათობით მილიონი ადამიანი დაფრინავს მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილში და ძლიერმოქმედი მიკრობით დაავადებული ადამიანი

იპრიტით დაშავებული ჯარისკაცები

1915 წლის 22 აპრილს, I მსოფლიო ომის დროს, იპრის მეორე ბრძოლისას, გერმანიის არმიამ მასობრივად გამოიყენა ქიმიური იარაღი – ქლორის გაზი (იპრიტი). ჩვეულებრივი ყუმბარების ნაცვლად გერმანული ქვემეხები ისროდნენ გაზით სავსე ყუმბარებს. ორი ფრანგული დივიზიის მძიმედ დაზიანების და გერმანიის მხრიდან გაზის კიდევ სამჯერ გამოყენების მიუხედავად, ბრძოლამ 25 მაისამდე გასტანა და დიდი წარმატება ვერც ერთ მხარეს ვერ მოუტანა.

სიტყვა „ტერორი“ მოდის ლათინური სიტყვიდან *terror* და ნიშნავს „შიშს“, „საშიშნელებას“.

ავადმყოფობას გადასდებს ყველას, ვისთანაც კონტაქტი ექნება – თვითმფრინავის სხვა მგზავრებს, აეროპორტის თანამშრომლებს, დაცვის თანამშრომლებს, მეზაჟეებს და ა.შ. ბიოლოგიურ იარაღად განკუთვნილ მიკრობებს სპეციალურ გასაიდუმლოებულ ლაბორატორიებში ინახავდნენ. ამას გარდა, ბიოლოგიურ იარაღად განკუთვნილ მიკრობებს სპეციალურად „აძლიერებდნენ“, ანუ აჩვევდნენ იმ წამლებს, რომელთა გამოყენება ხდებოდა მათ მიერ გამოწვეული დაავადებების სამკურნალოდ. ბიოლოგიური იარაღის გამოყენებაც, ბუნებრივია, აკრძალულია.

რადიოლოგიურ ბომბს მეორენაირად „ბინძურ ბომბს“ უწოდებენ. ბირთვული იარაღისგან განსხვავებით, მას არ შეუძლია დაანგრის ქალაქი ან მისი ერთი უბანი, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვან ნგრევას და მსხვერპლს იწვევს. ამასთან ერთად, რადიოლოგიური ბომბის აფეთქებას მოჰყვება მომაკვდინებელი გამოსხივება, ანუ რადიაცია, რის შედეგადაც ის ადგილი, სადაც აფეთქება მოხდა, დიდი ხნის განმავლობაში საშიში იქნება საცხოვრებლად. რაც ყველაზე მთავარია, რადიოლოგიური ბომბის აწყობა ბევრად უფრო მარტივია, ვიდრე ბირთვულისა.

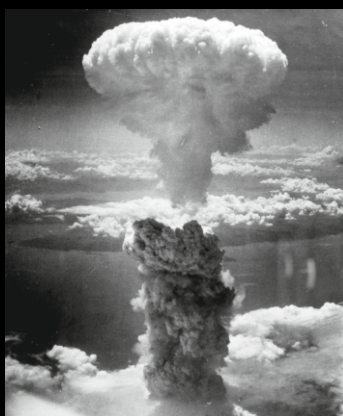
ბირთვული, ანუ ატომური იარაღი ყველაზე დამანგრეველი და საშიშია. ერთი ბირთვული ბომბიც კი საკმარისია მთელი ქალაქის დასანგრევად, რაც კარგად გამოჩნდა 1945 წელს იაპონიის ქალა-

ქების ჰიროსიმასა და ნაგასაკის დაბომბვისას; ორივეგან ბირთვულმა აფეთქებამ ქალაქების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიწასთან გაასწორა და ათობით ათასი ადამიანი იმსხვერპლა. საბედნიეროდ, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ სახელმწიფოებს ბირთვული იარაღი არასოდეს გამოუყენებიათ. მეტიც, არსებობს სპეციალური შეთანხმებები, რომლებიც კრძალავენ არა მხოლოდ ბირთვული იარაღის დამზადებას, არამედ მისი დამზადებისათვის საჭირო ნივთიერებების, მოწყობილობებისა და ტექნოლოგიების გავრცელებას.

განსაკუთრებით საშიშ სიტუაციაში აღმოვჩნდებით, თუ მასობრივი განადგურების იარაღი ისეთი ტერორისტული დაჯგუფებების ხელში იქნება, რომლებსაც ან მათი გამოყენების დიდი სურვილი აქვთ, ან, უფრო მეტიც, ადრეც გამოუყენებიათ. ასეთ ჯგუფებს მიეკუთვნება, მაგალითად, „ალ-ქაედა“ ან „აუმ შინრიკიო“, რომელმაც 1995 წელს იაპონიის დედაქალაქ ტოკიოს მეტროში მომწამვლელი გაზი – ზარინი გაუშვა. სწორედ ამიტომ ბირთვული იარაღისათვის საჭირო ნივთიერებების და მოწყობილობების დაცვა უმნიშვნელოვანესი საქმეა. იგივე ეხება ატომურ ელექტროსადგურებსაც, რომლებზეც განგებ მოწყობილმა ავარიამ შესაძლოა კატასტროფული შედეგები მოიტანოს; თუ რადიაციის სერიოზული გაჟონვა მოხდა, მაშინ ახლომდებარე ტერიტორიები დიდი ხნის განმავლობაში საცხოვრებლად უვარგისი გახდება.

იაპონიის სამხედრო-საზღვაო ძალები
შანხაისთან ქიმიური თავდასხმისას

ნაგასაკისა და ჰიროსიმაში ჩამოვდებული ატომური ბომბის
სოკოსებრი „ქული“, 1945

მეორე მსოფლიო ომის დროს იაპონიის არმია ჩინეთის ტერიტორიაზე მასობრივად ავრცელებდა ადამიანისათვის მომაკვდინებელი დაავადებებით დასნეულებულ მწერებს. ამან რამდენჯერმე გამოიწვია ეპიდემია, რის შედეგადაც ათობით ათასი ადამიანი დაიღუპა.

ზემოაღნიშნული საფრთხეები კიდევ უფრო საშიში ხდება, როდესაც რომელიმე ქვეყანაში ხანგრძლივი შიდა არეულობა და შეიარაღებული დაპირისპირებაა. ის ადგილები, რომლებსაც სახელმწიფო ვერ აკონტროლებს, ხშირად იქცევა სხვადასხვა უკანონო შეიარაღებული დაჯგუფებებისა და კრიმინალური ორგანიზაციებისაგან მართულ ტერიტორიებად. შედეგად შესაძლოა მივიღოთ ე.წ. „არშემდგარი სახელმწიფო“, რისი მაგალითიცაა დღევანდელი ლიბია, სადაც ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონს რამდენიმე დაჯგუფება აკონტროლებს და ყველა მათგანი კანონიერ მთავრობად სწორედ საკუთარ თავს მიიჩნევს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ადამიანის უფლებების სერიოზულ დარღვევებს, რეპრესიებს და ტერორს, სამწუხაროდ, მხოლოდ ომიანობის ან/და შიდა არეულობის დროს როდი ვხვდებით. **დიქტატურის ან ტოტალიტარული** მმართველობის პირობებში ხშირად იმავე მდგომარეობას ვაწყდებით. პირველის დროს მთავრობა სახელმწიფოს სასტიკი მეთოდებით მართავს, მეორის დროს კი, სისასტიკესთან ერთად, მთავრობა თავისი მოქალაქეების ცხოვრების სრულ, „ტოტალურ“ კონტროლს მიმართავს. ასეთი რეჟიმების მიერ მოკლული, დაპატიმრებული, გადასახლებული და ზოგადად რეპრესირებული ადამიანების რაოდენობამ შესაძლოა მრავალ მილიონს მიაღწიოს – საკმარისია გავიხსენოთ საბჭოთა კავშირის სტალინური ტერორი, ნაცისტური გერმანიის საკონცენტრაციო ბანაკები და კამბოჯაში „წითელი ქმერების“ მთავრობის მიერ მოწყობილი სასაკლაოები. დიქტატორები საკუთარი მოსახლეობის წინააღმდეგ მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენებასაც არ ერიდებიან, რო-

„წითელი ქმერების“ კომუნისტური რეჟიმი მართავდა კამპუჩიას (დღევანდელი კამბოჯა, ქვეყანა ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზე) 1975-1979 წლებში. მმართველობის პერიოდში რეჟიმმა მილიონობით ადამიანი დახოცა, ანამა და დააპატიმრა.

გორც ეს ერაყის მმართველმა სადამ ჰუსეინმა გააკეთა ქალაქ ჰალაბჯას ქურთი მოსახლეობის წინააღმდეგ ქიმიური იარაღის გამოყენებით.

სამწუხაროა, რომ დღესაც კი, 21-ე საუკუნეში, კვლავ ვხვდებით ასეთ რეჟიმებს. ჩრდილოეთ კორეის ახალგაზრდა ლიდერი კიმ ჩენ ინი „განთქმულია“ სიკვდილით დასჯის ახალ-ახალი მეთოდების მოგონებით. ჩრდილოეთ კორეა გამონაკლისი არ არის; დიქტატორები დღემდე მართავენ აზიისა და აფრიკის არაერთ ქვეყანას.

ორგანიზებული დანაშაული

კიდევ ერთ სერიოზულ საფრთხეს ორგანიზებული დანაშაული წარმოადგენს. სამწუხაროდ, ორგანიზებული დანაშაული არ შემოიფარგლება მხოლოდ ჩამორჩენილი და ღარიბი ქვეყნებით და მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ყველაზე მდიდარი და ძლიერი სახელმწიფოებისთვისაც.

საზღვრების გახსნამ, საერთაშორისო ფრენების გახშირებამ და, ზოგადად, გადაადგილების გამარტივებამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ვაჭრობის ზრდას, ტურიზმს, სტუდენტების და მოსწავლეების საზღვარგარეთ სწავლის შესაძლებლობას და სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები ერთმანეთთან დაახლოვა. სამწუხაროდ, გამარტივებულ საერთაშორისო მიმოსვლას ასევე წარმატებით იყენებენ სხვადასხვა კრიმინალური ჯგუფები თავიანთი დანაშაულებრივი საქმიანობისათვის. საერთაშორისო კრიმინალური დაჯგუფებების უკანონო საქმიანობიდან განსაკუთრებით სერიოზულ საფრთხეს **ადამიანებით ვაჭრობა** და **არალეგალური მიგრაცია**, **იარაღით ვაჭრობა** და **ნარკოტიკებით ვაჭრობა** წარმოადგენს.

ადამიანებით ვაჭრობა, ანუ **ტრეფიკინგი**, ძირითადად გულისხმობს ღარიბი ქვეყნებიდან მდიდარ ქვეყნებში ადამიანების მოტყუებით, სამსახურით უზრუნველყოფის დაპირებით გადაყვანას. ტრეფიკინგის მსხვერპლს სასურველ ქვეყა-

ნაში ჩასვლისთანავე ართმევენ საბუთებს, აიძულებენ მიიმე ან დამამცირებელი სამუშაოს შესრულებას და ძალიან ცოტა თანხას უხდიან. მსხვერპლს ემუქრებიან ციხეში ჩასმით ან მოკვლით და მონურ პირობებში ამყოფებენ. ამიტომაც ტრეფიკინგს 21-ე საუკუნის მონობასაც უწოდებენ.

არალეგალური მიგრაცია გულისხმობს ადამიანების უკანონოდ შეყვანას სასურველ ქვეყანაში, მათივე ნება-სურვილით. უკეთესი ცხოვრების მაძიებელი ბევრი ადამიანი თანხმდება, გადაიხადოს საკმაოდ დიდი რაოდენობით თანხა სასურველ ქვეყანაში მოსახვედრად. არალეგალური მიგრაცია ხშირად იწვევს ადამიანების მასობრივად დაღუპვას, განსაკუთრებით ხმელთაშუა ზღვაში, სადაც ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფები აფრიკიდან ევროპაში არალეგალური მიგრანტების გადაყვანას ძველი გემებით ეწევიან, რომლებიც ხშირად იძირება.

იარაღით ვაჭრობა ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფებისათვის ძალიან მომგებიანი ბიზნესია, რომლის ბრუნვა მილიარდობით დოლარს აღწევს. სხვადასხვა უკანონო შეიარაღებული ფორმირებებისათვის, ტერორისტული ორგანიზაციებისა და ბანდიტური დაჯგუფებებისათვის იარაღის მიწოდება ხელს უწყობს ძალადობის ზრდას, საფრთხეს უქმნის მშვიდობიან მო-

სახელობას და ამასთან ერთად, დიდი რისკის ქვეშ აყენებს სამართალდამცავ ორგანოებს და შეიარაღებულ ძალებსაც კი. მაგალითად, კბილებამდე შეიარაღებული მექსიკური ნარკოკარტელები წარმატებით ახერხებენ მთავრობის სამხედრო შეუღლმფრენების ჩამოგდებასაც კი. ნარკოკარტელებს ხელში დიდძალი იარაღი აქვთ, რის გამოც პოლიციას არ შესწევს ძალა მათ სათანადოდ შეებრძოლოს. მექსიკაში უკვე რამდენიმე წელია ღია ომი მძვინვარებს მექსიკის არმიასა და კარტელებს შორის, რომელმაც უკვე ათობით ათასი ადამიანის სიცოცხლე შეინირა.

ნარკოტიკებით ვაჭრობაც უკვე ათწლეულების მანძილზე სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს, როგორც მდიდარი და მაღალგანვითარებული ქვეყნების (ძირითადი გასაღების ბაზარი), ისე შედარებით ღარიბი და სუსტი ქვეყნების (სატრანზიტო დერეფნები, მწარმოებელი ქვეყნები) მოსახლეობისათვის. ნარკოტიკების გაყიდვით მიღებული თანხა შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყაროა უამრავი დანაშაულებრივი დაჯგუფების თუ უკანონო შეიარაღებული ფორმირებისათვის და ბევრი მათგანისათვის წელიწადში ათობით მილიონი დოლარი მოაქვს. ნარკოტიკებით ვაჭრობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ორგანიზებული დანაშაულის სხვა ფორმებთან. ამას გარდა, ხში-

რია შეტაკებები როგორც ამ საქმიანობაში ჩართულ ბანდებს, ისე მათსა და პოლიციას შორის.

ზემოთ ჩამოთვლილ საფრთხეებს პირდაპირი კავშირი აქვთ ძალადობასთან და ერთი შეხედვით, შესაძლოა, ყველაზე სერიოზულ პრობლემებად მოგვეჩვენოს, თუმცა არსებობს სხვა საფრთხეებიც, რომელთაგან ზოგიერთი ხშირად ომებზე უფრო მეტ სიკვდილიანობას იწვევს. ესაა **შიმშილი, ეპიდემიები, გარემოს დაბინძურება** და სხვა.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მსოფლიო სასურსათო პროგრამის მონაცემებით, **საკ-**

ვების ნაკლებობის მიზეზით მსოფლიოში ყოველწლიურად, მარტო ბავშვი, 3 მილიონზე მეტი იღუპება. შიმშილი უფრო მეტ ადამიანს კლავს, ვიდრე შიდსი, ტუბერკულოზი და მალარია ერთად აღებული.

ეპიდემია გულისხმობს გადამდები დაავადების სწრაფ გავრცელებას დიდ ტერიტორიაზე. იგი შეიძლება ქვეყანას ან მთლიანად კონტინენტსაც კი მოედოს. ბოლო ხანებში ყველაზე საშიში ეპიდემია იყო ებოლას ვირუსის გავრცელება დასავლეთ აფრიკაში, რომელმაც ათასობით ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. ეპიდემიების გავრცელება განსაკუთრებით საშიშია ღარიბ ქვეყნებში, სადაც ექიმები და მედიკამენტები საკმარისი რაოდენობით არ არის. ებოლას შემთხვევაშიც მსხვერპლი ბევრად უფრო დიდი იქნებოდა, რომ არა მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის ძალიან სწრაფი მოქმედება და განვითარებული ქვეყნების მიერ გაწეული მნიშვნელოვანი დახმარება.

გარემოს დაბინძურება მოიცავს ჰაერის, წყლის და ნიადაგის გაჭუჭყიანებას მავნე ნივთიე-

რებებით, შხამქიმიკატებით, სამრეწველო ნარჩენებით და ა.შ. დიდ ქალაქებში სერიოზული პრობლემაა მანქანების გამონაბოლქვიც. სწორედ ამიტომ მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს, მაგალითად, ევროკავშირის ქვეყნებს, სპეციალური სტანდარტი აქვთ დანესებული გამონაბოლქვის დასარეგულირებლად და თუ ავტომობილი ვერ აკმაყოფილებს ამ სტანდარტს, იკრძალება მისი გადაადგილება ევროკავშირის ტერიტორიაზე. გარემოს დაბინძურების მავნე ზეგავლენა ადამიანის ჯანმრთელობაზე ერთბაშად არ იჩენს თავს, მაგრამ ძალიან საშიშია, რადგან დროთა განმავლობაში ბევრ მძიმე დაავადებას იწვევს.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, უსაფრთხოების პრობლემები 21-ე საუკუნეშიც კვლავინდებურად მრავალფეროვანი და მძიმეა. მიუხედავად იმისა, რომ რომელიმე მათგანის ბოლომდე აღმოფხვრა ალბათ ვერასდროს მოხერხდება, მათთან წარმატებით ბრძოლა სავსებით შესაძლებელია, ოღონდ ყველა სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობით.

დავით სარაჯიშვილი

დიდი მამულიშვილი
და მოქალაქე

რუსუდან მარგიშვილი

„გაივლიან დღენი, თვენი, წელნი, საუკუნენი და დავით ზაქარიას ძე სარაჯიშვილის ხსენებას ქართველთა განათლების ისტორიიდან ვერავინ ამოშლის, ვერავინ ამოფხეკს, მას ყოველთვის საპატიო ადგილი ექნება დატოვებული და შთამომავლობას გადასცემს მის ხსოვნას, ვინაიდან მისგან გაზრდილის განათლებულის ქართველს შვილებით და შვილიშვილებით იქნება მთელი საქართველო სავსე...“

ზაქარია ჭიჭინაძე

სტატია მომზადებულია გ. ჩიშაკაძის წიგნის „ცხოვრება და ღვაწლი დავით სარაჯიშვილისა“, თბ., 2003 და კრებულის „დავით სარაჯიშვილი“, 1911-1998, რედაქტორი გ. ნიშნიანძე, თბ., 1998, მასალებზე დაყრდნობით.

არიან გამორჩეული, განსაკუთრებული ადამიანები, რომელთა ცხოვრება, საქმიანობა, თავდადება, ერთგულება, ადამიანებთან ურთიერთობა, მისწრაფებები მისაბამ ნიმუშად იქცევა და მნიშვნელოვან დანატოვარს წარმოადგენს შემდეგი თაობებისთვის. სწორედ ასეთი განსაკუთრებული ადამიანი იყო დავით სარაჯიშვილი – კეთილი, მზრუნველი, უაღრესად განათლებული, დიდი ქველმოქმედი, საქართველოში (და მთელ მაშინდელ რუსეთის იმპერიაში) კონიაკისა და სპირტიანი სასმელების წარმოების შემომტანი და დამწერ-გავი; სხვისი ჭირის გულთან მიმტანი, გამზიარებული და მხარში ამომდგომი, რომელიც „...თავის უხვ ხელსა და კალთას... არ იშურებდა საქართველოს ყრმათა აღსაზრდელად, გასანათლებლად, ქვეყნის კეთილ მუშაკთა გასამრავლებლად“.

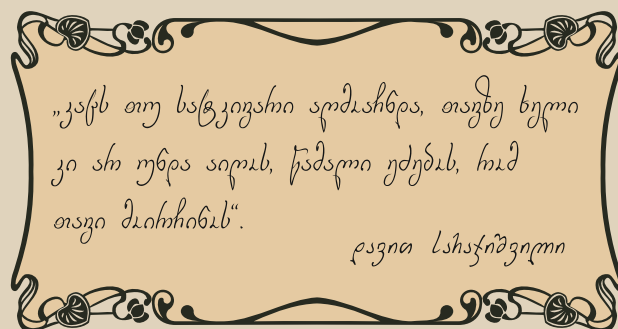
დავით სარაჯიშვილმა შთამომავლობას დიდი და მნიშვნელოვანი საქმეები დაუტოვა – სულიერიც და მატერიალურიც. უცხოეთიდან დაბრუნებულმა, განათლებამიღებულმა დავითმა კარგად იცოდა, რომ მძიმე მდგომარეობაში მყოფ სამშობლოს ორი მნიშვნელოვანი რამ დაეხმარებოდა – განათლება და ეროვნული წარმოების განვითარება. დავითმა შეძლო, რომ თავისი თეორიული მოსაზრებები თავისივე საქმიანობისათვის მოერგო და ეს ყველაფერი დიდი სიყვარულით ეკეთებინა. ალბათ ამის შედეგია, რომ იგი იქცა უდიდეს მენარმედ და იმავდროულად უდიდეს ქველმოქმედად, რომელმაც თავისი სიმდიდრის დიდი ნაწილი სწორედ ახალგაზრდების – მომავალი თაობის განათლებას მოახმარა და დაუტოვა.

დავით სარაჯიშვილს ხშირად ილიას ადარებდნენ, აკი მეგობრობდნენ კიდეც მე-19 საუკუნის ეს ორი დიდი ქართველი. ისიც საგულისხმოა, რომ დავითი ილიას ქმნილებების ერთ-ერთი პირველი მსმენელი და შემფასებელი ყოფილა. „ილიასთან ერთად დავით სარაჯიშვილს უყვარდა თავის სამშობლო რაღაც საოცარი განსაკუთრებული გრძნობით. არაქართველს რომ მოესმინა მისი საუბარი, ეგონებოდა, თითქოს გარეშე ლაპარაკობსო, ისე ცხადლივ წარმოდგენილი ჰქონდა ჩვენი ნაკლი, ჩვენი ჭირ-ვარამი. მიუდგომლად გვაძახებდა, რომ წინსვლა დასტყობოდა ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებას. ეძახდნენ მას „პატრიოტ-პესიმისტს“. მაგრამ ამ პესიმიზმში ვინ წარმოიდგენს რაოდენი სამშობლოს სიყვარული იყო ჩაქსოვილი... ყოველთვის და ყველასთან იმის ძიებაში იყო, თუ სად იყო გამოსავალი და ხსნა ქართველი ერისა“, – წერდა გაზეთი „თემი“ 1911 წლის 27 ივნისს, დავითის გარდაცვალების შემდეგ.

როგორც თანამედროვეები იხსენებდნენ, დავითს მუდამ აწუხებდა საქართველოს ბედი. „ქართველობას რა ეშველება?“ – იყო მისი მუდმივი საზრუნავი. „ქართველები ვართ, ქართველები, არ ვვარგივართ არაფერში, ყველაფერში ასე ვართ უშნოები და მოუხერხებელი ზარმაცნი“, – ხშირად იმეორებდა თურმე ამ ფრაზას...

იგი ბევრს ფიქრობდა, როგორ მოწყობილიყო საქმე, რომ ქვეყანა გადარჩენილიყო და სწორად განვითარებულიყო, როგორ უნდა მოქცეულიყო ქართველი კაცი... სწორედ ამ ფიქრებმა და საზ-

რუნავმა განსაზღვრა დავით სარაჯიშვილის მთელი მოღვაწეობა – მას მიაჩნდა, რომ ქვეყანას წარმოება სჭირდებოდა – და მან წამოიწყო საქართველოში პირველი წარმოება და ამ საქმეს ძალიან მაღალი სტანდარტების დაცვით აკეთებდა; ფიქრობდა, რომ ქვეყანას განათლება სჭირდებოდა – და საკუთარი სახსრებით უამრავ ადამიანს დაეხმარა სწავლისას, საკუთარ შინამოსამსახურეებსა თუ ქარხნის მუშებს კი საგანგებო პირობები შეუქმნა ცოდნის მისაღებად, ხელს უწყობდა და ფინანსურად ეხმარებოდა საგანმანათლებლო დაწესებულებების გახსნასა და მუშაობას; იცოდა, რომ საჭირო იყო მუდმივი, უწყვეტი განვითარება – და თავად ყოველთვის საქმის კურსში იყო, რა ხდებოდა ქვეყანაზე; გერმანიიდან იწერდა უახლეს წიგნებსა და ჟურნალ-გაზეთებს და კარგად ერკვეოდა, რა მიმდინარეობები იყო ევროპის პოლიტიკაში, ეკონომიკასა თუ კულტურაში; მიაჩნდა, რომ ქვეყნისათვის კულტურა მნიშვნელოვანი – და თავად ყოველმხრივ უწყობდა ხელს კულტურის სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებს, თავის სახლში

დავითის დიდი პაპა, დავით სარაჯიშვილი, დაახლოებული ყოფილა ერეკლე II-ისა და საქართველოს უკანასკნელ მეფე გიორგი XII-ის სამეფო კართან, იყო ანტონ კათალიკოსის მეგობარი. მას და მის ძმებს მრავალი ღარიბისა და უპოვარისთვის გაუმართავი ხელი, დახმარებანი ციმბირში გადასახლებულ 1812 წლის აჯანყების მონაწილეებს, მრავალი ეკლესია აღუდგენიათ და ოსეთში ქრისტიანობის გასავრცელებლადც უმოღვაწიათ. დავითის ბაბუა, დავით გიორგის ძე, თურმე პირველი იყო, ვინც რუსეთთან ვაჭრობა კავკასიის მთების გავლით შეძლო. იგი ეხმარებოდა მთავრობას სხვადასხვა საქმეში. 1847 წელს, როცა გარდაიცვალა, გაზეთი „ზაკავკასკი ვესტნიკი“ წერდა: „გარდაიცვალა პირველი ქართველი ვაჭარი. 1800-1820 წლებში მისი სახელი შეძლების მხრივ პირველი იყო და დაფუძნებული იყო პატიოსნულ ვაჭრობაზე“.

ზაქარია სარაჯიშვილი

ატარებდა სხვადასხვა კულტურულ შეკრებას. ამრიგად, დავით სარაჯიშვილი საკუთარი საქმიანობით დიდ მაგალითს აძლევდა სხვებს...

დავით სარაჯიშვილი დაიბადა თბილისში 1848 წლის 28 ოქტომბერს. თუ თვალს გადავავლებთ მის წინაპრებს, მათ ცხოვრებასა და საქმიანობას, დავინახავთ, რომ დავითი იყო მათი ღირსეული შთამომავალი, რომ მისი ასეთი დიდი ზრუნვა და თავდადება ქვეყნისა და საქმიანობის ბუნებრივი შედეგი იყო იმ გარემოსი, სადაც იგი აღიზარდა, რა მაგალითებსაც იგი უყურებდა და ისმენდა ოჯახში.

სარაჯიშვილები, ამ უძველესი, არცთუ გავრცელებული გვარის წარმომადგენლები, ყოველთვის იყვნენ ქართული საზოგადოების გამორჩეული წევრები. სამეფო კარისა და ქართული ეკლესიასათვის განეული სამსახურისათვის მეფე ვახტანგ VI-მ (1675-1737) თურმე სარაჯიშვილების საგვარეულოს „წარმომავლობით ტფილისის საპატრიარქოს მოქალაქეთა“ წოდება მიანიჭა. ისინი სამეცნიერო მამულად სოფელ დილომსა და თბილისის შემოგარენ ტერიტორიას ფლობდნენ. სარაჯიშვილები ერთ-ერთი პირველები იყვნენ, ვინც XVIII-XIX სს-ში სავაჭრო საქმიანობასა და მენარმოებას მისდევდნენ. თბილისში ერთ-ერთი უძველესი ეკონომიკური ცენტრი ყოფილა 1823 წელს აშენებული სარაჯიშვილების სახლი-ქარვასლა, რომელსაც სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონია რუსეთთან, უკრაინასთან, თურქეთთან და ინდოეთთან.

დავითის მამა, ზაქარია დავითის ძე, მნივნობარი და საქართველოს წარსულის დიდი მოტრ-

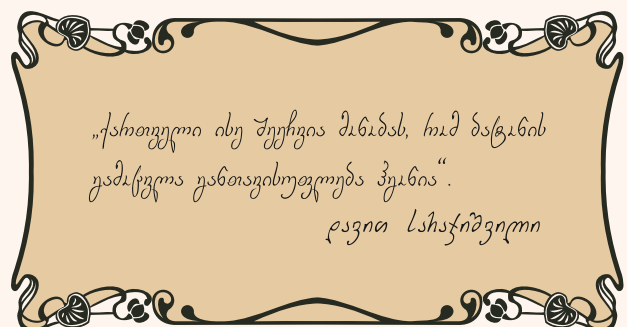
ფიალე ყოფილა. გადმოცემით, ზაქარიას დახმარებაც უხვად სცოდნია, გაჭირვებულ ვაჭართა ოჯახებს თურმე ტომრით ფქვილს უგზავნიდა, სხვა სანოვაგესაც, და თან საიდუმლოდ, რადგან მიაჩნდა, რომ სიკეთე ისე უნდა გაკეთდეს, რომ მის შესახებ არავინ იცოდეს – მარცხენა ხელმა არ იცოდაო, რასაც მარჯვენა მოქმედებდა და აკეთებდაო.

ზაქარიას სახლი ჰქონია სოლოლაკში და მამული – დილომში, სადაც იგი ხალხს ძალიან ყვარებია. მის გარეშე თურმე არანაირ საქმეს არ გადაწყვეტდნენ. ზაქარიას 1863 წელს დილომში, „ერთს მაღლობ ალაგსა“, სოფლის ეკლესია აუგია, რომლის შესასვლელი კარის თავზე, ქვაზე, ქტიტორული წარწერაც გაუკეთებია. ზაქარია სარაჯიშვილი ამავე ეკლესიაშია დაკრძალული (1880 წელს).

დავითის დედა, აზნაურ სიმონ სავანელის ასული, ელისაბედი, ყოფილა „ძველებური ქართული სიბრძნეგონებით აღვსილი, განათლებული და ღვთისმოსავი სათნო ქალი“. ზაქარიასა და ელისაბედს სამი შვილი ჰყავდათ: ერთი ვაჟი – დავითი და ორი ქალი – თამარი და ელისაბედი. ელისაბედი ცნობილი ქართველი ოფთალმოლოგის, თბილისში თვალის სნეულებათა უფასო საავადმყოფოს (1892) დამფუძნებლის – გიორგი ტარსაიძის მეუღლე იყო. მარიამი კი გათხოვილი იყო ცნობილ ქართველ მწერალ დავით ერისთავზე.

დავით სარაჯიშვილს პირველდანიებითი განათლება ოჯახში მიუღია, შემდეგ – კერძო სასწავლებელში, ე.წ. „ჰაკეს პანსიონში“, რის შემდეგაც უსწავლია ვაჟთა პირველ კლასიკურ გიმნაზიაში, რომელსაც შემდგომ დიდ დახმარებას უწევდა და ანდერძითაც დიდი თანხა დაუტოვა.

1866 წელს, გიმნაზიის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ, დავითი პეტერბურგში გაემგზავრა და საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე განაგრძო სწავლა. თურმე ზაქარიას არ ემეტებოდა თავისი ერთადერთი ვაჟი შორს გასაგზავნად, მაგრამ სწავლის მიღების მნიშვნელობა კარგად ესმოდა, უნდოდა, რომ დავითი ქვეყნისა და ერისათვის ყოფილიყო განათლებული – უნდოდა დათიკოს სა-

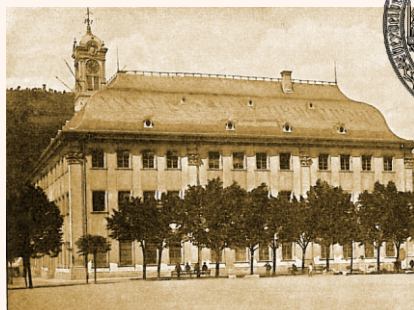

ხელოვან კაცად გამოსვლათ, ამბობდნენ.

დავითს პეტერბურგში არც სწავლა მოსწონებოდა და არც იქაურ სტუდენტთა ცხოვრება და ერთი წლის შემდეგ სასწავლებლად გერმანიაში გადასულა. ჯერ მიუნხენის ლუდვიგ მაქსიმილიანეს სახელობის უნივერსიტეტში ისმენდა ლექციებს, შემდეგ – ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში, რომელიც 1871 წელს ქიმიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხით დაამთავრა; იმავე წელს დაუტავს დისერტაცია ფილოსოფიაში და ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხიც მინიჭებია. დავითმა შემდეგ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების შესწავლას მიჰყო ხელი ქ. ჰოხენჰაიმსა და ქ. ჰალეში, 1878-1879 წწ-ში კი საფრანგეთში ისწავლა მევენახეობა-მელვინეობა, ასევე, სპირტიანი სასმელების – არყის, ლიქიორისა და კონიაკის წარმოების ტექნოლოგია.

დავით სარაჯიშვილი საფრანგეთში ძალიან დააინტერესა კონიაკის წარმოებამ და გადაწყვიტა, თავისი ცოდნა და გამოცდილება საქართველოში კონიაკის წარმოების დასაწყებად გამოეყენებინა.

მან გამოიკვლია ქართული ყურძნის ჯიშები და მათგან მიღებული სპირტი და მივიდა დასკვნამდე, რომ ეს სპირტი ვარგისი და გამოსადეგია კონიაკის საწარმოებლად. 36 წლის დავითმა მამისაგან მიღებული ქონების დიდი ნაწილი მრეწველობაში ჩადო და საქართველოში სპირტისა და სპირტიანი სასმელების ქარხნულად, მაღალ დონეზე წარმოებას ჩაუდგა სათავეში. აღსანიშნავია, რომ XIX ს-ის 50-60-იან წლებში საქართველოში არსებობდა სპირტიანი სასმელებისა და კონიაკის

ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტი

წარმოება, მაგრამ სხვადასხვა მეწარმის პროდუქცია ძირითადად იყო კუსტარული, პრიმიტიული ტექნოლოგიით დამზადებული.

დავით სარაჯიშვილმა პირველმა შემოიტანა მთელ რუსეთის იმპერიაში კონიაკისა და ლიქიორის წარმოება. სარაჯიშვილის პირველი ქარხანა გაიხსნა 1884 წელს თბილისში. 1901 წლისათვის კი ფირმას უკვე ჰქონდა თბილისისა და ერევნის არყის სარეექტიფიკაციო ქარხნები, თბილისის, ყიზლარის, ერევნის, ბესარაბიის, გოგჩისა (ბაქოს გუბერნია) და ბარგუშეთის (ბაქოს გუბერნია) კონიაკის ქარხნები, თბილისის ლიქიორის ქარხანა, თბილისში კონიაკის ცენტრალური საწყობი და ვლადიკავკაზის არყის N2 და N12 ქარხნები. მის ფირმას სხვადასხვა დროს ასევე ჰქონდა მსხვილი სავაჭრო საწყობები ბაქოში, პეტერბურგში, მოსკოვში, ვარშავაში, ოდესაში, კიევში, ფეოდოსიაში, სამარაში; სავაჭრო სააგენტოები – კიევში, ოდესაში, ვილნიუსში, რიგაში, ხარკოვსა და როს-

ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა თხოვნით თბილისში ჩამოსული უნგრელი მხატვარი მიხაი ზიჩი (1827-1906) დათანხმდა დაესურათებინა „ვეფხისტყაოსანი“ და მისთვის რომ უფრო თვალნათელი ყოფილიყო ქართული გარემო, თბილისის საზაფხულო თეატრში თვალტანადობით შერჩეულმა ქართველმა ახალგაზრდებმა 1882 წლის თებერვალში პოემის ცოცხალი სურათები წარმოადგინეს. ერთ-ერთ სურათში, სადაც ნაჩვენებია იყო თამარ მეფისათვის „ვეფხისტყაოსნის“ მირომევა, შოთა რუსთაველს ასახიერებდა დავით სარაჯიშვილი (შემდეგ, ქუთაისში წარმოდგენილ სურათებში, რუსთაველი მამია გურიელმა წარმოადგინა). დავითი გახდა მიხაი ზიჩის ცნობილი ილუსტრაციებში რუსთაველის პროტოტიპი.

ტოვში. ფირმა ხდიდა არაყს, ასუფთავებდა სპირტს, ამაგრებდა ღვინოს, ახდენდა სპირტის დენატურაციას, ხდიდა საკონიაკე სპირტს, ამზადებდა სხვადასხვა სახის არაყს, ლიქიორს, რომს და კონიაკს.

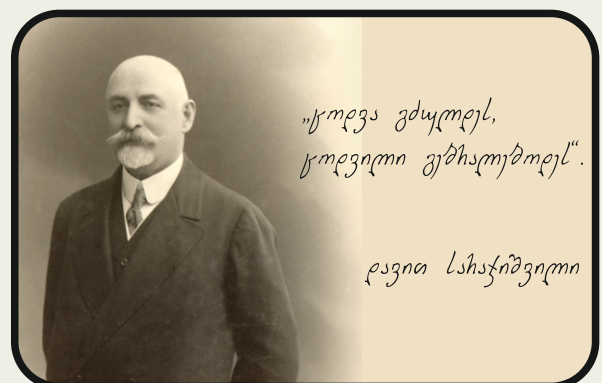
ამრიგად, დავით სარაჯიშვილმა თავისი საქმიანობით დაანგრია იმ დროისთვის გაბატონებული შეხედულება, რომ ქართველ კაცს სამრეწველო საქმის უნარი არ შესწევდა. იგი გახდა პირველი ქართველი კომერსანტი, „მრეწველი ევროპულის ტიპისა“ და თავისი შრომითა და თავდადებით აჩვენა, რომ შეუძლებელი არაფერია, რომ ცოდნით, შრომით, მონდომებით და თანამშრომლობით დიდი საქმეების დაძვრა და შესრულება შესაძლებელი.

ისიც უნდა ითქვას, რომ დავითმა პირველმა შემოიღო თავის საწარმოებში 8-საათიანი სამუშაო დღე, დაანესა შევსება ხელფასის შენარჩუნებით, ქარხნის მუშებისათვის გახსნა სკოლა, სასადილო, სამკითხველო დარბაზი, ბიბლიოთეკა, შემოიღო დაზღვევა და ურთიერთდახმარების სალარო, დღესასწაულებზე კი ყველა მუშას 3-3 ბოთლი კონიაკით აჯილდოვებდა. რაც მთავარია, ისინი არც თავის ანდერძში დაივიწყა და ქარხნიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილი მუშებს დაუტოვა. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა მენარმემ საკუთარ მუშებს საკეთილდღეოდ თანხა დაუტოვა.

ერთხელ საშა გეგეჭკორს, ქართველ კომუნისტს, 1921 წელს ფასანაურში მიტინგზე გამოსვლისას, უთქვამს: ქართველებს კაპიტალისტები არ გვყოლია, გვყავდა ერთი კაპიტალისტი – დავით სარაჯიშვილი, მაგრამ ის რა კაპიტალისტი იყო, რომელმაც მთელი თავისი ქონება თავის ერს დაუტოვა და დიდი თანხა მუშა-მოსამსახურეებს უანდერძაო.

საქართველოში განათლების სავალალო მდგომარეობა ძალიან აფიქრებდათ მე-19 საუკუნის მოაზროვნეებს და მათ შორის, რა თქმა უნდა, დავით სარაჯიშვილს. მოესწრება როდესმე საქართველო, რომ ისეთი მდიდარი იყოს განათლებულის ხალხით და ისეთი მონესრიგებული, როგორც გერმანიააო?! – ხშირად კითხულობდა თურმე იგი. ილია ჭავჭავაძესა და ნიკო ცხედაძესთან სჯა-ბაასის შედეგად დავითი მისულა დასკვნამდე, რომ სწავლის მსურველი ახალგაზრდებისათვის სტიპენდია დაენიშნა – ეს იყო პირველი მაგალითი საქართველოში სტიპენდიების შემოღებისა. მანამდე, ყვებოდნენ თანამედროვენი, იმასაც იტყოდნენ: მე რა მენალვლება, რომ ჩემი ან სხვისი ფულით სხვის შვილმა ისწავლოსო. თავშიაც ქვა უხლია და მუცელში სამართებელიო.

მაგრამ დავითი სხვაგვარად უყურებდა ცხოვრებას, მისი სიტყვებია: „რას მიქვიან უშვილობა [დავითსა და მის მეუღლეს შვილები არ შესძენიათ], განა ყველა ბავშვი, მომავლის იმედად აღსაზრდელი, ქვეყნის საკეთილოდ განსაწვრთნელი და განსასწავლი, ჩემი შვილები არ არიან?!“ და ამის დასტურად ნიჭიერი ახალგაზრდების გამოსავლენად დააარსა კომიტეტი, ნიკო ცხედაძის თავმჯდომარეობით. შერჩეულ ახალგაზრდებს დავითი რუსეთსა და საზღვარგარეთ სასწავლებლად სტიპენდიას უნიშნავდა. მისი სტიპენდიანტები იყვნენ: კომპოზიტორები ზაქარია ფალიაშვილი, დიმიტრი არაყიშვილი, მელიტონ ბალანჩი-

ვაძე და ია კარგარეთელი, მხატვრები გიგო გაბაშვილი, მოსე თოიძე, გრიგოლ მესხი, მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძე, ქართული მევენახეობის პატრიარქი სოლომონ ჩოლოყაშვილი, მომღერალი ვანო სარაჯიშვილი, პირველი ქიმიკოსი ქალი ნინო ციციშვილი, კათალიკოსი კალისტრატე ცინცაძე, ეკონომისტი და მწერალი ფილიპე გოგიჩაიშვილი, გეოლოგი ილია ყიფშიძე, ისტორიკოსი და ფილოლოგი სარგის კაკაბაძე, ისტორიკოსი და ენათმეცნიერი მოსე ჯანაშვილი და სხვები. ფულით დაეხმარა ასევე ენათმეცნიერ აკაკი შანიძეს, ლიტერატურათმცოდნე და მოქანდაკე ვახტანგ კოტეტიშვილს, კრიტიკოს გერონტი ქიქოძეს, მწერალ და ეთნოგრაფ თედო სახოკიას, შემდგომში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარეს – ნოე ჟორდანიას.

„სარაჯიშვილის სტიპენდიების გაჩენის საქმე ჩვენს ცხოვრებას მალამოსავით მოეცვლინა, სწორედ ზარმაცობის გონებრივი ჯურღმული დაგვიჩვენა, ფუქსავატი ქართველები გააღვიძა, მით დაძინებული თვალებიც აგვიხილა“, – წერდა ზაქარია ჭიჭინაძე, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, დავითის მეგობარი, მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღმწერ-ბიოგრაფი.

ქეოლოგიური ექსპედიციის მოწყობაში, განსაკუთრებულად ეხმარებოდა 1879 წელს დაარსებულ „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“, საზოგადოების თხოვნით თავის მშობლიურ სოფელ დიღომში პირველდანიეებითი სკოლაც დაუარსებია. თავისი ქონების დიდი ნაწილი დავითმა საქართველოს ეროვნული მუზეუმის დაარსების საქმეს მოახმარა.

დავითს ასევე დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული სათავადაზნაურო გიმნაზიის ახალი შენობის აშენებაში, შენობისა, სადაც მოგვიანებით პირველი ქართული უნივერსიტეტი დაარსდა. მშენებლობა 1900 წელს დაწყებულა. მშენებლობის კომისიას ნიკო ცხვედაძე თავმჯდომარეობდა,

ზაქარია ჭიჭინაძე და აკაკი წერეთელი

ნიკო ცხვედაძე (1845-1911)

პედაგოგი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი ფუძემდებელი, მისი წესდების პროექტის ავტორი და გამგეობის წევრი, 1899-1907 წლებში – ამ საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე. იგი იყო ი. ჭავჭავაძის, დ. ყიფიანის, ი. გოგებაშვილისა და დ. სარაჯიშვილის მეგობარი და 40 წლის მანძილზე დაუღალავად ემსახურებოდა ქვეყანას. მისი ინიციატივით და უშუალო ხელმძღვანელობით გაიხსნა სკოლები ბაქოში, კავკასიში (დღევანდელი ორჯონიკიძე, ჩრდილოეთ ოსეთი), ბათუმში. თვითონ მასწავლებლობდა ჯერ თბილისის სასულიერო სემინარიაში, შემდეგ კი 27 წელი იმუშავა თბილისის წმინდა ნინოს სასწავლებელში, საიდანაც 1900 წელს გავიდა პენსიაზე.

თავისი სიცოცხლის ბოლო 30 წლის მანძილზე „არ ყოფილა ერისათვის სასიკეთო წამოწყება, რომლისთვისაც დახმარება არ გაეწიოს [დავით სარაჯიშვილს], და ეს დახმარება იყო არა სახელისათვის, არა თავმოყვარეობისთვის, არამედ სამშობლოსადმი ჭეშმარიტი, წრფელი სიყვარულით“. ეს იყო გაზეთებისა და წიგნების გამოცემა, სცენის მოყვარულთა, მომღერალთა, მუსიკოსთა, მხატვართა, ახალგაზრდა მეცნიერთა ხელშეწყობა და სასწავლებლად საზღვარგარეთ გაგზავნა თუ სკოლების გახსნა, თეატრების დაარსება. დახმარებია ექვთიმე თაყაიშვილს ახალციხე-ახალქალაქში არ-

რომლისთვისაც ერთხელ დავითს უთქვამს: „აბა, ნიკო, ნუ აპყვები ფანტაზიას, მითხარი შენ, ფეხშიშველა ღარიბ მოწაფეებს რათ უნდა ასეთი ვეებერთელა შენობა?“ ამაზე ნ. ცხვედაძეს უპასუხია: „ვინ იცის, დათიკო, იქნებ მოვა დრო ქართული უნივერსიტეტისათვის მოხმარდება ეს შენობა“. როცა მშენებლობა დაიწყო, დავითს ცხვედაძისთვის 60000 მანეთი მიუტანია და თან დაუყოლებია: „აჰა, ჯერ ეს იკმარე, მაგრამ ნურსად გამომაჟღავნებ! დაიწყე საქმე და რამდენიც დაგჭირდება, მეც აქ ვარ!“ ახლადდაარსებულ უნივერსიტეტსვე, დავით და ეკატერინე სა-

დიდი ქართველები

რაჯიშვილების ანდერძით, გადაეცა მათი უნიკალური პირადი „საოჯახო ბიბლიოთეკა“ (1449 დასახელების 2309 ტომი) და წიგნების სამი ძვირფასი კარადა.

დავითი დიდად ეხმარებოდა ეკლესია-მონასტრების მშენებლობასა და რესტავრაციას. მისი ინიციატივითა და სახსრებით აშენდა თბილისში ქაშუეთის ეკლესია, რესტავრაცია ჩაუტარდა მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძარს, სამთავროს დედათა მონასტერს, იკორთის, მარტყოფის, თბილისის სამების, მთაწმინდის, კალოუზნის ეკლესიებს.

როგორც ახლობლები იხსენებდნენ, დავითი თითქოს ეძებდა გაჭირვებულ ხალხს, რომ დახმა-

რებოდა, ხოლო როცა დაეხმარებოდა, იმ დღეს თურმე მეტად გახარებული ჩანდა, თითქოს მთელი ქვეყანა მისი ყოფილიყო.

„მიუხედავად იმისა, რომ ყველაზე მაღლა იდგა სწავლით, ნიჭით, ხარისხით და სხვა, ისე მიიღებდა ახალგაზრდა ყმაწვილ კაცს, ისე გულითა და სულით გამოჰკითხავდა, თითქოს შორიდან შვილი ჩამოუვიდაო. ხშირად მიყურებია და გამკვირვებია მისი ხალისიანი, სულის ჩამდგმელი ალერსი მოსწავლეთადმი“, – იგონებდა ზაქარია ჭიჭინაძე.

ქართველი საბავშვო მწერალი, ჟურნალ „ჯეჯვლის“ დამაარსებელი ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთელი 1916 წელს იგონებდა, თუ როგორ გადა-

1880 წელს სამშობლოში დაბრუნებული დავით სარაჯიშვილი მამისეულ იმ სახლში (სერგეევის ქუჩა 13, ამჟამინდელი ი. მაჩაბლის ქუჩა) დასახლდა, სადაც დაიბადა. დაბრუნებისთანავე შეიძინა სახლის ქუჩაზე მდებარე ძველი ბინის ნაწილი, დაანგრია და მის ადგილას სამსართულიანი სახლი ააშენა. ამ სახლს „სარაჯიშვილების ნომერს“ ან „ევროპას“ ეძახდნენ. სახლის პირველ სართულზე განთავსებული იყო მაღაზიები, მეორეზე კი – საცხოვრებელი ბინები და სასტუმრო. ეს სახლი მალე გახდა არისტოკრატიულ-ლიტერატურული სალონი, სადაც ხშირად იკრიბებოდნენ ქართველი მწერლები, საზოგადო მოღვაწეები და სტუმრები უცხოეთიდან. იქ იმართებოდა მხურვალე სჯა-ბაასი ქვეყნის საჭირობო საკითხებზე, განიხილავდნენ ამა თუ იმ მწერლის ნაწარმოებს. ერთხანს ამ სახლში დაიდო ბინა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“, იქ უცხოვრიათ აკაკი წერეთელს, ივანე მაჩაბელს, არტურ ლაისტს.

დავითმა არც მამაპაპისეული სახლი დაივიწყა სერგეევის 13 ნომერში, 1902 წელს სრულიად დაანგრია და მის ადგილზე ახალი, გამორჩეული, მნიშვნელოვანი არქიტექტურის საოცარი სახლი ააგო. ახალ საძირკველში დავითს ერთი მუჭა ოქრო ჩაუყრია – მაგარი საძირკველი ექნებაო. დავითმა სახლისათვის ხუროთმოძღვარი გერმანიიდან მოიწვია – კარლ ცაარი. მას თანაშემწეებად დაუყენა ოზეროვი, ტატიშჩევი და მამაცაშვილი (ილია მამაცაშვილი დავითმა თავად წაიყვანა გერმანიაში უახლესი ევროპული არქიტექტურისა და სამშენებლო საქმის შესასწავლად. ილიას ხელითაა შესრულებული სახლში არსებული ხის ნაკეთობის ყველა დეტალი). სახლი ძირითადად მოდერნის სტილისაა, თუმცა მასში სხვადასხვა ელემენტებსაც ვხვდებით, რაც ევროპულ და თბილისურ ერთგვარ ნაზავს წარმოადგენს. სახლის მშენებლობა დასრულდა 1905 წელს და 3 მაისს დიდი ზარ-ზეიმით აკურთხეს. თარიღი დაამთხვავს დავითისა და ეკატერინეს ქორწინების 25 წლის იუბილეს – „ვერცხლის ქორწილს“. უამრავი ცნობილი ადამიანი სტუმრობდა იმ დღეს სარაჯიშვილებს, მათ შორის ყოფილან აკაკი წერეთელი, გიგო გაბაშვილი, ნატო გაბუნია, არტურ ლაისტი და სხვები. სარაჯიშვილის ახალი სახლი იყო პატარა სასახლე, იშვიათი ხეებით დამშვენებული პატარა ბაღით, შადრევნით, არ-

უდგებოდა ხოლმე ქარხანაში ფეხით მიმავალ დავითს წინ და ვილაცისათვის დახმარებას სთხოვდა: „იგი ერთ წამს შედგებოდა... მერე მომთხოვდა მისამართს და მე, სრული დარწმუნებული, რომ უთუოდ აღმოუჩენს დახმარებას, გავმორდებოდი...“

მართლაც შეუდარებელი და უმაგალითო იყო ის დახმარება, რაც დავით სარაჯიშვილმა თავისივე სიცოცხლის მანძილზე ხალხსა და ქვეყანას გაუწია, მაგრამ ასევე შეუდარებელი და უმაგალითოა ის მემკვიდრეობა, რაც მან სიკვდილის შემდეგ თავის ერსა და ქვეყანას დაუტოვა: დავით სარაჯიშვილმა სიკვდილამდე ერთი წლით ადრე, 1910 წლის 3 ივნისს, ღონის როსტოვში ნოტარიუს-

თან შეადგინა ანდერძი, რომელიც იქცა ნიშნად, როგორ უნდა მოიქცეს თავისი ქვეყნისა და ხალხის მოყვარე ერისკაცი. ამაზე იაკობ გოგებაშვილმა თქვა: „მან თავისი ანდერძით სიკვდილი დათრგუნა და ბრწყინვალე შარავანდედით შეიმოსა“.

დავით სარაჯიშვილი კიბოთი იყო ავად. სამკურნალოდ რამდენჯერმე გერმანიაშიც იყო, ოპერაციაც გაიკეთა, მაგრამ ვერაგი დაავადება მთელ ორგანიზმს მოედო და 1911 წლის 20 ივნისს 63 წლის ასაკში თბილისში გარდაიცვალა (ჯერ კიდევ მისში გერმანიაში იყო სამკურნალოდ, მაგრამ მიხვდა რა, რომ აღსასრული უახლოვდებოდა, სამშობლოში დაბრუნება ითხოვა და სპეციალური

წივისა და თუთიყუშებისათვის განკუთვნილი გალიებითა და პატარა კლდით, სადაც გადმომდგარი იყო სარაჯიშვილის საფირმო ემბლემაზე გამოსახული შავრქიანი ჯიხვის ქანდაკება. სასახლის ოთახები დამშვენებული იყო ულამაზესი ბუხრებით, ჭაღებით, ბრინჯაოს ქანდაკებებით, ფერწერული ტილოებით, სარკეებით, ავეჯითა და სხვა ძვირფასი ნივთებით. დავითი თავად პირველ სართულზე ცხოვრობდა, სადაც ჰქონდა მისაღები, კაბინეტი, საზეიმო ოთახი. მეორე სართულზე მოსამსახურეებს უცხოვრიათ. კურთხევის დღიდან ეს სახლი იქცა ეროვნული კულტურის სალონად, სადაც დიდი სიხარულით იყრიდა თავს საქართველოს მაშინდელი კულტურული ელიტა. იქ მოეწყო, მაგალითად, მხატვარ გიგო გაბაშვილის პირველი დიდი გამოფენა, იქ კითხულობდნენ თავიანთ ქმნილებებს მწერლები და პოეტები, იმართებოდა თეატრალური წარმოდგენები. დავითმა სასახლე თავის მეუღლეს უანდერძა. ამავე ანდერძით, სასახლე, ყველა ნივთით, ეკატერინეს გარდაცვალების შემდეგ უნდა გადასცემოდა ქალაქის თვითმმართველობას იმ პირობით, რომ სასახლეში მოეწყოთ სამხატვრო გალერეა ან შინამრეწველობის და ხელოსნობის მუზეუმი.

1921 წლის 28 თებერვალს, ანუ საქართველოს გასაბჭოებიდან მესამე დღეს, საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა ეს შენობა, პაოლო იაშვილის ინიციატივითა და საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით, ქართველ მწერლებსა და ხელოვანებს გადასცა. 20-იან წლებში ამ სახლს ხელოვნების სასახლეს უწოდებდნენ. მალე, 1923 წელს, ხელოვანთა კავშირს მწერალთა კავშირი გამოეყო და 2007 წლამდე ეს სახლი მწერალთა კავშირს ეკუთვნოდა. დღეს ამ შენობაში „მწერალთა სახლია“ განთავსებული.

ანდერძის თანახმად, დავით სარაჯიშვილის ქონება
(სამი მილიონი მანეთი) შემდეგნაირად ნაწილდებოდა:

ნერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას	500 ათასი მანეთი
ქუთაისის თეატრის ასაშენებლად	150 ათასი მანეთი
ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ საზოგადოებას	200 ათასი მანეთი
ქუთაისის დრამატულ საზოგადოებას	25 ათასი მანეთი
თბილისში პოლიტექნიკური ან სხვა უმაღლესი სასწავლებლის დასაარსებლად	50 ათასი მანეთი
ვლადიკავკაზის (დღევანდელი ვლადიკავკაზი) ლარიზ მოსწავლეთათვის, სწავლის ქირის გადასახდელად (განურჩევლად ეროვნებისა)	30 ათასი მანეთი
საქართველოს საეთნოგრაფო საზოგადოებას წიგნების გამოსაცემად	25 ათასი მანეთი
თბილისის ქართულ დრამატულ საზოგადოებას	100 ათასი მანეთი
სამინათმოქმედო სახელოსნოს გამოსწორებულ ახალშენთა და თავშესაფართა საზოგადოებას	10 ათასი მანეთი
სარაჯიშვილის ფირმის მუშა- მოსამსახურეებისათვის	171 ათასი მანეთი
ქართული ფილარმონიის საზოგადოებისათვის	5 ათასი მანეთი
ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის საზოგადოებას ქართული ახალი ორიგინალური ბელეტრისტული ნაწერებისათვის პრემიის დასანიშნად	20 ათასი მანეთი
ავლაბარში საპროფესიო სკოლის დასაარსებლად და შესანახად	50 ათასი მანეთი
მოსკოვის ქართულ საზოგადოებას	10 ათასი მანეთი
დიდუბის ტაძარს	10 ათასი მანეთი
რუსეთის მევენახეთა და მელვინეთა საზოგადოების სადგურს ოდესაში	5 ათასი მანეთი
ქირურგიული საავადმყოფოს ასაშენებლად თბილისში	200 ათასი მანეთი

ვაგონით თბილისში ჩამოუყვანი-
ათ).

დავით სარაჯიშვილი მთელ-
მა საქართველომ დაიტყრა. მისი
ჭირისუფალი იყო „უმწეო ქერი-
ვი და ბეჩავი ობოლი, წელში
გახრილი მუშა და საცოდავი
გლეხი, სახელოვანი სოვდაგარი
უბრალო მენვრილმანე ნოქარ-
თან ერთად, მოსწავლე, მასწავ-
ლებელი და დიდებამოხვეჭილი
პროფესორი, მოხელე და მოქა-
ლაქე, რუსი, ქართველი, სომეხი,
ოსი და მუსულმანთა ერები სუ-
ლით და გულით შეერთებულ-
ნი...”

„საუკუნოდ იყოს სახსენებე-
ლი შენი, ძმაო დათიკო! ჩვენ
რომ ვერ დაგივინყებთ, ეს გასა-
კვირი არ არის, მაგრამ არ დაგი-
ვინყებთ შენ ჩვენი შთამომავლო-
ბაც“, – უთქვამს აკაკი წერე-
თელს დავითთან გამოსათხოვარ
სიტყვაში.

იმ პერიოდში ძალიან ბევრი
დაინერა დ. სარაჯიშვილის მოლ-
ვანობისა და ანდერძის შესახებ,
მრავალი მოგონება და ნეკრო-
ლოგი დაიბეჭდა როგორც ქარ-
თულ, ისე უცხოურ პრესაში.
სხვადასხვა ქვეყნიდან მოდიოდა
თანაგრძნობითა და მადლიერე-
ბით აღსავსე სამძიმრის წერილე-
ბი. მაგალითად, სომხური გაზე-
თი „სურანდაკი“ წერდა, რომ სა-
რაჯიშვილის ანდერძი სათავეს
უდებს უმნიშვნელოვანეს წამონ-
ყებას, იგი განსხვავდება მანამდე
არსებული ყველა ანდერძისაგან,
ადრე ანდერძის საზრუნავი მხო-
ლოდ ეკლესია-მონასტრები და
სამღვდელოება იყო, დავითმა კი
სრულიად ახალი მიმართულება
შემოიტანა და ანდერძში გაიხსე-
ნა როგორც თავისი ქვეყნის
კულტურული დაწესებულებები,
სწავლას მონდომებული ახალ-
გაზრდებისა და მშობლიური ქა-
ლაქის საჭიროებები, ისე ის
მშრომელები, რომლებიც მის-
თვის მუშაობდნენ.

შესაძლოა, დავით სარაჯიშვილს ვერ განე-
ხორციელებინა ყველა ის საქმე, რაც ჩაიფიქრა და
რასაც ხელი მოჰქიდა, რომ არ ჰყოლოდა განსა-
კუთრებული მეუღლე – ღირსეული და ერთგული
მეგობარი – ეკატერინე ივანეს ასული ფორაქიშვი-
ლი, მისი საქმეებისა და ჩანაფიქრის გამზიარებე-
ლი და გვერდით მდგომი, სარაჯიშვილების სა-
სახლის დიდი დიასახლისი, დიდი ქველმოქმედი.

როგორც ამბობენ, ისინი შეეფერებოდნენ
ერთმანეთს გამჭრიახობით, პრაქტიკული საქ-
მიანობით, დიდი საქმის უნარიანი მოვლით, ქველ-
მოქმედებით, სამშობლოს განუსაზღვრელი და
შეგნებული სიყვარულით. მათთვის მთავარი იყო
მამულიშვილობა და მოქალაქეობა.

ეკატერინე ფორაქიშვილი, თბილისის საპატო-
მოქალაქის – ივანე ადამის ძე ფორაქიშვილისა და
ნატალია წილოსანის ქალიშვილი, იმ დროისათვის
ფრიად განათლებული ქალი იყო. მან განათლება

ჯერ იმ დროს სახელგანთქმულ „ფაბრის პან-
სიონში“ მიიღო, მერე კი – შინ, მისთვის საგანგე-
ბოდ მოწვეულ მასწავლებლებთან. მშობლიური
ენისა და „ჩვეულებრივ საგანთა“ გარდა სცოდნია
უცხო ენებიც – ფრანგული, გერმანული და ინ-
გლისური.

ეკატერინე მეგობრობდა დავითის მეგობრებ-
თან, განსაკუთრებით – ილასთან (ილიამ ეკატე-
რინეს ლექსიც კი მიუძღვნა: „ამ ლექსს გინერ ჩემს
სახსოვრად და გაგიხვევ შიგ ჩემს გულსა, სადც
ვინახავ, ვით მარგალიტს, მე შენს დაძმურ სიყვა-
რულსა“), აკაკისთან, ივანე მაჩაბელთან, იაკობ
გოგებაშვილთან.

ეკატერინე დაახლოებული ყოფილა ილიას მე-
უღლესთან – ოლლა გურამიშვილთან. თურმე
ოლლა ეკატერინეს დიასახლისადაც პატიჟებდა
„ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებ-
ელი საზოგადოების“ სასარგებლოდ გამართულ
სალამოებზე. შემდგომ, ილიას გარეშე დარჩენილ
ოლლას სარაჯიშვილები გვერდში დაუდგნენ და
დასწეულებული რამდენჯერმე საზღვარგარეთაც
გაუგზავნიან სამკურნალოდ.

დავითისადმი ეკატერინეს უსაზღვრო სიყვა-
რული თურმე განსაკუთრებით ხიბლავდა
აკაკის. მატერიალურად შეჭირვებულ და
დასწეულებულ მგოსანს თურმე დიდი დახმა-
რება აღმოუჩინა ეკატერინემ. აკაკიმ მას თავის
სურათთან ერთად ლექსი მიართვა:

„ფაბრიკოლი გქო ეხუდაფი, ჩამ დაუბნაფი, ზღოა ეხუდაფ
ქა უოლში ჩაქ ჩაბნეფი, იმის თქმასაქ უფხა ეხუდაფ
შეძიფაფი, ჩაქსიქ შეიო, ჩაქსიქ ქა ქა შეუბაფი!
ვაშა იმის, ვინქ პეტე აძოქოა ტაქბალო-მკაფაფი.“

მეუღლის მსგავსად, ეკატერინე დიდი ქველ-
მოქმედი იყო. თურმე მოსკოვში განათლების მი-
საღებად წასულ 5-6 ქალს სტიპენდიით ეხმარებო-
და, საკუთარი ხარჯით მიუბარებია სასწავლებ-
ლად პანსიონში ივანე მაჩაბლის ობლად დარჩენი-
ლი ვაჟი. იგი მფარველობდა და ეხმარებოდა
ხელოვნების მუშაკებს, ყველას, ვინც ერის კულ-
ტურულ ცხოვრებას ემსახურებოდა.

დავითსა და 18 წლის ეკატერინეს 1880 წელს
ბორჯომში დაუწერიათ ჯვარი. ერთად 30 წელზე
მეტი გაატარეს, შვილები არ შესძენიათ, მაგრამ

უამრავ ახალგაზრდას გაუჩნის მშობლობა და უამრავი მომგონებელი დატოვებს სიკვდილის შემდეგ. მას შემდეგ, რაც 1911 წელს დავითი მძიმე ავადმყოფობის შედეგად გარდაცვლილა, ეკატერინე თურმე ხშირად ამბობდა: მე დავკარგე ჩემი ცხოვრების ნამდვილი თანამგზავრი, ჩემი „მეორე მე“ და ჩემი გულიც მასთან დაიკრძალა... რაკი ჩემი დათიკო მოკვდა, მეც მოკვდიო...

დავითის გარდაცვალების შემდეგ, მისივე სურვილისა და ანდერძის თანახმად, სამრეწველო საქმეს ეკატერინე ჩაუდგა სათავეში. სასახლეშიც, მართალია, ისეთი სიხშირით არა, მაგრამ კვლავაც იმართებოდა შეხვედრები – „ზეიმ-ნადიმს თუ გა-

მართავდა, მხოლოდ იმიტომ, რომ საერო საქვეყნო საქმეზე ელაპარაკათ და ის დღე მიაჩნდა ბედნიერ დღედ, როცა კეთილ საქმეს ქმნიდა“. ეკატერინემ პირნათლად შეასრულა მეუღლის ანდერძი და ქონების დიდი ნაწილი (სამ მილიონ მანეთამდე, უძრავ-მოძრავი ქონების ჩათვლით) ქართველ ერს დაუტოვა. ეკატერინე 1916 წელს 54 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

დავითი და ეკატერინე, მათი სურვილისამებრ, დაკრძალული იყვნენ დიდუბის ეკლესიის გალავანთან. შემდეგ, 1938 წელს, ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ გადაწყვიტა, რომ სარაჯიშვილების წყვილის, როგორც კაპიტალისტების, ადგილი არ იყო დიდუბის პანთეონში. ეკატერინეს ძმას, ადამ ფორაქიშვილს, 10 დღე მისცეს, რომ სიძე და და სხვაგან გადაესვენებინა. მას გადასვენებისათვის საჭირო სახსრებიც კი არ ჰქონია, გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილს გახსენებია, რომ დავითი თავისი განუყრელი ბრილიანტის ბეჭდით დაკრძალეს. იგი იძულებული გამხდარა მიცვალებულისთვის თითიდან ბეჭედი მოეხსნა და ამით ეყიდა ადგილი ვაკის სასაფლაოზე. როგორც თვითმხილველი იხსენებს, საფლავის გახსნისას იქვე იდგა მომტირალი კაცი, რომელზეც მესაფლავეს უთქვამს, ცოლის ძმა არისო, ანუ ადამ ფორაქიშვილი. მას „ცრემლების ფრქვევასთან ერთად“ დავითის კუბოსთვის უკოცნია და ასეთი სიტყვებიც უთვამს: „შენს სულს ვენაცვალე, შენი ფიქრი, ოცნება საქართველოს კეთილდღეობისათვის იყო და ახლა შენ ერთ მტკაველ მინაში აღარ გჩერებენ“. ცხედრები ვაკის სასაფლაოზე გადაუსვენებიათ...

მოგვიანებით, 1995 წელს ეკატერინე და დავითი, ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილის ინიციატივით, ვაკის სასაფლაოდან ქაშუეთის წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიის ეზოში გადაასვენეს და დაკრძალეს. საფლავთან დაკავშირებული გაუგებრობა თითქოს დაებედა ამ გამორჩეულ წყვილს – დღეს დავითის და ეკატერინეს საფლავები ქაშუეთის ეზოშია, მათ ერთი საერთო ქვა ადევთ („ჩემს დათიკოს ჩემის ხელით ქვას ვერ დავადებ. ოდეს მოკვდე, დამკრძალონ მის გვერდით და ორივეს მხოლოდ ერთი ქვა დაგვადგით“ – იყო ეკატერინე ფორაქიშვილის სურვილი), მაგრამ თავთან ისე უხეიროდ აქვს მიშენებული საეკლესიო მაღაზია, რომ საფლავი ამ მაღაზიის ნაწილად აღიქმება. ბევრმა, ეკლესიაში მიმსვლელ-მომსვლელმაც კი, შესაძლოა არ იცოდეს, რომ ეს ადგილი არის სამუდამო განსასვენებელი დიდი ქართველისა, რომელმაც თავისი ცხოვრებითა და მოღვაწეობით უზარმაზარი მაგალითი მისცა შთამომავლობას და რომელსაც აუნონავი დამსახურება აქვს ქართველი ერის წინაშე.

დავითი და მისი ბიძაშვილი ალექსანდრე პეტრეს ძე სარაჯიშვილი, დავითის ერთგული და თავდადებული ადამიანი, მისი „ავკარგიანობის მოჭირნახულე“ და მარჯვენა ხელი, რომლის გარეშეც, როგორც ამბობენ, დავითს ძალიან გაუ-

ჭირდებოდა საქმეების გაძღოლა. ალექსანდრე დავითის გარდაცვალების შემდეგ ეკატერინესაც ერთგულად ედგა მხარში.

დასასრულ გვინდა მოვიყვანოთ ერთი საგულისხმო ეპიზოდი დავით სარაჯიშვილის ცხოვრებიდან, საიდანაც, ვფიქრობთ, ძალიან კარგად იკვეთება დავითის პიროვნული თვისებები, ძირითადი ფასეულობები და ადამიანების მიმართ მისი კეთილი დამოკიდებულება.

დავითმა თავის მამაპაპისეულ მამულეში, სოფელ წონორეთში, ობლად დარჩენილ ძმებს, ილია და ანდრო მამაცაშვილებს, მეურვეობა გაუწია: ჯერ ფულადი დახმარება დაუნიშნა, ხოლო ცოტა რომ წამოიზარდნენ, ილია „ზეიცერის ავეჯის ქარხანაში“ მიაბარა მონაფედ, სადაც მან შესანიშნავად შეისწავლა ხის დამუშავების ხელობა, ხოლო ანდრო შინ წაიყვანა და დამხმარე ბიჭად დაიყენა. ანდრომ მთელი ცხოვრება დავითის გვერდით გაატარა, იყო მისი სახლის მმართველი და ცოლადაც დავითის შვილობილი ნინა მჭავარიანი შეირთო. მამაშვილური დარიგება, რომელიც დავითმა სოფლიდან ახლადწამოყვანილ 14 წლის ანდრო მამაცაშვილს მისცა, არის ყმანვილის აღზრდის ძირითადი პრინციპების შესანიშნავი ნიმუში და დღესაც გამოდგებოდა ცხოვრების სახელმძღვანელოდ:

„პირველი და მთავარი ის არის, რომ უნდა იყო მართალი კაცი. ტყუილი არასოდეს თქვა. დაიხსომე, თუ ერთხელ შეგამჩნიე ტყუილში, მერე აღარაფერს დაგიჯერებ და ჩემთან აღარ დაგაყენებ.“

მეორე – უნდა გიყვარდეს სისუფთავე. ხალხის წინაშე არ დაამთენარო, ხმამაღლა არ გაიცინო, ზედმეტი არ ილაპარაკო, აცალე ხოლმე სხვას ლაპარაკი. უფროსების პატივისცემა გქონდეს, კაცს წინ არ გადაუარო და სალაში მიეცი ყველას, გქონდეს სიტყვა თავაზიანი და ზრდილობიანი, საჭმლის ჭამის დროს არ ილაპარაკო, თუ ვინმემ რაიმე მოგაწოდოს სუფრაზე, აიღე, უარი არ უთხრა და თუ არ გინდა ჭამა, დაიდე წინ, თეფშზე. სმას არ დაეძალო, იცოდე, ჩემს სახლში სასმელი მუდამ იქნება, როცა გაიზრდები, მაშინ დალიე ზომიერად, მანამდე კი არავინ შეგაცდინოს, არ მიეკარო მაგარ სასმელებს, არც თუთუნი მოსწონი, მავნებელია.

მესამე – ოჯახში ყველაზე მთავარი ის არის, რომ ალაღმართალი კაცი უნდა იყო. მე ძალიან მძულს მრუდე ხელის პატრონი კაცი. სიმრუდით ბოლოს ვერ გაიტან, „რაც არ გერგება, არ შეგერგება“ – იტყვის ქართული ანდაზა. ჩუმად არაფერი აიღო, არაფერი ჭამო მალულად. თუ ვინმეს რაიმე გამოართვი, ეს ფული იქნება თუ სხვა რამე, თავის დროზე უკან დაუბრუნე. ნათქვამია, „დავერიის გატეხვას თავის გატეხვა სჯობიაო“.

სხვისი არაფერი გინდა, შვილო, და ნურც შენსას გასცემ უაზროდ. შეიძლება ვინმეს რაიმე დაუუვარდეს სახლში, დაეკარგოს ნივთი ან ფული, ბეჭედი, სამკაული რამ, იმ წუთშივე აიღე და ეკატერინეს – ჩემს მეუღლეს მიუბრუნე. შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ ფული განგებ დაგიგდონ წინ. შენ იგი ჯიბეში კი არ უნდა ჩაიღო, თავის პატრონს უნდა მისცე.

მეოთხე – ყაირათიან ცხოვრებას უნდა შეეჩვიო. ყველაფერი კაპეიკებით კეთდება. მთავარია ქონების შეძენა, თორემ მისი დახარჯვა ადვილია. ვინც ადვილად ხარჯავს, ვერასოდეს ვერ გახდება ქონების პატრონი, გარდა ამისა, უნდა იყო დაუზარელი, უსაქმოდ არ გაჩერდე ხოლმე, მე იმას კი არ ვამბობ, რომ სულ უნდა მუშაობდე, არატყვილა ყოფნა კაცს რყვნის და აფუჭებს, უკარგავს ცხოვრების რწმენას, ხალისს, მომავლის იმედს. მე ძალიან მეჯავრება ზარმაცი კაცი, ან რა საყვარელია! კაცი უნდა სიცოცხლით სავსე იყოს, უყვარდეს ცხოვრება, კეთილი საქმე. არასოდეს ბოროტება არ გაივლო გულში, არ შეგშურდეს სხვისი რამ და არ იყო ხარბი, დიდ სიმდიდრეზე არ იფიქრო. მოვადრო და შენც ყველაფერი გექნება.

დაბოლოს, სწავლა-განათლების შესახებ: მე უნდა გითხრა შენ, რომ უსწავლელი კაცი და გამხმარი ხე ერთი და იგივეა. რამდენადაც კაცი ნასწავლია, იმდენად სასარგებლო საქმეს გააკეთებს... დიდი იქნება თუ პატარა, ყველა ნასწავლი უნდა იყოს...

თუ ყოველივე ამას ცხოვრებაში გაატარებ, კაცი გამოხვალ, მაგრამ არ იფიქრო, რომ ყველა ეს ერთ დღეში შეძლო, განახორციელო. ცხოვრება თვით გიჩვენებს გზას და შენც აყევი მას. დაიხსომე ერთი: ყველგან და ყველაფერში უნდა იყო პატიოსანი ადამიანი. ეს უფრო მეტია, ვიდრე მილიონების პატრონი“.

გენერალ
გოტლობ
ტოტლენის
ავანტიურა
საქართველოში
(1769-1770)

ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიით რუსეთი ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის დამდეგს დაინტერესდა. მართალია, პეტრე I-მა (1696-1725) ამ რეგიონების დაპყრობა ვერ მოახერხა, მაგრამ რუსეთის საიმპერატორო კარი უკან დახევას არ აპირებდა. ამ დროიდან დაწყებული მუდმივად დაძაბული იყო რუსეთისა და ოსმალეთის ურთიერთობა. XVIII საუკუნე რუსეთ-ოსმალეთის ომების სერიით აღინიშნა (1735-1739, 1768-1774, 1787-1791 წლებში). ერთ-ერთი ომი, 1768-1774 წლებისა, საქართველოსაც შეეხო. ომში რუსეთის მიზანს წარმოადგენდა ყირიმის სახანოს გაუქმება და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთის დაპყრობა. რუსეთის საიმპერატორო კარმა ომში მოკავშირედ ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი ქრისტიანი ხალხებისა და სახელმწიფოების გამოყენების გეგმა შეიმუშავა. რუსი პოლიტიკოსებისა და დიპლომატების აზრით, იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის (1752-1784) მიმხრობა ადვილი იქნებოდა, რადგან იმერეთი ოსმალეთს ჰქონდა დაპყრობილი და სოლომონ I ოსმალეთს დიდი ხანი იყო, რაც ებრძოდა. ქართლ-კახეთის მეფის, ერეკლე II-ის (1744-1798), ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა კი რუსებს საეჭვოდ მიაჩნდათ, რადგან ქართლ-კახეთსა და ოსმალეთს მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდათ.

რუსეთის საიმპერატორო კარი საქართველოში ჯარის გამოგზავნისგან ომის დასაწყისში თავს იკავებდა. საბოლოოდ გადაწყდა, რომ იმერეთის მეფე სოლომონ I-ისთვის ჯარი გაეგზავნათ. 1769 წლის 27 ივნისს საქართველოში გამოსაგზავნი საექსპედიციო კორპუსის მეთაურად დაინიშნა რუსეთის იმპერატორის სამსახურში მყოფი გერმანელი გრაფი, გენერალი გოტლობ-კურტ-ჰენრიხ ტოტლენი.

საექსპედიციო კორპუსი არცთუ მრავალრიცხოვანი იყო: 3 ასეული (411 კაცი) და 6 ქვემეხი. ცხადია, მცირერიცხოვანი საექსპედიციო კორპუსი იმერეთის მეფეს საჭირო დახმარებას ვერ აღმოუჩენდა. იმერეთის სამეფოში რუსეთის ჯარის გამოჩენა ოსმალეთისათვის ომის გამოცხადებას ნიშნავდა. უფრო დამაფიქრებელი იყო ის, რომ საექსპედიციო კორპუსის მეთაურად დაინიშნა სახელგატყხილი გენერალი გ. ტოტლენი. საქართველოში გამოგზავნამდე იგი სხვა გერმანელ სამხედროებთან ერთად რუსეთის არმიაში მსახურობდა. 1761 წელს, რუსეთ-პრუსიის ომის დროს, იგი პრუსიის სასარგებლოდ ჯაშუშობის ბრალდებით შეიპყრეს, გაასამართლეს და სიკვდილით დასჯის განაჩენი გამოუტანეს. იმპერატორმა ეკატერინე II-მ მოლაღატე შეიწყალა და რუსეთიდან გაძევება აკმარა. 1769 წელს გ. ტოტლენებმა რუსეთში დაბრუნება ითხოვა. მისი თხოვნა შეიწყნარეს და მალე ერთ დროს ღალატისათვის გასამართლებული გე-

ივანე მრისხანე

ივანე მრისხანეს (1533-1584) დროიდან დაწყებული რუსეთმა სხვა ხალხებისა და ქვეყნების (ბალტიისპირეთის, ჩრდილო კავკასიის, ვოლგისპირეთის, ყირიმის) დაპყრობის დიდი გეგმის განხორციელება დაიწყო. დაპყრობები გაგრძელდა პეტრე I-ის (1696-1725) მეფობის დროსაც.

პეტრე I

პეტრე I იყო რუსეთის მეფის ალექსი მიხეილის ძისა და მისი მეორე მეუღლის, დედოფალ ნატალია ნარიშკინას ვაჟი. დაიბადა 1672 წელს. 1682 წელს, მეფე ალექსი მიხეილის ძის გარდაცვალების შემდეგ, პეტრე I თავის ნახევარძმა ივანესთან ერთად რუსეთის მეფე გახდა, ხოლო 1696 წლიდან, ივანეს გარდაცვალების შემდეგ, უკვე ერთპიროვნულად განაგებდა რუსეთს. 1721 წელს რუსეთის სენატმა პეტრე I იმპერატორად გამოაცხადა. პეტრე I-ის მიერ გატარებული სახელმწიფო რეფორმების შემდეგ რუსეთი იქცა უძლიერეს სახელმწიფოდ. დაპყრობითი ომების შედეგად პეტრე I-მა გააფართოვა რუსეთის სახელმწიფოს საზღვრები. პეტრე I გარდაიცვალა 1725 წელს. რუსეთის ისტორიაში პეტრე I „დიდის“ ზედწოდებით შევიდა.

სულთანი მურად I

მეჰმედ II

ოსმალეთის იმპერია, ანუ თურქეთის იმპერია – ისლამური (სუნიტური) სახელმწიფო, რომელსაც 1299 წელს ჩრდილო-დასავლეთ ანატოლიაში ოსმან I-ის (სიტყვა „ოსმალეთი“ და „ოსმალები“ მისი სახელიდან მომდინარეობს) მეთაურობით საფუძველი ჩაუყარა თურქულმა ტომმა ოღუზებმა. ოსმალეთის უმაღლესი ხელისუფალი იყო სულთანი. სულთან მურად I-ის მიერ ბალკანეთში წარმოებული დაპყრობითი ომებისა და სულთან მეჰმედ II-ის მიერ 1453 წელს კონსტანტინოპოლის აღების შედეგად ოსმალეთი უძლიერეს სახელმწიფოდ იქცა. ოსმალებმა დაიპყრეს თითქმის მთელი ახლო აღმოსავლეთი, ჩრდილოეთ აფრიკის დიდი ნაწილი, ბალკანეთის ნახევარკუნძული და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთი (დღევანდელი სამხრეთ რუსეთი, სამხრეთ უკრაინა და მოლდოვა). ოსმალებმა ქალაქ ვენასაც კი მიაღწიეს. ვენა მათ ვერ აიღეს და ევროპაში დაპყრობითი ომები შეწყვიტეს. ოსმალეთს სამხრეთ კავკასიისათვის დიდი ომები ჰქონდა ირანთან. 1555 წელს ამასიის ზავით (დაიდო სპარსეთის შაჰ თამაზ I-სა და ოსმალეთის სულთან სულეიმან I-ს შორის ქ. ამასიაში) საქართველო ოსმალეთმა და ირანმა შუაზე გაიყვეს. დასავლეთ საქართველო ერგო ოსმალეთს და აღმოსავლეთ საქართველო – ირანს.

ყირიმის ნახევარკუნძული, კიევის რუსეთთან ერთად, XIII საუკუნის პირველ ნახევარში მონღოლებმა დაიპყრეს. ყირიმი შედიოდა მონღოლების მიერ დაპყრობილ, რუსეთის ტერიტორიაზე შექმნილი ოქროს ურდოს შემადგენლობაში. შემდეგში ყირიმი დამოუკიდებელ სახანოდ ჩამოყალიბდა. XV საუკუნეში ყირიმის ხანი ოსმალეთის ვასალი გახდა.

სოლომონ I (1752-1784) იყო იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის ვაჟი. ტახტზე ავიდა 14 წლის ასაკში. სოლომონ I-მა უმთავრეს მიზნად დაისახა სამეფო ძალაუფლების განმტკიცება და ქვეყნის განთავისუფლება ოსმალთა ბატონობისაგან. მეფემ დაიმორჩილა გურიისა და სამეგრელოს ურჩი მთავრები და მოლაღატე თავადები დასაჯა. 1759 წელს სოლომონ I-მა მოიწვია საეკლესიო კრება. კრებამ ტყვეებით ვაჭრობისათვის სიკვდილით დასჯა დაადგინა, თავადების მიერ უკანონოდ მიტაცებული მამულები ისევ სახელმწიფოს საკუთრებაში დააბრუნა. საეკლესიო გლეხები ზედმეტი გადასახადებისაგან გაათავისუფლა. 1757 წელს ხრესილთან გამართულ ბრძოლაში სოლომონ I-მა სასტიკად დაამარცხა ოსმალთა ლაშქარი. სოლომონ I-მა კარგად ისარგებლა რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომით და ოსმალები განდევნა ქუთაისის, შორაპნის, ბაღდათისა და ცუცხვათის ციხეებიდან. სოლომონ I გარდაიცვალა 1784 წელს, 49 წლის ასაკში. დაკრძალულია გელათის ტაძარში.

ნერალი საქართველოში გამოსაგზავნი რუსეთის საექსპედიციო კორპუსის მეთაურად დაინიშნა.

მართალია, რუსეთის საიმპერატორო კარს ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა საძნელო საქმედ ეჩვენებოდა, მაგრამ რუსები შეცდნენ. 1769 წლის აპრილში რუსეთ-ოსმალეთის ომში ნეიტრალიტეტის დაცვის თხოვნით თბილისში მყოფ ოსმალეთის ელჩებთან ერეკლემ მოლაპარაკება შეწყვიტა და ელჩები ქვეყნიდან გააძევა. იმავდროულად საგანგებო საიდუმლო მისიით თბილისში ჩამოსულ რუსეთის წარმომადგენელს ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში მონაწილეობაზე ქართლ-კახეთის მეფემ თანხმობა განუცხადა. 1769 წლის მაისში სოლომონ I თბილისში ჩამოვიდა. ერეკლე II და სოლომონ I ოსმალეთის წინააღმდეგ ერთობლივ მოქმედებაზე შეთანხმდნენ. ერეკლე II-ის მიერ ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმის გადაწყვეტილების ასე სწრაფად მიღება შემდეგმა მიზეზმა განაპირობა: თუ რუსეთი ოსმალეთს დაამარცხებდა და რუსეთისა და იმერეთის გაერთიანებული ლაშქარი სამცხე-საათაბაგოდან ოსმალეთს განდევნიდა, ერეკლე II რუსეთთან ურთიერთობას ველარ მოაგვარებდა – რუსეთის იმპერატორი ერეკლეს მოკავშირეობაზე უარის თქმას არ აპატიებდა და მტრად შერაცხავდა.

რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომში ჩაბმა, როგორც იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის, ისე ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის მხრიდან, შეცდომა იყო. ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოების ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმა გამართლებული იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში დიდ სამხედრო ძალას გადმოისროდა და რეგიონიდან ოსმალეთს გააძევებდა. ერეკლე II-სა და სოლომონ I-ს უნდა ეგრძნოთ, რომ რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში დიდი ომის წარმოებას არ აპირებდა. ამის დამადასტურებელი ცნობები ორივე მეფეს საკმაოზე მეტი ჰქონდა. რუსეთის მხარეზე ომში ჩაბმით ერეკლე II-მ და სოლომონ I-მა მძიმე მდგომარეობაში ჩაიგდეს თავი. ამიერიდან ერეკლე და სოლომონი ოსმალეთის სულთანთან ურთიერთობას ველარ მოაგვარებდნენ. არც სოლომონ I-ს და არც ერეკლე II-ს 1769 წელს არ შეიძლება სცოდნოდათ უმთავრესი

გოტლობ-კურტ-პენრიხ ფონ ტოტლებენი (1715-1773) – გერმანელი გენერალი. დაიბადა ტიურიგიაში. მსახურობდა ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში, გარკვეული პერიოდის შემდეგ კი – რუსეთის არმიაში. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ავანტიურისტ გენერალს საიდუმლო კავშირი ჰქონდა პრუსიის მეფე ფრიდრიხ დიდთან და მას საიდუმლო ცნობებს აწვდიდა.

– რითი დამთავრდებოდა რუსეთ-ოსმალეთის ომი. ომში გამარჯვების შემთხვევაში ოსმალეთი იმერეთს სასტიკად ააოხრებდა, კარგი დღე არც ქართლ-კახეთს დაადგებოდა. ასე რომ, მეფეები ყოველმხრივ გაუმართლებელ რისკზე მიდიოდნენ.

1769 წლის აგვისტოში რუსეთიდან საქართველოსკენ დაიძრა საექსპედიციო კორპუსი – 480 კაცი და 4 ქვემეხი. 1769 წლის 12 აგვისტოს გენერალი გ. ტოტლუგენი ასიოდე კაცითა და ორი ქვემეხით მოზდოკიდან (რუსული სიმაგრე ჩრდილო კავკასიაში) საქართველოსკენ გამოემგზავრა. ჯარის ძირითადი ნაწილი კი მოზდოკიდან ცოტა მოგვიანებით დაიძრა. მას თან ახლდა რუსეთის წარმომადგენელი საქართველოში ანტონ მოურავოვი.

1769 წლის 29 აგვისტოს ერეკლე II, კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I, გიორგი და ლევან ბატონიშვილები დიდებულებთან ერთად სოფელ ხადაში (სოფელი მთიულეთში, მდინარე მთიულეთის არაგვის სათავესთან), სახელდახელოდ მოწყობილ ბანაკში, დიდი ზარზემით შეხვდნენ გენერალ გ. ტოტლუგენსა და ა. მოურავოვს. 30 აგვისტოს გ. ტოტლუგენმა უკვე თავის ბანაკში მიიღო ერეკლე II, კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I და ლევან ბატონიშვილი. შეხვედრაზე განიხილეს ოსმალეთთან ომში ქართლ-კახეთის სამეფოს ჩაბმის საკითხი. ერეკლე II-მ იმერეთთან ერთად ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმის პირობად წამოაყენა – რუსეთს საქართველოში 5-ათასიანი კორპუსი უნდა გამოეგზავნა; თუ ეს ჯარი ზამთრის

ანაურის ციხე

ხერთვისის ციხე

ახალქალაქის ციხე-სიმაგრე

შაჰ ნადირი

1724 წელს, ქართლში ოსმალეთის ჯარების შემოჭრის შემდეგ, რუსეთში გადაიხვეწა ქართლის მეფე ვახტანგ VI. ამის შემდეგ მუხრანელმა ბაგრატიონებმა, ვახტანგ VI-ის მემკვიდრეებმა, ქართლის ტახტი დაკარგეს. 1744 წელს ირანის შაჰმა ნადირმა ქართლის ტახტი ბაგრატიონთა კახეთის შტოს წარმომადგენელს, თეიმურაზ ერეკლეს ძეს, ხოლო კახეთის ტახტი მის შვილს – ერეკლეს უბოძა. თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების შემდეგ (1762) ქართლ-კახეთის მეფე გახდა ერეკლე II. ქართლის თავადები მიიჩნევდნენ, რომ კახეთის ბაგრატიონებს ქართლის ტახტი უკანონოდ ეკავათ და ოპოზიცი-აში ედგნენ ერეკლე II-ს.

დადგომამდე ვერ მოახერხებდა საქართველო-ში შემოსვლას, მაშინ ზამთრამდე მისი ნაწილი (1500 კაცი) მაინც უნდა გამოგზავნილიყო, ხოლო დანარჩენი (3500 კაცი) მომავალ წელს უნდა შეერთებოდა საქართველოში მყოფ რუსეთის საექსპედიციო კორპუსს. ერეკლე II-ის გათვლა აბსოლუტურად ზუსტი იყო. რუსეთის 5-ათასიანი საექსპედიციო კორპუსი, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ლაშქართან ერთად, სავსებით საკმარისი იყო სამცხე-საათაბაგოს სტრატეგიული სიმაგრეებიდან – **ანყურიდან** (ციხესიმაგრე სამცხე-საათაბაგოში, დღეს ახალციხის მუნიციპალიტეტში), **ხერთვისიდან** (ციხესიმაგრე სამცხე-საათაბაგოში, დღეს ასპინძის მუნიციპალიტეტში), **ახალციხიდან** (ქალაქი და ძლიერი ციხესიმაგრე სამცხე საათაბაგოში), **ახალქალაქიდან** (ძლიერი ციხე-სიმაგრე ჯავახეთში, დღეს ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში) – ოსმალთა განსადევნად¹. ამ დროისათვის ერეკლე II საკმაოდ დიდ ლაშქარს კრებდა. 1770 წლის მარტში მეფემ 7-ათასიანი ჯარი შეყარა, 2 ათასი კაცის შეკრებას იგი კიდევ ელოდა, ხოლო 4 ათასი ქართველი მებრძოლი ყარაბაღის ხანის დასახმარებლად ჰყავდა გაგზავნილი. ასე რომ, ქართლ-კახეთში შესაძლებელი იყო 12-13 ათასი მებრძოლის შეკრება. თუ იმერეთის მეფე ამის ნახევარს მაინც

მოუყრიდა თავს, ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ჯარის რაოდენობა 23-24 ათასს მიაღწევდა. ერეკლე II-მ თითქმის მიაღწია მიზანს. 1769 წლის 22 ოქტომბერს ეკატერინე II-მ საქართველოში გამოსაგზავნი საექსპედიციო კორპუსის რაოდენობა 3767 კაცით განსაზღვრა. ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ჯარი, ერეკლე II-ის, სოლომონ I-ისა და გოტლობ ტოტლებენის შეთანხმებისამებრ, მდინარე მტკვრის ხეობით ახალციხისაკენ უნდა დაძრულიყო. ახალციხე ოსმალთა მთავარ სიმაგრეს წარმოადგენდა, მისი დაკავება საკმაოდ ძნელი იყო. ახალციხემდე ქართველთა და რუსთა ლაშქარს უნდა აეღო ისეთი ძლიერი სიმაგრეები, როგორიც იყო **ანყური** და **ხერთვისი**. ასე რომ, ამ ლაშქრობაზე ბევრი რამ იყო დამოკიდებული.

1770 წლის 2 მარტიდან 24 მარტამდე გ. ტოტლებენი დაახლოებით 1200 კაცით სურამში იდგა. 17 მარტს ერეკლე II-ც 7 ათასი კაცითა და 3 ქვემეხით სურამში დაბანაკდა. სურამიდან ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ლაშქარი 24 მარტს ქვიშხეთში გადავიდა, ხოლო 14 აპრილს სადგერთან (ისტორიული სოფელი ქალაქ ბორჯომიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით რამდენიმე კილომეტრის მოშორებით. სადგერში იყო ძლიერი ციხესიმაგრე) დაბანაკდა. 17 აპრილს ქართველთა და რუსთა ჯარი ანყურის ციხეს მიაღწა. ანყურთან გ. ტოტლებენს ჰყავდა დაახლოებით 600-700 კაცი (დანარჩენი ჯარი გენერალმა სადგერთან დატოვა) და თან ჰქონდა 8 ქვემეხი. 17

¹ XVI საუკუნიდან სამცხე-საათაბაგო ოსმალეთს ჰქონდა დაპყრობილი. ანყურში, ხერთვისში, ახალციხეში, ახალქალაქსა და სხვა ციხეებში ოსმალეთის გარნიზონები იდგა.

მეფე თეიმურაზ II

მეფე ერეკლე II

აპრილსავე დაიწყო აწყურის ციხის აღება. 18 აპრილს გენერალი გ. ტოტლეზენი თავისი ჯარით უკან გამობრუნდა და ერეკლე II, ქართველთა ლაშქართან ერთად, მტერს შეატოვა ხელში. მეფის თხოვნის მიუხედავად, გ. ტოტლეზენმა გადაწყვეტილება არ შეცვალა. მეფე იძულებული გახდა აწყურის ციხისათვის აღება მოეხსნა. 1770 წლის 20 აპრილს ასპინძასთან გამართულ ბრძოლაში ერეკლე II-მ სასტიკად დაამარცხა ოსმალთა

და ლეკთა გაერთიანებული ლაშქარი და ჯავახეთის გზით გამარჯვებული დაბრუნდა თბილისში.

დღემდე საკამათო საკითხად რჩება გენერალ ტოტლეზენის მოქმედება აწყურის ციხესთან 1770 წლის 18 აპრილს. გ. ტოტლეზენის მოქმედების ახსნისას ისტორიკოსებმა ოთხი ვერსია წამოაყენეს. გ. ტოტლეზენი მოქმედებდა:

I – თვითნებურად, პირადი შეხედულებით;

ასპინძის ბრძოლა, 1770 წლის 20 აპრილი

II – უცხო ქვეყნების (ინგლისის, პრუსიის, ოსმალეთის) დაზვერვის მიერ შეთავაზებული გეგმით;

III – ქართლის თავადების ნაქეზებითა და მათი თანადგომით;

IV – რუსეთის საიმპერატორო კარის გეგმის თანახმად.

ჩვენ მხარს ვუჭერთ ამ მეოთხე ვერსიას. გ. ტოტლებენს დავალებული ჰქონდა მეფე ერეკლესადმი ოპოზიციურად განწყობილი ქართლის თავადების მხარდაჭერით ტახტიდან ჩამოეგდო ერეკლე II და მოეხდინა ქვეყნის ოკუპაცია.

ანჟურიდან დაბრუნებული გ. ტოტლებენი ქართლის მოსახლეობას აიძულებდა, რომ რუსეთის იმპერატორის ქვეშევრდომობა მიეღო. ეს იყო სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა. გ. ტოტლებენის მიზანს ქართლ-კახეთში სამეფო ხელისუფლების გაუქმება და ქვეყნის რუსეთის იმპერიის იურისდიქციაში შეყვანა შეადგენდა. გ. ტოტლებენსა და მის მხარეზე მყოფ ქართლის თავადებს იმედი ჰქონდათ, რომ ერეკლე II ანჟურიდან ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდებოდა, ქართველთა ლაშქარიც განადგურდებოდა და სამეფო ხელისუფლების გაუქმებას წინ ვეღარავინ აღუდგებოდა. რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ ჩაფიქრებული გეგმა გ. ტოტლებენმა ვერ განახორციელა, რადგან ერეკლე II-მ ასპინძის ბრძოლაში გაიმარჯვა და ლაშქართან ერთად სწრაფად დაბრუნდა თბილისში. ამავე მიზეზით სახელმწიფო გადატრიალების გეგმის ბევრი მნიშვნელოვანი დეტალი დღეს ჩვენთვის უცნობია.

სადღეისოდ რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ ჩაფიქრებული სახელმწიფო გადატრიალების შესახებ ჩვენს ხელთ არსებული მასალიდან შემდეგი დასკვნების გაკეთება შეიძლება:

ქართლის მეფე თეიმურაზ II-ისა და კახეთის მეფე ერეკლე II-ის პროირანული ორიენტაცია, მეფეების კარგი ურთიერთობა ირანის შაჰებთან, ცხადია, ხელს არ აძლევდა რუსეთის საიმპერატორო კარს. პროირანულ ორიენტაციას ერეკლე II არც თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების (1762 წ.) შემდეგ ცვლიდა. მართალია, ერეკლე II რუსეთის წინაშე ზოგიერთ დათმობაზე მიდიოდა, მაგრამ 1765 წელს მეფე სასტიკად გაუსწორდა რუსეთის ნაქეზებითა და თანადგომით ორგანიზებულ ქართლის თავადების შეთქმულებას (ჰაატა ბატონიშვილის შეთქმულებას), რომლის მიზანს ქართლში რუსული ორიენტაციის მუხრანელი ბაგრატიონების (ქართლის ბაგრატიონების) დაბრუნება წარმოადგენდა.

1768-1769 წლებისათვის შექმნილ ვითარებაში ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის ტახტიდან ჩამოგდების თაობაზე რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებაში არაფერი იყო მოულოდნელი და ალოგიკური. ამ ხელსაყრელ მომენტს, ცხადია, რუსეთი ხელიდან არ გაუშვებდა – ჯარის შემოყვანა საქართველოში ყოველთვის ხომ არ იქნებოდა შესაძლებელი!

გ. ტოტლებენის, ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის შეთანხმებით, ქართველთა და რუსთა გაერთიანებული ლაშქარი მტკვრის ხეობით უნდა დაძრულიყო ახალციხის დაკავების მიზნით. ახალციხის დაკავება სტრატეგიული თვალსაზრისით ყოველმხრივ გამართლებული იყო. ერეკლე II-ისთვის ახალციხის დაკავება იმიტომაც იყო ხელსაყრელი, რომ ქარ-ბელაქანში (საინგილოში) ჩაბუდებულ და კახეთსა და ქართლში მოთარეშე ლეკებს თავშესაფარი აღარ ექნებოდათ. ამასთან, ახალციხეზე სურამიდან მდინარე მტკვრის ხეობით გალაშქრება არ იყო სწორი არჩევანი. გაცილებით უკეთესი იქნებოდა ქართველთა და რუს-

ახალციხის რაბათის ციხე რეკონსტრუქციის შემდეგ

თა გაერთიანებული ჯარი თბილისიდან ჯავახეთის გავლით შეჭრილიყო სამცხეში და დაეკავებინა ახალქალაქი, ხერთვისი, ახალციხე და ანჟური. ჯავახეთიდან სამცხეში შეჭრა ხელს არ აძლევდა გ. ტოტლებენს, მას ერეკლე II-ის წინააღმდეგ ქართლის თავადების მხარდაჭერის იმედით ჰქონდა. ამიტომაც ლაშქრობა ქართლიდან უნდა დაწყებულიყო. ვინ უჭერდა მხარს გ. ტოტლებენს ქართლის თავადებიდან, ზუსტად ცნობილი არ არის. დადასტურებულია, რომ ერეკლე II-ის წინააღმდეგ შეთქმულებაში აქტიურად იყო ჩართული ორი თავადი – დავით ქსნის ერისთავი და ზაალ ორბელიანი. 1770 წელს, ასპინძის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ, ერეკლე II-მ რუსეთში ელჩობა მიაგვლინა. ელჩობის ერთ-ერთ წევრს, ზაალ ორბელიანს, როდესაც შეუტყვია, რომ ეკატერინე II უკმაყოფილო იყო ერეკლე II-ის პოლიტიკით, რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში განუცხადებია: თუ მეფე (ეკატერინე II - ვ.გ.) ერეკლეს უწყრება, ან რუსს ვისმე უბოძოს ქვეყანა, ან სოლომონსაო. როგორც ვხედავთ, ზაალ ორბელიანი ერეკლე II-ის ტახტიდან ჩამოგდების უშუალოდ მცდელობის შემდეგაც კი არ წყვეტდა ბრძოლას.

ლეკები და ჩრდილო კავკასიის სხვა ხალხები კახეთსა და ქართლს ქარ-ბელაქანიდან (საინგილოდან) ესხმოდნენ თავს. ეს ტერიტორია ირანს ჰქონდა მიტაცებული და იქ ქართველი მეფეების ძალაუფლება არ ვრცელდებოდა. კახეთსა და ქართლში აყვანილ ტყვეებსა და სხვა ნადავლს ლეკები ახალციხეში ყიდდნენ.

ერეკლე II-ს პირველი ეჭვი გ. ტოტლებენის მიმართ სადგერში გაუჩნდა. ერეკლეს რჩევის მიუხედავად, გ. ტოტლებენმა რუსული საექსპედიციო კორპუსის ნახევარი და 6 ქვემეხი სადგერში დატოვა. ანჟურთან რუსებს სულ 8 საველე ქვემეხი ჰქონდათ. ეს ქვემეხები სადგერიდან ანჟურისაკენ ქართველებმა გადაიტანეს. რატომ დატოვა გ. ტოტლებენმა ჯარის ნახევარი და 6 ქვემეხი სადგერთან? ცხადია, გ. ტოტლებენი ანჟურის ციხის აღებას არც აპირებდა. მის მიზანს შეადგენდა ერეკლე II-ისა და ქართველთა ლაშქრის მტკვრის ხეობაში შეტყუება, ანჟურის აღებისთვის ბრძოლის დაწყება და შემდგომ ქართველთა ბრძოლის ველზე მიტოვება. გ. ტოტლებენს საკმაოდ კარგი საბრძოლო გამოცდილება ჰქონდა, მან შესანიშნავად იცოდა, თუ რა მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა რუსთაგან მოულოდნელად მიტოვებული ქართველთა ლაშქარი. გ. ტოტლებენის გეგმის მიხედვით, ერეკლე II ბრძოლაში უნდა დაღუპულიყო, უნდა განადგურებულიყო ქართლ-კახეთის ლაშქრის ძირითადი ნაწი-

რუსეთიდან საქართველოში შემომავალი გზა, XIX ს-ის ფოტო

ლი. ამის შემდეგ რუსის ჯარი ადვილად დაიკავებდა ქართლის სტრატეგიულ პუნქტებს და მოლაღატე თავადების დახმარებით მოსახლეობას რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე დააფიცებდა. ჩრდილო კავკასიიდან საქართველოში გადმოსასვლელი გზა ამ დროისათვის უკვე გახსნილი იქნებოდა და საჭიროების შემთხვევაში დამატებითი ჯარის გადმოყვანა არ გაჭირდებოდა.

სადღეისოდ ჩვენს ხელთ არსებული მასალებიდან არ დგინდება, თუ რა გეგმები ჰქონდა რუსეთს ქართლ-კახეთში შეთქმულების წარმატების შემთხვევაში: ქართლ-კახეთის სამეფო უქმდებოდა და უშუალოდ უერთდებოდა რუსეთს თუ ერეკლე II-ის ნაცვლად ტახტზე რუსული ორიენტაციის ბაგრატიონს (ქართლის ბაგრატიონს) აიყვანდნენ. არ იყო გამორიცხული ქართლის თავადების ოცნების ასრულებაც – ქართლის კვლავ ცალკე სამეფოდ გამოყოფა. რუსეთის საიმპერატორო კარის გეგმა ვერ განხორციელდა – შეთქმულება ჩაიშალა. ასპინძის ბრძოლიდან დაბრუნებულმა ერეკლე II-მ გ. ტოტლებენის მოქმედება აღკვეთა. რუსეთის საექსპედიციო კორპუსი იმერეთში გადავიდა.

დარიალის ხეობა

ბეთჰოვენი

მა ჯა აქს მას ქასაჩიყი!

გულბათ ტორაძე

არიან შემოქმედნი, რომელთა ქმნილებები სამუდამოდ რჩება მარადიული მნიშვნელობის ძეგლებად, სადაც სრულყოფილად არის გამოხატული თანამედროვეობის მსოფლშეგრძნება, ეპოქის იდეური და ემოციური სულისკვეთება და მისწრაფებები. სწორედ ასეთ შემოქმედთა რიცხვს მიეკუთვნება ლუდვიგ ვან ბეთჰოვენი – მთელ მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ამოძრავებდა გენიალური შემოქმედებითი ნიჭი, მგზნებარე, მემამბოხე ტემპერამენტი, უდრეკი ნებისყოფა...

ბეთჰოვენი მუსიკის ისტორიის პრომეთეა, იგი მიზნად ისახავდა უმაღლეს ეთიკურ იდეალს – კაცობრიობის უანგარო სამსახურს. „მუსიკა ცეცხლს უნდა კვესავდეს ადამიანის გულიდან“ – ასეთი იყო ბეთჰოვენის იდეურ-ესთეტიკური მრწამსი.

ბეთჰოვენის გიგანტური ფიგურა სიმბოლურადაა აღმართული XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე. მისი შემოქმედებიდან ვრცელი პერსპექტივები იშლება, როგორც მუსიკალური რომანტიზმისაკენ, ისე გასული საუკუნეების დიდებული კლასიკური კულტურისაკენ, რომელიც ბახის, ჰენდელის, „შეზოჭილი ბეთჰოვენის“ (როგორც მას რომენ როლანი უწოდებდა), გლიუკის, ჰაიდნის, მოცარტის დიადი სახელებითაა განათებული.

ბეთჰოვენის შემოქმედებითი მოღვაწეობა დაემთხვა გრანდიოზული რევოლუციური და სოციალური ძვრების, ინტენსიური საზოგადოებრივი და ინტელექტუალური ცხოვრების ეპოქას. მართალია, იგი გაიშალა რევოლუციური კერის – საფრანგეთისაგან მოშორებით, მაგრამ თვით პოლიტიკურად და ეკონომიკურად ჩამორჩენილ

ქრისტოფერ ვილიბალდ გლუკი
(1714-1787)

ფრანც იოზეფ ჰაიდნი
(1732-1809)

ვოლფგანგ ამადეუს მოცარტი
(1756-1791)

გრაფინია ჯულიეტა გვიჩარდი
(1782-1856)

„მთვარის სონატა“ ბეთჰოვენმა 1800-1801 წლებში შექმნა და 18 წლის გრაფინია ჯულიეტა გვიჩარდის მიუძღვნა, რომელსაც იმ პერიოდში მუსიკის გაკვეთილებს უტარებდა და რომელზეც ბეთჰოვენი უსაზღვროდ იყო შეყვარებული. ჯულიეტამ არ უპასუხა ბეთჰოვენის სიყვარულს და ცოლად გაჰყვა ავსტრიელ გრაფს, ასევე კომპოზიტორს. სწორედ ამ უიღბლო სიყვარულის წყალობით შეიქმნა მუსიკის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ნაწარმოები, რომლის სახელწოდება – „მთვარის სონატა“ – უკვე ბეთჰოვენის გარდაცვალების შემდეგ დამკვიდრდა, როდესაც 1832 წელს გერმანელმა რომანისტმა და მუსიკათმცოდნემ ლუდვიგ რელშტამმა ნაწარმოები შეადარა „მთვარის შუქს ლუცერნის (ფირვალდშტეტის) ტბაზე“.

ვალმის კანონიდან (ვალმი არის სოფელი საფრანგეთში. კანონიდან ფრანგული წარმოშობის სიტყვაა და ქვემოთხსენებულ ბრძოლების ხშირ სროლას ნიშნავს) ეძახიან ვალმის ბრძოლას (საარტილერიო ბრძოლას) – რევოლუციური ომების პერიოდში საფრანგეთის არმიის პირველ მნიშვნელოვან გამარჯვებას, რომელსაც მოჰყვა კიდევ საფრანგეთის რევოლუცია. ბრძოლა მოხდა 1792 წლის 20 სექტემბერს, როდესაც პარიზისაკენ მიმავალი პრუსიის შეიარაღებული ძალები საფრანგეთის არმიამ სოფელ ვალმისთან შეაჩერა. ამ გამარჯვებას დიდი ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონდა მთელი რევოლუციისთვის, მან მოახდინა საფრანგეთის აქამდე სუსტი ახალი მთავრობის ლეგიტიმაცია და გამარჯვებით შეგულიანებულმა ახლად არჩეულმა ეროვნულმა ასამბლეამ ოფიციალურად გამოაცხადა მონარქიის გაუქმება და პირველი ფრანგული რესპუბლიკა საფრანგეთში.

გერმანიაშიც კარგად ისმოდა „ევროპის გულის“ აჩქარებული ძგერა, რაც გამოჩნდა კიდევ იმ პერიოდის გერმანული ლიტერატურის მაგალითზე. ამ დროს იშლება გოეთესა და შილერის მოღვაწეობა; იწერება რევოლუციური პათოსით განმსჭვალული ნაწარმოებები: გოეთეს „გეც ფონ ბერლიხინგენი“ და „ემონტი“, შილერის „ყაჩაღები“ და „ვერაგობა და სიყვარული“...

„ოდში სიხარულისადმი“ შილერი მოუწოდებს: „მილიონებო, მოეხვიეთ ერთმანეთს... სიკვდილი უსამართლო კანონებს, გაუმარჯოს სამართლიან საქმეს!“ ოთხი ათეული წლის შემდეგ ეს მოწოდება ხორცს შეისხამს ბეთჰოვენის მე-9 სიმფონიის ფინალში.

ამავე პერიოდში გერმანული კლასიკური ფილოსოფია მწვერვალს აღწევს ჰეგელის ფილოსოფიურ სისტემაში. ნათქვამია, იმხანად გერმანელი ფილოსოფოსები ფიქრობდნენ იმაზე, რასაც ფრანგები აკეთებდნენო. მართლაც, ისინი წარმოადგენდნენ საფრანგეთის რევოლუციის „ფილოსოფიურ სინდისს“. ბეთჰოვენს კი შეიძლება ეწოდოს საფრანგეთის რევოლუციის „მუსიკალური სინდისი“. ბეთჰოვენის შემოქმედება ვალმის კანონადის გრანდიოზული ექოა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეპოქას მსოფლიო კულტურის არც ერთ დარგში არ მიუღია ისეთი სრულყოფილი განსახიერება, როგორც ბეთჰოვენის შემოქმედებაში, სახელდობრ, ისეთ ქმნილებებში, როგორიცაა მე-3 („გმირული“), მე-5 და მე-9 სიმფონიები, „სონატა-აპასიონატა“, ოპერა „ფიდელიო“, უვერტიურები „ემონტი“, „ლეონორა“, „კორიოლანოსი“ და სხვა.

ბეთჰოვენის ცხოვრება ტრაგიკულად წარიმართა. იგი დაიბადა ქალაქ ბონში 1770 წელს. ბავშვობის მძიმე დღეები, გაჭირვება, ალკოჰოლიკი მამა, რომელიც სასტიკ ექსპლუატაციას უწევდა ბავშვის მუსიკალურ ნიჭს. 1792 წლიდან ვენაში გადადის, სადაც სიცოცხლის ბოლომდე (1827) რჩება. საშინელი ავადმყოფობა, სიყრუე, 1790-

ვალმის ბრძოლა,

მხატვარი ორას ვერნე, 1826

იანი წლებიდან უვლინდება, რომელმაც თვით-მკვლელობის გადანყვებილებამდეც კი მიიყვანა იგი. 1802 წელს სასონარკვეთილი ბეთჰოვენი წერს თავის ცნობილ აღსარებას – „ჰაილიგენ-შტადტის ანდერძს“ – ამაღელვებელ ადამიანურ დოკუმენტს: „ო, ადამიანებო, რომლებიც მთვლით ან მიწოდებით მე უფმურ, ჯიუტ კაცთმოძულეს! რაოდენ უსამართლონი ხართ ჩემ მიმართ. თქვენ

რად წამოინია და მუშტით დაემუქრა გააფთრებულ სტიქიას. ეს მისი უკანასკნელი გაბრძოლება იყო. რამდენიმე ათეული წლით ადრე კი იგი თავის მეგობარს სწერდა: „მე ყელში ვწვდები ბედისწერას, იგი მე ვერ მომგრეს. ო, რა საოცნებოა იცხოვრო ათასჯერ...“ დაუდგრომელი სულით, მხურვალე ენერგიით, უსაზღვრო ოპტიმიზმითაა განმსჭვალული მისი ყველა განთქმული ქმნილება.

ფულიეტა გვიჩარდისადმი მიძღვნილი „მთვარის სონატის“ სატიტულო გვერდი

თავდაპირველად ნაპოლეონ ბონაპარტესადმი მიძღვნილი მე-3 სიმფონიის თავფურცელი, რომელსაც თვით ავტორმა შეუცვალა სახელი და დაარქვა „გმირული“

არ იცით იდუმალი მიზეზი იმისა, რაც გეჩვენებათ... აბა, დაფიქრდით: ექვსი წელია, რაც უკურნებელი სენით ვარ დაავადებული... არ მყოფნიდა ნებისყოფა ადამიანებისათვის მეთქვა: ილაპარაკეთ ხმამაღლა, იყვირეთ, მე ხომ ყრუ ვარ...”

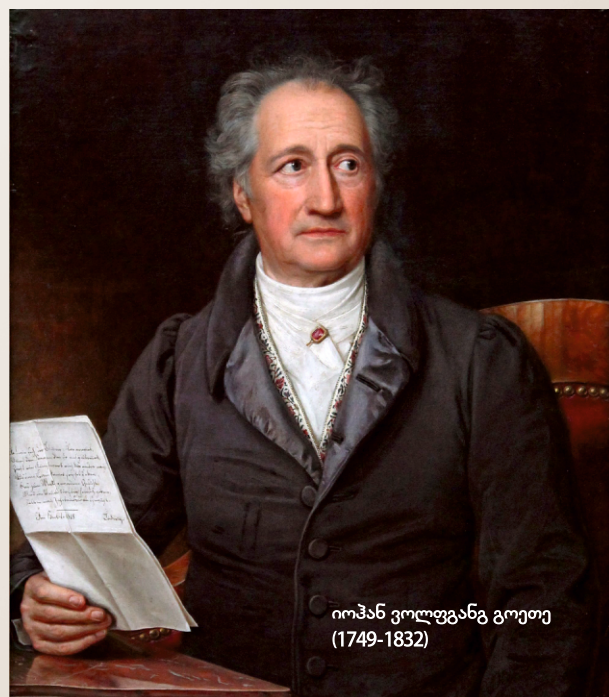
ამის შემდეგ ბეთჰოვენმა 25 წელი იცოცხლა და სრულიად სმენადაქვეითებულმა მსოფლიოს დაუტოვა შედეგური მე-9 სიმფონიის სახით და დაამტკიცა, რომ „სიყრუიდან გენიამდე ერთი ნაბიჯია“.

ბეთჰოვენის მთელი ცხოვრება გერმანული ობივატელური ყოფის გარემოცვაში მიმდინარეობდა. მუდმივი მარტოობა, სიბერის მძიმე წლები და ბოლოს – სიკვდილი თითქმის სრულ სილატაკეში. ბედისწერამ იგი არასდროს დაინდო – დაუნდობლად ამსხვრევდა მის იმედებს ბედნიერებაზე. ფულიეტა გვიჩარდი, რომელიც მან უკვდაყო „მთვარის სონატით“, რომელიც „ტიტულიან უზადრუკობაზე“ ცვლის. მისი ნაზი მამობრივი სიყვარულის ობიექტი კი, ძმისწული კარლი, მუდმივად უმწარებს სიცოცხლეს.

ბოროტი ძალები თითქოს განგებ გაერთიანდნენ კომპოზიტორის წინააღმდეგ, რათა გაეტეხათ მისი მედგარი, კლდესავით მტკიცე ხასიათი, მაგრამ ბეთჰოვენი თვით სასიკვდილო სარეცელზეც უძლეველი დარჩა. სიმბოლურ აზრს იძენს მისი სიკვდილის ერთადერთი მოწმის ა. ჰიუტებრენერის მოთხრობა: 1827 წლის 26 მარტს ვენაში სასტიკი ჭექა-ქუხილი მძვინვარებდა. ბეთჰოვენი, რომელიც გონებანასული ეგდო ლოგინში, უეც-

არვის ძალუძდა ბეთჰოვენის ღირსების შელაზვა. როდესაც ერთ-ერთი მეცენატი, თავადი ლიხნოვსკი უტაქტოდ შეეხო მის შემოქმედებას, ბეთჰოვენმა კარი მიუჯახუნა სიტყვებით: „თავადები მრავლად არიან, ბეთჰოვენი კი ერთია!“

1812 წელს ბეთჰოვენი პირველად შეხვდა გოეთეს კურორტ ტეპლიცში. იგი ვერ შეურიგდა „ოლიმპიელის“ ქვეშევრდომულ მოკრძალებ-

იოჰან ვოლფგანგ გოეთე (1749-1832)

ბას, მის კარისკაცულ ეთიკას, რის გამოც გულისტკივილით აღნიშნავდა: მე მეგონა შევხვდებოდი პოეტა მეფეს, სინამდვილეში კი მეფეთა პოეტს შევხვდით.

ერთი შეხედვით, ამ პირქუშ, უჟმურ ადამიანს ძალზე ნაზი, კეთილი და მოსიყვარულე გული ჰქონდა, ეს მისი სიტყვებიდან კარგად ჩანს:

კონცერტი, 18 საფორტეპიანო სონატა, კვარტეტები და სხვა.

მძიმე სულიერი კრიზისი, რომელმაც 1802 წელს თვითმკვლელობის აზრამდე მიიყვანა, ბეთჰოვენის შემოქმედებითი სულის სრული გამარჯვებით დამთავრდა – იშვა მისი გენიალური მე-3 სიმფონია („გმირული“) – ბეთჰოვენის სიმფონიური შემოქმედების პირველი მწვერვალი. სწორედ

კლემენს ვენცელ ლოთარ მეტერნიხი (1773-1859) – ავსტრიელი სახელმწიფო მოღვაწე და დიპლომატი, 1809-1821 წლებში ავსტრიის საგარეო საქმეთა მინისტრი და ფაქტობრივად მთავრობის მეთაური. იგი მიისწრაფოდა დაებრუნებინა ნაპოლეონის მიერ ავსტრიისათვის წართმეული მიწები, ნაპოლეონის დამარცხების შემდეგ ცდილობდა ინგლის-რუსეთის წინააღმდეგობები ავსტრიის სასარგებლოდ გამოეყენებინა და ხელი შეეშალა ევროპაში რუსეთის შემდგომი ექსპანსიისათვის. მეტერნიხი თავმჯდომარეობდა ვენის კონგრესს (1814-1815), სადაც ნაპოლეონზე გამარჯვებულ ქვეყნებს მიღწეული შედეგების ხელშეკრულებებში ასახვა და საერთაშორისო ურთიერთობების ახალ წესებზე შეთანხმება სურდათ, ასევე – საფრანგეთის რევოლუციის, როგორც მონარქიის დამხობის პრეცედენტის, შედეგების აღმოფხვრა და მთელ ევროპაში აბსოლუტიზმის გაძლიერება. მეტერნიხი 1821 წელს გახდა ავსტრიის კანცლერი. 1848 წლის რევოლუციამ დაამხო მეტერნიხის ხელისუფლება, რის შემდეგაც იგი საზღვარგარეთ გაიქცა. 1851 წელს, ავსტრიის რევოლუციის შემდეგ, ავსტრიაში დაბრუნდა, მაგრამ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობა აღარ მიუღია.

„მე ვერ ვიქნები ბედნიერი, თუკი ჩემს რომელიმე მეგობარს უჭირს“, „არავის უყვარს მინდორველი ისე, როგორც მე“. ყოველივე ამაზე მეტყველებს ღრმა გრძნობებით გამთბარი მისი ქმნილებებიც: მე-4 სიმფონია – რომანტიკული სიმფონიზმის გენიალური წინამორბედი, მე-5 სიმფონია – „პასტორალური“, მისი სონატების, კონცერტების, კვარტეტებისა და სიმფონიების ნელი ნაწილები, ვოკალური ციკლი „უკვდავ სატრფოს“, რომელიც წმინდა, უმანკო ღირსი კული გრძნობითაა განმსჭვალული.

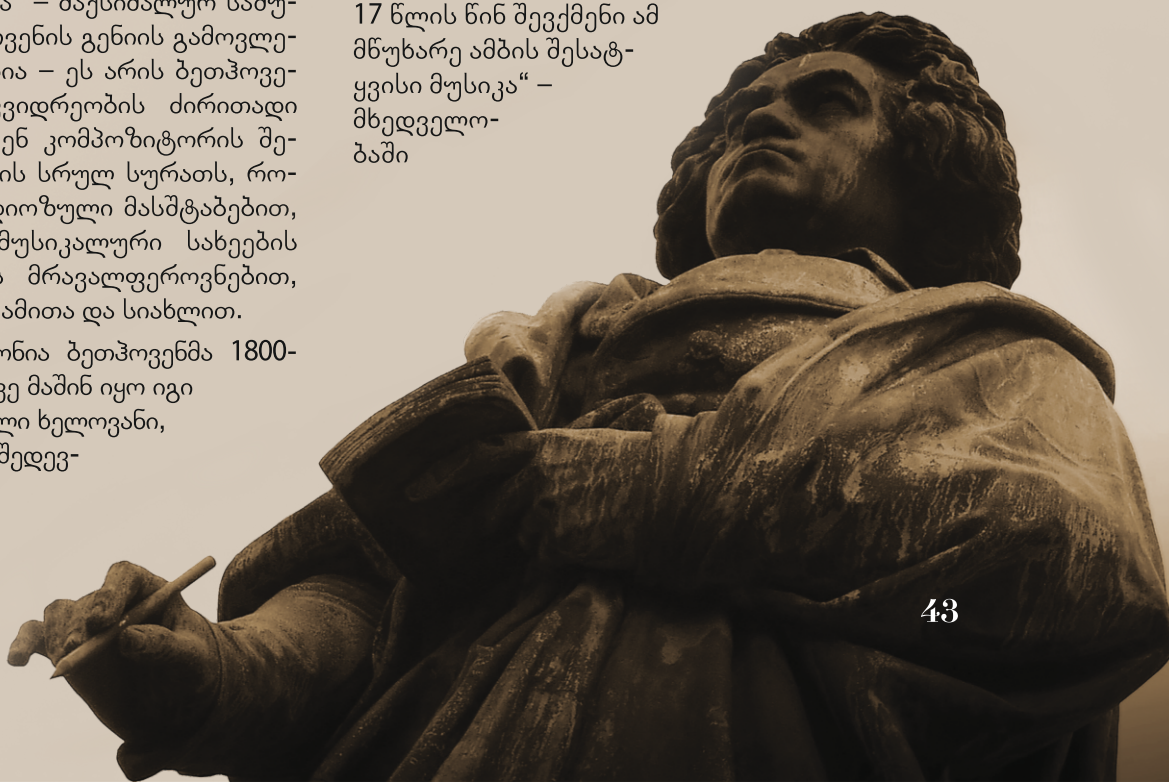
ბეთჰოვენის მოღვაწეობა ძირითადად სიმფონიური მუსიკის სფეროში გაიშალა. ეს არცაა გასაკვირი. სიმფონია – „მუსიკის ყველაზე სახელმწიფოებრივი ფორმა“ – მაქსიმალურ სამუალებას იძლეოდა ბეთჰოვენის გენიის გამოვლენისათვის. ცხრა სიმფონია – ეს არის ბეთჰოვენის მუსიკალური მემკვიდრეობის ძირითადი ბირთვი. ისინი გვაძლევენ კომპოზიტორის შემოქმედებითი ევოლუციის სრულ სურათს, რომელიც გვაოცებს გრანდიოზული მასშტაბებით, შინაარსის სიღრმით, მუსიკალური სახეების სიმდიდრით, ფორმების მრავალფეროვნებით, მუსიკალური ენის სითამამითა და სიახლით.

პირველი ორი სიმფონია ბეთჰოვენმა 1800-1802 წლებში დაწერა. უკვე მაშინ იყო იგი სავსებით ჩამოყალიბებული ხელოვანი, შექმნილი ჰქონდა ისეთი შედეგები, როგორიცაა სამი საფორტეპიანო

მან განსაზღვრა კომპოზიტორის იდეურ-მხატვრული განვითარების შემდგომი გზა. ცნობილია, რომ თავდაპირველად ბეთჰოვენმა იგი ნაპოლეონ ბონაპარტეს – საფრანგეთის რესპუბლიკის პირველ კონსულს – უძღვნა. მაშინ ნაპოლეონი მისი რევოლუციური იდეალების განსახიერებას წარმოადგენდა. მაგრამ შემდეგ, როცა ნაპოლეონი იმპერატორი გახდა, ბეთჰოვენმა უარყო ეს მიძღვნა.

თუმცა, სიცოცხლის დასასრულს უკვე, მეტერნიხის სუსხიანი რეჟიმის მოწმემ, კვლავ გაიხსენა თავისი ახალგაზრდობის იდეალი. 1821 წელს ნაპოლეონის გარდაცვალების გამო ბეთჰოვენმა აღნიშნა: „ჯერ კიდევ

17 წლის წინ შევექმენი ამ მწუხარე ამბის შესატყვისი მუსიკა“ – მხედველობაში

კაროლინა უნგერი (1803 - 1877) – მეცოსოპრანო

ჰქონდა მე-3 სიმფონიის სამგლოვიარო მარში.

მე-5 სიმფონია, რომელსაც ზოგჯერ „ტრაგიკულს“ უწოდებენ, კომპოზიტორის შემოქმედების მეორე მწვერვალია. „ასე აკაკუნებს ბედისწერა კარზე“ – ამ სიტყვებით გამოხატა ბეთჰოვენი სიმფონიის საწყისი მოტივის შინაარსი. სიბნელიდან სინათლისაკენ, ბრძოლა გამარჯვებისათვის, ამ გზით ვითარდება ნაწარმოების ძირითადი დრამატურგიული ხაზი. მისი ფინალი ჟღერს, როგორც რევოლუციური ჰიმნიმარში. ბეთჰოვენის სიმფონიზმის გმირული ხაზი გრძელდება მე-7 სიმფონიაში, რომელსაც ვაგნერმა „ცეკვის აპოთეოზი“ უწოდა. მე-4 და მე-6 („პასტორალური“) სიმფონიებში მკაფიოდ გამოჩნდა ბეთჰოვენის შემოქმედების რომანტიკული ხასიათი.

ბეთჰოვენის პირველი რვა სიმფონია 1800-1812 წლებში შეიქმნა და ემთხვევა კომპოზიტორის შემოქმედებითი ახალგაზრდობის პერიოდს. მე-9 სიმფონია კი დაიწერა კომპოზიტორის სიკვდილამდე სამიოდე წლით ადრე. იგი ბეთჰოვენის გედის სიმღერად, მის მუსიკალურ ანდერძად იქცა.

მე-9 სიმფონია მსოფლიო მუსიკალური კულტურის უდიდესი ძეგლთაგანია. იგი წარმოადგენს ბეთჰოვენის შემოქმედების განზოგადებას, სინთეზს, ნამდვილ ენციკლოპედიას. ბეთჰოვენის სიმფონიებს შორის მე-9 სიმფონია ყველაზე რთული, ღრმა და გრანდიოზულია. ამასთან, თავისი იდეურ-მხატვრული არსით იგი კანონზომიერ-

მე-9 სიმფონია პირველად შესრულდა 1824 წლის 7 მაისს. ბეთჰოვენს სურვილი, გადაეტანა შილერის „ოდა სიხარულისადმი“ მუსიკალურ ნაწარმოებში, ჯერ კიდევ 22 წლის ასაკში, 1793 წლიდან გაუჩნდა. ყველაზე უნიკალური იყო გუნდისა და ოთხი სოლისტის შეყვანა ფინალში. 1824 წლისთვის ბეთჰოვენი სრულიად ყრუ იყო. ვენის თეატრის სცენაზე (Kaerntnertor Theater in Vienna, დღეს აღარ არსებობს) მდგომმა კომპოზიტორმა სიყრუის გამო ვერ გაიგონა მგრგვინავი ტაში. მაშინ მეცოსოპრანომ, კაროლინა უნგერმა, მხარზე ხელის შეხებით შემოატრიალა მაესტრო, რათა მას დაენახა აუდიტორიის რეაქცია.

რიჰარდ ვაგნერი (1813-1883)

რად აგვირგვინებს ბეთჰოვენის მთელ მოღვაწეობას მისი მუსიკალური სტიქიის მეცხრე და უმაღლესი ზვირთია. ეს სიმფონია ბეთჰოვენის „მთელი ცხოვრების საქმეა“. ისევე, როგორც „ფაუსტი“ იყო გოეთესათვის.

მე-9 სიმფონიაში განსაკუთრებული სიმწვავით არის წამოჭრილი ბეთჰოვენის სიმფონიზმის ძირითადი პრობლემები: პიროვნებისა და მოვალეობის, ჰუმანიზმისა და თავისუფლების. მასში ძალზე რელიეფურად ხდება „ადამიანურის“ გარდაქმნა „ზოგადკაცობრიულად“, სიმფონიის პირველ ნაწილში მოცემული გმირის ტრაგედია ფინალში გადაიზრდება ბედნიერებისაკენ მიმავალი კაცობრიობის კოსმიურ სიხარულში. ასეთია ამ სიმფონიის საკვანძო დრამატურგიული ეტაპები. ბეთჰოვენს „მუსიკის შექსპირსაც“ კი უწოდებენ და ეს შედარება ყველაზე მეტად სწორედ მე-9 სიმფონიას შეესაბამება.

ბეთჰოვენმა მუსიკალური შემოქმედების თითქმის ყოველ დარგს დაასვა გენიოსობის უკვდავი ბეჭედი: ეს არის სიმფონიური უვერტიურები თუ

ბეთჰოვენის მე-9 სიმფონიის ბოლო ნაწილი, ჰერბერტ ფონ კარაიანის ოფიციალური საორკესტრო არანჟირებით, ევროპულ ჰიმნად, ანუ ევროკავშირისა და ევროპის საბჭოს ჰიმნად, აღიარეს 1972 წელს.

ევროკავშირის ენებს შორის დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად, ჰიმნს ოფიციალური ტექსტი არ აქვს და არ იმღერება.

ბონი (გერმანია), ბონგასე 20, სახლი, სადაც 1770 წელს დაიბადა და ცხოვრობდა ლუდვიგ ვან ბეთჰოვენი

სიმებიანი კვარტეტები, გენიალური ინსტრუმენტული კონცერტები თუ სონატები, ოპერა „ფიდელიო“ და სხვა.

ბეთჰოვენი იქცა კაცობრიობის მუდმივ მანათობელ თანამგზავრად. იგი დღესაც რჩება ერთ-ერთ ყველაზე თანადროულ და აქტუალურ შემოქმედად. ბეთჰოვენი მონაწილეობს კაცობრიობის თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის ბრძოლაში. მისი მე-9 სიმფონიის ფინალი, რომელიც წარმოადგენს არა „სიხარულის“, არამედ „თავისუფლების“ ოდას, დღესაც ჟღერს, როგორც მხურვალე მოწოდება მსოფლიოს პროგრესული ძალების ერთობისა და კონსოლიდაციისაკენ.

დაბოლოს, გოეთეს ცნობილი სიტყვები შექსპირის შესახებ სრული უფლებით შეიძლება გავიმეოროთ ბეთჰოვენის მიმართ: „ბეთჰოვენი – და არა აქვს მას დასასრული!“

რევაზ ბაჩყალიაძე

უკლიერესი პატარათა შორის *

ისრაელი

ზოგი რამ დემოგრაფიული ისტორიიდან

იმისათვის, რომ ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნას, თუ რა იყო წინაპირობა ახლო აღმოსავლეთში დღემდე არსებული რთული პრობლემისა – არაბებსა და ისრაელს შორის დაპირისპირებისა – საჭიროა მოკლედ მიმოვიხილოთ ბოლო ორი ათასი წლის დემოგრაფიული ისტორია.

იმ ტერიტორიაზე, სადაც ამჟამად ისრაელის სახელმწიფო მდებარეობს, მიუხედავად სხვადასხვა დაპყრობისა, მოსახლეობის ძალით აყრისა თუ ნებაყოფლობით გასახლებისა, ებრაელობა უხსოვარი დროიდან ცხოვრობდა, ძირითადად – **იუდეასა** და **სამარიამში**. ებრაელთათვის მათი ღმერთის მიერ „აღთქმული მიწის“ სახელი, ბიბლიის თანახმად, იყო **ქანაანი**.

იუდეა მეფე ჰეროდეს (ძვ. წ. 73 - ახ. წ. 4)
მმართველობის დროს

* ეს სათაური გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე შემოგვთავაზა ამ ჟურნალის დამაარსებელმა და უცვლელმა რედაქტორმა ალექსანდრე რონდელმა: სტატია სწორედ ამ სათაურზე აიგო.

ძვ. წ. I საუკუნეში, რომელთა მიერ დაპყრობის დროიდან, იუდეას, სამარიას და ხმელთაშუა ზღვის მიმდებარე ტერიტორიას სახელად პალესტინა დაუმკვიდრდა.

ებრაელი ხალხის ნაწილი შეეგუა **Pax Romana**-ს, ანუ ცხოვრებას რომაული სამოქალაქო კანონების მიხედვით, რამდენადაც რომი ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიურ ცხოვრებაში არ ერეოდა. სწორედ რომელთა ბატონობის ხანაში, ახ. წ. I საუკუნეში, პალესტინაში ჩაისახა და იქიდან გავრცელდა ქრისტიანობა.

იმავდროულად ებრაელების ერთი ნაწილი აჯანყებების გზით ამაოდ ცდილობდა რომის ბატონობისაგან თავის დაღწევას. ახ. წ. 135 წელს, უკანასკნელი აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, რომის იმპერიამ ყველა ებრაელი განდევნა მათი რელიგიური ცენტრიდან – იერუსალიმიდან და მათ ამ ქალაქში ცხოვრება აუკრძალა. მაგრამ პალესტინის დანარჩენი ტერიტორიიდან ისინი არ გაუძევებიათ.

ებრაელების უდიდესი ნაწილი თანდათანობით განსახლდა რომის იმპერიის სხვა ადგილებში. IV-VII საუკუნეებში, აღმოსავლეთ რომის იმპერიის (ბიზანტიის) ბატონობის პერიოდში, პალესტინაში დარჩენილი მოსახლეობა თითქმის მთლიანად გაქრისტიანდა. მათი სალაპარაკო ენა იყო „კოინე“ – ხალხური ბერძნული.

ახ. წ. 638 წელს არაბთა ხალიფა ომარმა ბიზანტიელებს წაართვა იერუსალიმი და ის ისლამის ერთ-ერთ წმინდა ქალაქად გამოაცხადა. ომარმა ებრაელებს აღუდგინა იერუსალიმში ცხოვრებისა და ლოცვის უფლება. მას არც ქრისტიანული წირვა-ლოცვა აუკრძალავს და არც ეკლესიები დაუწერევია.

არაბთა მიერ ამ ტერიტორიის დაპყრობისა და ადგილობრივ (არაებრაულ) მოსახლეობასთან შერევის შედეგად პალესტინის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ისლამში მოექცა და თანდათანობით არაბულენოვანი გახდა. არაბულენო-

თორა – ებრაელთა წმინდა წიგნი

ვანი გახდა ის ნაწილიც, რომელმაც ქრისტიანობა შეინარჩუნა. პალესტინაში რჩებოდა მცირერიცხოვანი ებრაული მოსახლეობაც.

მიუხედავად დიასპორაში (ებრაულად – „გალუთში“) ცხოვრებისა, ებრაელები არასოდეს კარგავდნენ იმედს, რომ დაბრუნდებოდნენ იერუსალიმში, რომელსაც ხშირად მოიხსენიებდნენ, როგორც „სიონს“.

ებრაელების გამაერთიანებელი იყო და არის სარწმუნოება – იუდაიზმი, რომლის უმთავრესი წმინდა წიგნი – თორა – მათ არწმუნებს, რომ ისინი ღვთის მიერ რჩეული ხალხია. ეს რწმენა დიდ ძალას აძლევდა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში გაფანტულ ებრაელებს, რომლებიც სალაპარაკოდ იყენებდნენ ადგილობრივ ენებს, მაგრამ თავის რელიგიას ყოველთვის ებრაულ ენაზე დაწერილი წმინდა წიგნების მეშვეობით ეზიარებოდნენ.

შუა საუკუნეების ევროპის ქრისტიანულ ქვეყნებში მცხოვრებ ებრაელებს ათასგვარი შეზ-

იერუსალიმი, „ნიურნბერგის ქრონიკის“ ილუსტრაცია, 1493

იაფო 1839 წელს,
ხედი ჩრდილოეთიდან,
მხატვარი დევიდ რობერტსი

ლუდვა ჰქონდათ. მაგალითად, მათ არ ეძლეოდათ მიწის ფლობის უფლება. ებრაელები უმთავრესად ქალაქებსა და დაბებში სახლობდნენ და მათი ძირითადი საქმიანობა გახდა ვაჭრობა, ხელოსნობა (განსაკუთრებით – ოქრომჭედლობა, ალმასების გათლა), მეფახშეობა. ამავე ფუნქციებს ასრულებდნენ ისინი ისლამურ ქვეყნებშიც. საქმიანობის ყველა ეს ფორმა დაკავშირებულია უფრო ინტელექტუალურ შრომასთან, ვიდრე სოფლად მუშაობაა. ამიტომაც ებრაელებს შორის მრავლად გაჩნდა განათლებული ადამიანი. XVIII საუკუნის ბოლოდან ავსტრიის იმპერიაში, ხოლო XIX საუკუნის განმავლობაში დასავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებშიც ებრაელებს შეზღუდვები მოეხსნათ და ფართო ასპარეზი გაეხსნათ. ევროპელი და ევროპიდან ამერიკაში გადასული ებრაელები დიდად დანიშნაურობდნენ როგორც ბიზნესში, ისე მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, ჟურნალისტიკაში. ზოგი მათგანი ძალიან გამდიდრდა.

XIX საუკუნეში ევროპაში გავრცელებას იწყებს ტერიტორიული ნაციონალიზმი – ეთნოსს უჩნდება პრეტენზია გარკვეულ „ისტორიულ ტერიტორიაზე“, სადაც ის ეროვნულ სახელმწიფოს ქმნის. ერთადერთი ხალხი, რომელსაც ევროპაში „ისტორიული ტერიტორია“ არ ჰქონდა, აღმოჩნდნენ ებრაელები. ამიტომაც მათ შორის გაჩნდა იდეა ახლო აღმოსავლეთში მდებარე ისტორიულ სამშობლოში, პალესტინაში, დაბრუნების შესახებ. ამ იდეის მომხრეებს „სიონისტები“ დაერქვათ.

პირველ სიონისტურ კონგრესზე, რომელიც შვეიცარიის ქალაქ ბაზელში 1897 წელს გაიმართა, სიონისტური მოძრაობის თავკაცმა **თეოდორ ჰერცლმა** განაცხადა, რომ ნახევარი საუკუნის შემდეგ ებრაელებს საკუთარი სახელმ-

წიფო ექნებოდათ. ჰერცლი ვერ მოეხსნო იმის ხილვას, რომ მისი წინასწარმეტყველება ახდა.

XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულებში ევროპელი ებრაელები იწყებენ დასახლებას პალესტინაში: ამ იმიგრაციას „**ალია**“ ეწოდება (სიტყვასიტყვით – „ასვლა“). 1903 წლისათვის პალესტინაში უკვე 25 ათასი ებრაელი სახლობდა. XX საუკუნის დამდეგიდან ალიამ პალესტინაში იმატა. ამ პერიოდის ე.წ. „მეორე ალიას“ დიდი ნაწილი შეადგინეს სიონისტური და იმავდროულად სოციალისტური იდეებით შეპყრობილმა ახალგაზრდა ებრაელებმა აღმოსავლეთ ევროპიდან, უპირატესად, რუსეთის იმპერიიდან და რუმინეთიდან.

მდიდარი ფინანსისტების დახმარებით ისინი ყიდულობდნენ მიწას ადგილობრივი მოსახლეობისაგან და აარსებდნენ თავიანთ ქალაქებსა და კიბუცებს – სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს აბსოლუტურად ყველაფრის კოლექ-

კიბუც ჰანიტას დაარსება, 1938 წლის 21 მარტი, ებრაელ პოლიციელებსა და ჰაგანას წევრებს მოაქვთ სამშენებლო იარაღი და მასალა.

ტიური საკუთრებით. იმდროინდელი შრომის-მოყვარე კიბუცნიკები, რომლებსაც ერთ ხელში თოხი ეჭირათ და მეორეში – თოფი, იყვნენ ის პიონერები, რომლებიც ქმნიდნენ მომავალი ებრაული სახელმწიფოს ხერხემაღს. იმავე პერიოდში ებრაელებმა დააარსეს ქალაქები ზიხრონ-იაკოვი, ფეთახ-თიკვა, რეხოვოთი, რი-შონ-ლე-ციონი. 1909 წელს ქ. იაფოდან გამო-სულმა ებრაულმა თემმა ცოტა ჩრდილოეთით გადაინაცვლა და დააარსა დასახლება, რომელსაც თელ-ავივი („გაზაფხულის ბორცვი“) უწოდა. 1920 წელს პალესტინაში 67 ათასი ებრაელი ცხოვრობდა.

იქამდე, სანამ პალესტინა ოსმალეთის იმპე-რიას ეკუთვნოდა (1517-1917 წწ.), ებრაელთა იქ დასახლება ადგილობრივი ოსმალ მოხელის ნებასურვილზე იყო დამოკიდებული. ვითარე-ბა შეიცვალა, როდესაც ეს მხარე ევროპული იმპერიის — დიდი ბრიტანეთის — ხელში აღ-მოჩნდა.

ებრაელთა პალესტინაში დასახლების იურიდი-ული საფუძველი გახდა ე.წ. „ბალფურის დეკ-ლარაცია“, რომლითაც I მსოფლიო ომში ჩაბ-მულმა დიდი ბრიტანეთის მთავრობამ 1917 წელს ღიად განაცხადა სიონისტური მიზნის მხარ-დაჭერა.

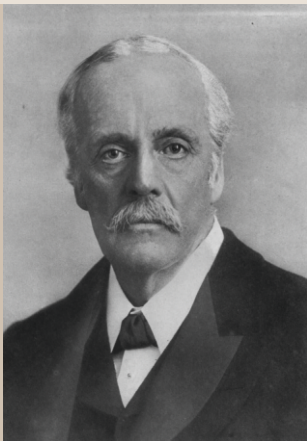
იმავე წლის ნოემბერში ბრიტანელებმა და-იპყრეს იერუსალიმი და მთელი პალესტინა. 1917-1922 წლებში დიდი ბრიტანეთი პალესტი-ნაში ფაქტობრივად მართავდა „მტრის ოკუპი-რებულ ტერიტორიას“, 1922-1947 წლებში კი ეს იყო ერთა ლიგის მანდატით დიდი ბრიტანეთი-სათვის სამართავად გადაცემული ტერიტო-რია, ფართობით სულ 27 ათასი კმ².

პირველი მსოფლიო ომის დროინდელ ლონ-დონში, სადაც წყდებოდა პალესტინის ბედი, პო-

ლიტიკოსები, როგორც ჩანს, სერიოზულად არ აღიქვამდნენ სიონისტურ ოცნებას – შეექმნათ საკუთარი სახელმწიფო. ლონდონს პალესტი-ნაში საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესები ჰქონდა: იქ მიაჩნდათ, რომ ებრაული იმიგრა-ციის წახალისებით გარკვეულად დააბალან-სებდნენ არაბი ლიდერების მისწრაფებას – შე-ექმნათ ერთიანი არაბული სახელმწიფო.

წინააღმდეგობრივი ხასიათის მიუხედავად, ბრიტანეთის ბატონობამ პალესტინაში სიონიზ-მისათვის დადებითი როლი შეასრულა. რო-გორც ისრაელელი ავტორი ტომ სეგევი წერს: „ბრიტანელებმა შეუსრულეს დაპირება სიო-ნისტებს. მათ გაუხსნეს გზა მასობრივ ებრაულ იმიგრაციას: 1948 წლისათვის ებრაული მო-სახლეობა გაათმაგდა. ებრაელებს ნება დარ-თეს ეყიდათ მიწა, განეკუთვნებინათ სოფლის მეურნეობა, დაეარსებინათ საწარმოები და ბანკები. ბრიტანელებმა მათ ნება მისცეს შეექ-მნათ ასობით დასახლება, მათ შორის – რამდე-ნიმე ქალაქი. ებრაელებმა შექმნეს სასკოლო სისტემა და არმია; დააარსეს პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და არჩევითი ინსტიტუტები; ამის შედეგად მათ [ებრაელებმა] საბოლოოდ დაამარცხეს არაბები. ყველაფერი ბრიტანული სპონსორობით კეთდებოდა, 1917 წლის და-პირების შესაბამისად. წინააღმდეგ ფართოდ გავრცელებული აზრისა, თითქოს ბრიტანეთი პროარაბული იყო, სინამდვილეში ბრიტანეთის ქმედება საგრძნობლად უწყობდა ხელს სიო-ნისტურ წამოწყებას“.

როდესაც პირველი სიონისტები თავის მო-წოდებაში იყენებდნენ მოხდენილ ფორმულას „ხალხი მიწის გარეშე, მიწა ხალხის გარეშე“, ისინი, სამწუხაროდ, არასწორ ინფორმაციას ეყრდნობოდნენ: პალესტინა არ იყო „მიწა ხალ-ხის გარეშე“. სინამდვილეში იქ საკმაო არაბუ-

არტურ ჯეიმს ბალფური
(1848-1930)

„ბალფურის დეკლარაცია“ არის 1917 წლის 2 ნო-ემბერს გაერთიანებული სამეფოს საგარეო საქმე-თა მინისტრ არტურ ჯეიმს ბალფურის მიერ ბრი-ტანეთის ებრაული თემის ლიდერ უოლტერ როტ-შილდისადმი მიწერილი წერილი, რომელშიც ბრი-ტანეთის მთავრობა პალესტინაში ებრაელი ხალ-ხისათვის „ეროვნული კერის“ შექმნას უცხადებ-და მხარდაჭერას.

უოლტერ როტშილდი
(1868-1937)

ევროპელი ებრაელების დაბრუნება პალესტინაში

ლი მოსახლეობა იყო: 1919 წელს – 515 ათასი, ძირითადად მუსლიმები, 20 პროცენტამდე – ქრისტიანები. 1944 წლისათვის, დიდი ბუნებრივი ნამატის წყალობით, არაბების რიცხოვნობამ 1.064 მილიონი შეადგინა.

XX საუკუნის დამდეგს პალესტინელი არაბების უმრავლესობა შედარებით ინდიფერენტულად იყო განწყობილი ებრაული იმიგრაციის მიმართ. 1920-იანი წლების ბოლოდან კი არაბულ-ებრაული ურთიერთობა მკვეთრ გაუარესებას იწყებს. 1933-1935 წლებში გერმანიიდან პალესტინაში 150 ათასზე მეტი ებრაელი გადასახლდა: ეს განაპირობა გერმანიის ხელისუფლებაში ჰიტლერის მოსვლამ და მისმა ანტისემიტურმა პოლიტიკამ. მასობრივმა ალიამ პალესტინის არაბების დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია, რასაც 1936-1939 წლებში ბრიტანეთის წინააღმდეგ მათი აჯანყება მოჰყვა.

მდგომარეობის განსამუხტად ბრიტანეთის მთავრობამ 1939 წლის მაისში გამოაქვეყნა გეგმა, რომლითაც საბოლოო მიზნად გამოცხადდა 10 წლის შემდეგ დამოუკიდებელი ერთიანი პალესტინის სახელმწიფოს შექმნა, ხოლო მიმდინარე ამოცანად – ებრაული იმიგრაციის შეზღუდვა. ამ გეგმამ გარკვეულწილად დააკმაყოფილა პალესტინის არაბები. მათი აჯანყება ჩაახშრა.

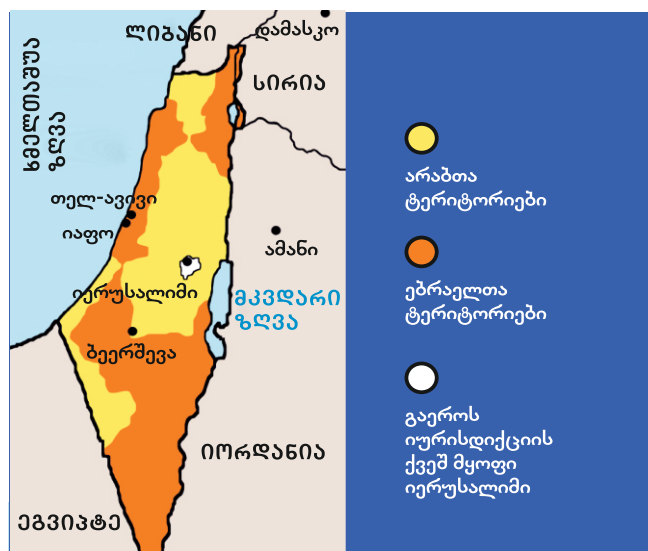
ბრიტანულმა გეგმამ სიონისტების დიდი აღშფოთება გამოიწვია. ნაციზმის წინსვლა ევროპაში და ებრაელთა დევნა დაუცველად და მიუსაფრად ტოვებდა მილიონობით ადამიანს. მეორე მსოფლიო ომის დროს ბევრი ებრაელი ფარულად დასახლდა პალესტინაში, სადაც ისინი ქმნიდნენ არალეგალურ შეიარაღებულ რაზმებს. ომის შემდეგ ეს შეიარაღებული ჯგუფები პირდაპირ დაუპირისპირდნენ ბრიტანულ ადმინისტრაციას.

1947 წლის თებერვალში დიდმა ბრიტანეთმა უარი განაცხადა პალესტინის მართვის მანდატ-

ზე და პრობლემის მოგვარება ახალშექმნილ გაეროს მიანდო.

მეორე მსოფლიო ომის დროს ნაციზმის არაადამიანურმა პოლიტიკამ ექვს მილიონამდე ებრაელი შეინირა. პროგრესული სამყარო მაქსიმალურ თანაგრძნობას გამოხატავდა ებრაელი ხალხის მიმართ და სურდა შეემსუბუქებინა პრობლემები გადარჩენილებისთვის. გაეროს სპეციალურმა კომისიამ დაასკვნა, რომ ერთ სახელმწიფოში არაბებისა და ებრაელების თანაარსებობა შეუძლებელია. 1947 წელს გაერომ დაადგინა, რომ პალესტინაში შეიქმნებოდა ორი სახელმწიფო – ებრაელებისათვის და არაბებისათვის.

რუკაზე დაიხაზა გაყოფის საკმაოდ რთული სქემა: თითოეულ სახელმწიფოს ორ-ორი დაუკავშირებელი ნაწილი უნდა მიეღო, ხოლო იერუსალიმი საერთაშორისო კონტროლს უნდა დაქვემდებარებოდა, გაყოფის კონკრეტული მექანიზმი კი არ შემუშავებულა.

რეპარაცია – საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის მატერიალური პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი ფორმა, როდესაც სამართლის დამრღვევს მხოლოდ მატერიალური ზარალის ფულადი ან გარკვეული საქონლის ანაზღაურება მოეთხოვება. მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ანტიჰიტლერულმა კოალიციამ გერმანიასა და მის მოკავშირეებს ომში მიყენებული ზარალის ასანაზღაურებლად რეპარაციის გადახდა დააკისრა. გადახდა ხდება ფულადი ან სხვა მატერიალური კომპენსაციის სახით. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, რეპარაცია ვრცელდება აგრესიული ომის წამოწყებ სახელმწიფოსა და მის მოკავშირეებზე, რომლებიც მონაწილეობენ მსხვერპლის ტერიტორიაზე დაბომბვაში, ქვეყნის მატერიალური და ადამიანთა რესურსების განადგურებაში.

ისრაელის სახელმწიფო დაარსებიდან დღემდე

1948 წლის 14 მაისს პალესტინის ებრაელებმა გამოაცხადეს თავისი სახელმწიფოს შექმნა, რომელსაც სახელად „**ისრაელი**“ უწოდეს. ამის საპირისპიროდ, 1945 წელს დაარსებულმა „არაბული ქვეყნების ლიგამ“ ისრაელის წინააღმდეგ საბრძოლველად 35 ათასამდე მეომარი გაგზავნა, ძირითადად ეგვიპტიდან, სირიიდან, ტრანსიორდანიიდან. ისრაელმა დაახლოებით 25-30 ათასი მეგრძოლისაგან შექმნა საკუთარი თავდაცვითი ძალები, რომლის ხერხემალი შეადგინეს ბრიტანეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში გამობრძმედილმა რაზმებმა. ებრაულ თემს არაბებზე ბევრად უკეთესი სამხედრო ინსტრუქტორები და უფრო მცირერიცხოვანი, მაგრამ მორალურ-ფსიქოლოგიურად უკეთ მომზადებული რიგითი შემადგენლობა ჰყავდა.

ისრაელი ომის ქარცეცხლში დაიბადა და დღემდე საომარ მდგომარეობაშია თავის ზოგიერთ მეზობელთან.

ისრაელის სამხედრო ნაწილები თავდადებით იბრძოდნენ, მათ ძლიერი მოტივაცია ჰქონდათ: წყდებოდა არა მარტო ებრაული სახელმწიფოს, არამედ საერთოდ პალესტინაში ებრაული თემის („**იშუვის**“) ყოფნა-არყოფნის საკითხი. არაბული ქვეყნების არმიების საბრძოლო მოქმედება კი ერთმანეთთან ცუდად კოორდინირებული და ნაკლებეფექტიანი გამოდგა.

არაბულ არმიებს, თავიდან მაინც, მეტი იარაღი ჰქონდათ. ისრაელის არმიას კი ომის პირველ ეტაპზე სამხედრო შეიარაღება აკლდა. საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობის ნებართვით ისრაელმა შეძლო ჩეხოსლოვაკიაში იარაღის შეძენა, მაგრამ ეს არასაიმედო სამხედრო-ეკონომიკური ურთიერთობა იყო.

ამიტომაც, არაბულ ქვეყნებთან 1949 წლის დაზავების შემდეგ ისრაელმა უპირატესი მნიშვნელობა მიანიჭა ქვეყანაში საკუთარი სამხედრო ინდუსტრიის განვითარებას. ის, რომ მისი მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა ევროპის განვითარებული ქვეყნებიდან მოახდინა ალია და თან განათლების მაღალი დონე ჰქონდა, აადვილებდა ამ საქმეს. ისრაელი სამხედრო დახმარებას ჯერ ევროპის ქვეყნებიდან იღებდა, ხოლო ბოლო 40-50 წელი – აშშ-დან. მისთვის დიდი პელავათი აღმოჩნდა [დასავლეთ] გერმანიის მიერ რეპარაციების გადახდა ნაციზმის დროს ჩადენილი დანაშაულისათვის: ამან ათობით მილიარდი მარკა შესძინა ისრაელს. XX საუკუნის ბოლოს გერმანიამ უსასყიდლოდ გადასცა მას დიზელის ძრავიანი ორი დიდი წყალქვეშა ნავი.

1948-1949 წწ. ომის დროს არაბებს შორის ყველაზე წარმატებით იბრძოლა ბრიტანელების მიერ განვრთნილმა ტრანსიორდანიის „არაბულმა ლეგიონმა“. მან დაიკავა მდ. იორდანეს დასავლე-

რეგიონი

იერუსალიმი – სამი რელიგიის წმინდა ქალაქი

მსოფლიოს სამი უდიდესი რელიგია: იუდაიზმი, ქრისტიანობა და ისლამი საკუთარ წმინდა ქალაქად იერუსალიმს მიიჩნევს, რომელთანაც თითოეულს ისტორიულად აკავშირებს წმინდა ადგილები. ებრაელებისათვის ეს არის გოდების კედელი, სატაძრო მთა და თავად იერუსალიმი, ქრისტიანებისათვის – ვია დოლოროსა და აღდგომის ტაძარი, მუსლიმებისათვის – კლდის გუმბათი და ალ-აქსას მეჩეთი.

თით მდებარე პალესტინის ნაწილები (აქედანაა სახელი „დასავლეთი ნაპირი“) და ქ. იერუსალიმის აღმოსავლეთი ნაწილი, ძველი ქალაქითურთ, სადაც ისლამის მთავარი წმინდა ადგილები ზუსტად იმ ადგილზეა განლაგებული, რომელსაც ებრაელებიც თავის სინდინედ მიიჩნევენ. ტრანსიორდანიის მეფისათვის იერუსალიმი (არაბულად *ალ-კუდს აშ-შარიფ*, ანუ „წმინდა დიდებული“) მთავარ მონაპოვარს წარმოადგენდა. პალესტინაში დაკავებული ტერიტორია მან თავის სამეფოს შეუერთა, რაც სხვა არაბულმა სახელმწიფოებმა არ მოიწინეს. დამკვიდრდა სახელმწიფოს ახალი სახელიც – **იორდანია**.

ლაზის სექტორი ეგვიპტის სამხედრო ადმინისტრაციას დაექვემდებარა, მისი ანექსიის გარეშე.

პალესტინაში ვერ შეიქმნა არაბული სახელმ-

წიფო. პალესტინის გაყოფის შესახებ საკუთარი რეზოლუციის ჩაშლის გამო გაერო დაკმაყოფილდა რამდენიმე უშედეგო დადგენილების მიღებით.

პალესტინის ტერიტორიის 78 პროცენტი, მათ შორის ქ. იერუსალიმის დასავლეთი ნაწილი, ისრაელის ხელში აღმოჩნდა. მომდევნო 19 წლის განმავლობაში იერუსალიმი იყო გაყოფილი ქალაქი, ეკლიანი მავთულხლართებით ქუჩებსა და პარკებში.

1949 წლის 11 მაისს ისრაელი გაეროს წევრი გახდა და მის საზღვრად სწორედ 1949 წლის დაზავების ხაზი იქნა მიჩნეული.

ისრაელის ხელში გადასულ ტერიტორიაზე ადრე მცხოვრები არაბული მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი (სხვადასხვა შეფასებით – 500-700 ათასი) ლტოლვილად იქცა. ისინი გაიქცნენ იორდანიაში, ლაზის სექტორში, ლიბანში და სხვაგან. ისრაელის კონტროლქვეშ მყოფ ტერიტორიაზე ებრაელებმა აბსოლუტური დემოგრაფიული უპირატესობა შეიძინეს: 1949 წელს ისინი იქ მოსახლეობის 90 პროცენტს შეადგენდნენ. მას შემდეგ ისრაელის ებრაული მოსახლეობა უპირატესად იზრდებოდა იმიგრაციის ხარჯზე, ხოლო ადგილობრივი არაბებისა – მხოლოდ ბუნებრივი ნამატით.

1948-1949 წლების ომის შემდეგ ებრაულ და არაბულ სახელმწიფოებს შორის მშვიდობა ვერ დამყარდა. ისრაელი განუწყვეტილად უნდა ყოფილიყო მზად, რომ შესაძლო თავდასხმა მოეგერიებინა, რისთვისაც აუცილებელი იყო მუდმივი, კარგად განვრთნილი და კარგად შეიარაღებული არმიის ყოლა.

ის, რომ ამ მიმართულებით ისრაელმა დიდ წარმატებას მიაღწია, დაადასტურა 1967 წლის „ექვს-დღიანმა ომმა“, რომლის დროსაც ისრაელმა დაამარცხა ეგვიპტე (დაიკავა მთელი სინას ნახევარკუნძული სუეცის არხამდე), სირია (დაიკავა გოლანის მაღლობი) და იორდანია (დაიკავა „დასავლეთი ნაპირი“ და აღმოსავლეთი იერუსალიმი). ამ ომს წინ უსწრებდა არაბული ქვეყნების ლიდერებისა და გენერლების თავდაჯერებული ანტი-ისრაელური რიტორიკა, რაც ეჭვს არ ტოვებდა, რომ ჰაერში დენთის სუნი დატრიალდა.

ისრაელის მთავრობამ და არმიის ხელმძღვანელობამ გათვალა, რომ თუკი მოწინააღმდეგის პირველ გასროლას დაუცდიდნენ, ქვეყნის ძალიან მცირე ტერიტორიის სტრატეგიული სიღრმე მისი დაცვის საშუალებას არ მისცემდა. ისრაელის ავიაციამ, აღჭურვილმა უახლესი ფრანგული თვითმფრინავებით, 1967 წლის 5 ივნისს ბრძანება მიიღო, რომ წინმსწრები დარტყმები მიეყენებინა ეგვიპტის აეროდრომებისათვის. ისრაელმა ჰაერში სრულ დომინირებას მიაღწია, რაც გადამწყვეტი აღმოჩნდა საბოლოო გამარჯვებისათვის სულ ექვსი დღის ბრძოლების შემდეგ.

ომის დამთავრებისთანავე ისრაელის ქნესეთის (პარლამენტის) დადგენილებით იერუსალიმის საზღვრები აღმოსავლეთით და ჩრდილოეთით 70 კვ. კილომეტრით გაფართოვდა. შეიქმნა „ერთიანი იერუსალიმი“, რომელიც 1980 წლის 30 ივლისს ისრაელის დედაქალაქად გამოცხადდა, რასაც გაერო და მისი წევრი სახელმწიფოები დღემდე უკანონოდ ცნობენ. ამიტომაც იერუსალიმში საზღვარგარეთის ქვეყნების სულ ორიოდე საელჩოა, დანარჩენი თელ-ავივსა და სხვა ქალაქებშია განლაგებული. გაეროს უშიშროების

ისრაელის ტანკი „მერკავა“ – მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო

საბჭოს ყველა რეზოლუცია 1967 წელს ისრაელის მიერ დაკავებულ ტერიტორიებს განიხილავს, როგორც „ოკუპირებულს“ (ამ ტერმინს ისრაელელი გეოგრაფებიც იყენებენ).

სამხედრო გამარჯვებას ისრაელისათვის არ მოუტანია მშვიდობა და უსაფრთხოება. არაბული ქვეყნები კვლავ აპირებდნენ ისრაელის განადგურებას და 1973 წელს სცადეს კიდევ მისი დამარცხება ე.წ. „იომ-ქიფურის“ ომში. ომი სტატუს-კვოს აღდგენით დამთავრდა, მაგრამ მისი არაპირდაპირი შედეგი იყო 1979 წელს ეგვიპტის და 1994 წელს იორდანიის მიერ ისრაელის სახელმწიფოს აღიარება და მასთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარება. ისრაელმა დააბრუნა სინას ნახევარკუნძული და აღადგინა ძველი საზღვარი ეგვიპტესთან. მაგრამ სხვა არაბულ და

მუსლიმურ ქვეყნებთან ურთიერთობა ვერ დამყარდა, ზოგიერთ მათგანში ისრაელს მარადიულ მტრად მიიჩნევენ.

არაბული ქვეყნების ლიგას 35 წელი დასჭირდა, რომ 2002 წელს მისულიყო იმ აზრამდე, რომ 1967 წლის საზღვრები პალესტინის არაბული სახელმწიფოსათვის საკმარისი იქნებოდა. მაგრამ ახლა უკვე ისრაელი არ თანხმდებოდა ასეთ კომპრომისზე.

მთავარ პრობლემად იქცა ის, თუ რა უნდა ექნა ისრაელს პალესტინის „ოკუპირებული“ ტერიტორიისათვის, რომელსაც ოფიციალურ დონეზე „სადავოს“ უწოდებენ. ისრაელის მიერ „დასავლეთ ნაპირისა“ და ლაზის სექტორის ანექსირება მკვეთრად შეცვლიდა ეთნოდემოგრაფიულ ბალანსს არაბების სასარგებლოდ, რადგან იქ მრავალრიცხოვანი არაბული მოსახლეობა ცხოვრობდა.

პირდაპირი ანექსიის ნაცვლად ისრაელის ყველა მთავრობა 1967 წლიდან დღემდე ეწევა ფარულ ანექსიას – „დასავლეთ ნაპირზე“ და აღმოსავლეთ იერუსალიმში ებრაული მოსახლეობისათვის კარგად დაცული (კედლით, მავთულხლართით) ახალშენების მშენებლობას. ერთხანს

ცხრა ახალშენი იყო ლაზის სექტორშიც, მაგრამ 2005 წელს ისრაელმა მათი დემონტაჟი მოახდინა. „დასავლეთ ნაპირის“ 200-ზე მეტ ახალშენში (ზოგიერთი მათგანი მოზრდილი ქალაქია), საითკენაც დაცული გზა მიდის, ამჟამად ცხოვრობს ნახევარ მილიონამდე შეიარაღებული მოახალშენი, რომელთა გამოსახლება თითქმის შეუძლებელია. ეს ძალიან ართულებს პალესტინის სახელმწიფოს შექმნას, რასაც მხარს უჭერენ მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები.

სასტიკი ტერორისტული აქტები, რომელთაც ახორციელებდნენ პალესტინელთა რადიკალური ჯგუფები, მათ შორის, ლაზის სექტორიდან ისრაელის ქალაქების რაკეტებით დაბომბვა, უფრო მეტად ამართლებს ისრაელის თავდაცვითი ძალების გაძლიერებას.

ისრაელის ყველა მოქალაქე ვალდებულია მოიხადოს სამხედრო სამსახური: ვაჟებმა იმსახურონ სამი წელი, ქალებმა – ორი. ამის შემდეგ ყველა ირიცხება რეზერვში და პერიოდულად გადის წვრთნას. სამხედრო ვალდებულებისაგან გათავისუფლებული არიან რელიგიური სასწავლებლების მოსწავლეები, რაც, სხვათა შორის, საზოგადოების უკმაყოფილების მიზეზია.

ისრაელის თავდაცვით ძალებს უპირველესად აიარაღებს საკუთარი სამხედრო მრეწველობა, რომელიც უშვებს თითქმის ყველა ტიპის სამხედრო საჭურველს. მართალია, ისრაელის საჰაერო ძალები ამერიკულ თვითმფრინავებს იყენებს, მაგრამ მათ ელექტრონულ მოწყობილობას ადგილზე აუმჯობესებენ. ისრაელის ტანკი „მერკავა“ მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესოა. მისი ავიაცია ახლო აღმოსავლეთში უძლიერესია, ხოლო მფრინავები – მსოფლიო კლასისა.

ისრაელს აქვს საშუალება სამხედრო მრეწველობის ქარბი ნაწარმი საზღვარგარეთ გაყიდოს და ამ მხრივ ეს პატარა ქვეყანა (8 მილიონი მცხოვრები 2015 წელს) მსოფლიოს პირველ ათეულში შედის, დიდი ქვეყნების გვერდით.

რაც შეეხება ბირთვულ იარაღს, მის ფლობას

რაც შეეხება ბირთვულ იარაღს, მის ფლობას ისრაელის მთავრობა არც ადასტურებს და არც უარყოფს. არაპირდაპირი ცნობებით, ისრაელს აქვს ატომური და, შესაძლოა, წყალბადის ქობინები 1960-იანი წლების შუაგულიდან.

ისრაელის სარაკეტო სისტემები მსოფლიოში ერთ-ერთ საუკეთესოდ ითვლება და მას აქვს საშუალება კოსმოსში გაგზავნოს თანამგზავრი. ამიტომ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ისრაელს აქვს ბირთვული

იარაღის სამიზნესთან მიტანის საშუალებაც.

თელ-ავივი – ისრაელის დედაქალაქი, დაარსდა 1950 წელს ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე ორი ქალაქის – იაფოსა და თელ-ავივის – გაერთიანებით

ქართული ოფიცრები პოლონეთში

ამბროსი გრიშკაშვილი

(I და II მსოფლიო ომებს შორის და II მსოფლიო ომში)

საქართველო-პოლონეთის ურთიერთობა რამდენიმე საუკუნეს ითვლის და ეს ურთიერთობა როგორც ერთი, ისე მეორე მხარის კონკრეტული ქმედებებით ბოლო საუკუნეებში განსაკუთრებით განმტკიცდა.

1774 წელს სამი მონარქიის – რუსეთის, ავსტრიისა და პრუსიის – მიერ პოლონეთის პირველი დაყოფის შემდეგ მეფე ერეკლე II-მ 1000 გამოქცეული პოლონური ოჯახი შეიკვდლა. საქართველოს კიდევ უფრო მეტი ლტოლვილი მოაწყდა პოლონეთის აჯანყებისა და პოლონეთის მეორე დაყოფის შემდეგ. კერძოდ, 1795 წელს 4000 ოჯახი დასავლეთ საქართველომ – ბათუმმა და ქუთაისმა შეიფარა.

საქართველოში პოლონელებს ბევრი სასახელო საქმე აქვთ გაკეთებული. მაგალითად, ქუთაისში დაბადებულმა გრიგოლ ვოლსკიმ 1880

წელს ბათუმში დააარსა „ქართული ენის გავრცელებისა და შესწავლის საზოგადოება“. წარმოშობით პოლონელი ვოლსკი ქართველ თავად-აზნაურობას აკრიტიკებდა, ქართული, მშობლიური ენა რატომ დაგვიწყებიათო. ვოლსკი აწყობდა კულტურულ წარმოდგენებს, მიღებული შემოსავლით კი საზოგადოების პედაგოგებს ხელფასს უხდიდა.

განსაკუთრებით ბევრი ქართველი და პოლონელი უახლოვდებოდა და ეცნობოდა ერთმანეთს ციმბირის გადასახლებაში. როგორც ცნობილი მწერალი სტეფან ჟერომსკი წერს: „ისტორიულ წყაროებში, სადაც აღწერილია 1863 წლის აჯანყების მონაწილე პოლონელთა ყოფა ციმბირში, ნაჩვენებია, რომ კატორღელი პოლონელის გვერდით თითქმის ყოველთვის დგას ქართველი, რომელიც აჯანყებული პოლონელის მსგავსად იზიარებს ციმბირში გადასახლებულთა მწარე ხვედრს... ასეთ პირობებში აღმოცენებული მეგობრობა კი უაღრესად მტკიცეა“.

ქართველ-პოლონელთა ურთიერთობის ტრადიციებს ავითარებდნენ საქართველოში მცხოვრები პოლონელებიც. მაგალითად, 1907 წელს თბილისში დაარსდა საზოგადოება „დომ პოლში“, რომელიც კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობას ეწეოდა. ამ მხრივ საქმიანობა კიდევ უფრო გააქტიურდა დამოუკიდებელ საქართველოში. საგულისხმოა, რომ 1918 წელს, ანუ საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, პო-

ბრიგოლ ვოლსკი
(1860-1909)

წარმოშობით პოლონელი
ქართველი პუბლიცისტი,
პოეტი, ექიმი, საზოგადო
მოღვაწე

პოლონეთის აჯანყება, ანუ იანვრის აჯანყება – ცარიზმის წინააღმდეგ პოლონელთა ცნობილი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი აჯანყება დაიწყო 1863 წლის 22 იანვარს და 1864 წლის შემოდგომამდე გასტანა. აჯანყების მიზანი იყო რეპროსპოლიტას (ასე ეწოდებოდა პოლონეთ-ლიტვის თანამეგობრობას – პოლონეთ-ლიტვის ფედერაციულ სახელმწიფოს, რომელიც არსებობდა 1569-1795 წწ-ში) აღდგენა 1772 წლის საზღვრებით. აჯანყება მუამბოხების დამარცხებით დასრულდა. აჯანყებულთა ბოლო დიდმა ჯგუფმა ბრძოლა 1864 წლის აპრილამდე განაგრძო. აჯანყებულებმა დაკარგეს დაახლოებით 30 ათასი ადამიანი, რუსებმა – ათჯერ ნაკლები. 2 ათასამდე აჯანყებული ჩამოახრჩეს. აჯანყების ჩახშობის შემდეგ ბევრი პოლონელი საზღვარგარეთ გადასახლდა.

პოლონელების აჯანყება, 1863, მეფის ნაცვალის სასახლის წინ

ლონელებმა თბილისში საკუთარი ყოველკვირეული პოლონური გაზეთის „ტიგოდნიკ პოლმის“ გამოშვება დაიწყეს.

საქართველოს განთავისუფლების მიზნით პოლონეთის ხელისუფლება გარკვეულ პოლიტიკურ ღონისძიებებს მიმართავდა. სხვათა შორის, პოლონეთი დიდხანს იკავებდა თავს სსრკ-ის ცნობისაგან მის მიერ ამიერკავკასიის დაპყრობის საბაბით. 1918 წლის მაისში, საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადების წინა დღეებში, ზემოთ ნახსენები მწერალი სტეფან ჟერომსკი წერდა: „საქართველოს თავისუფლება ყოველი თავისუფალი ერისათვის უმთავრეს მოწოდებად უნდა იქცეს“.

1921 წლის 29 იანვარს, სამი დღის შემდეგ ანტანტის მიერ საქართველოს დე იურე ცნობიდან, პოლონეთმა საქართველოს დამოუკიდებლობა აღიარა.

შემდგომ პერიოდში, მიუხედავად იმისა, რომ თბილისში წითელი არმიის ნაწილები შემოვიდნენ, საქართველოსა და პოლონეთს შორის კავშირი არ განწყვეტილა. პოლონეთმა რიგის ტრაქტატით, რომელიც რუსეთთან დაიდო, არ ცნო ბოლშევიკური გადატრიალება საქართველოში და საქართველოს ემიგრაციულ მთავრობასთან კავშირი დაამყარა. უფრო მეტიც – 1921 წლის შემოდგომაზე პოლონეთის სამხედრო ატაშე კონსტანტინოპოლში, პოლკოვნიკი ბობიცი დაუკავშირდა ქართველებს და სწორედ მაშინ გადამწადა მათთან (ყოფილი შინაგან საქმეთა მინისტრი ნოე რამიშვილი და გე-

ნერალური შტაბის უფროსი ალექსანდრე ზაქარიძე) პოლიტიკური და სამხედრო თანამშრომლობა, კერძოდ, რომ პოლონეთი ქართველ ოფიცრებს კონტრაქტის საფუძველზე პოლონეთის არმიაში მიიღებდა.

მართლაც, საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მეზობელი მრავალი პოლიტიკოსი თუ სამხედრო პირი რუსეთის მიერ ოკუპაცია-ანექსიის შემდეგ იძულებული გახდა სამშობლო დაეტოვებინა და დროებითი თავშესაფარი (როგორც მაშინ ისინი ფიქრობდნენ და იმედოვნებდნენ) უცხოეთის რომელიმე ქვეყანაში ეძებნა. პოლიტიკოსებმა ამისათვის შესაფერის ადგილად საფრანგეთი, პარიზი ცნეს, რომელიც იმდროინდელი პოლიტიკური დევნილებისათვის ნამდვილ მექად ქცეულიყო, ხოლო ოფიცრობამ და ჯარისკაცებმა პოლონეთი ამჯობინეს, სადაც ამ ქვეყნის იმდროინ-

პოლონელი მწერალი
სტეფან ჟერომსკი
(1864-1925)

Józef Klemens Piłsudski

იუზეფ პილსუდსკი (1867-1935)

პოლონეთის სახელმწიფოს პირველი მეთაური, პოლონეთის არმიის დამაარსებელი, პოლონეთის პირველი მარშალი. მას ხალხი რამდენიმე მეტსახელს ეძახდა: კომენდანტს, მარშალს, პაპას (*Dziadek*). პატრიოტთა ოჯახიდან გამოსულმა პილსუდსკიმ შეძლო და თანამებრძოლებთან ერთად 1918 წელს აღადგინა პოლონეთის დამოუკიდებელი სახელმწიფო – მეორე რეჩ-პოსპოლიტა – პოლონეთის რესპუბლიკა. პოლიტიკური აქტივობისთვის პრობლემები პილსუდსკის უკვე გიმნაზიაში სწავლისას (ვილნოში, ანუ ვილნიუსში) ჰქონდა. მან ძმასთან, ბრონისლავთან, ერთად შექმნა საიდუმლო ორგანიზაცია „კავშირი“. 1886 წელს იუზეფს, ხარკოვის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტს, დემონსტრაციის მონაწილისათვის სწავლის უფლება ჩამოართვეს და ხარკოვიდან გააძევეს. მალევე ი. პილსუდსკი დააპატიმრეს და ციმბირში გადაასახლეს. სამშობლოში დაბრუნებულმა შექმნა სამხედრო დაჯგუფებები, სადაც ოფიცრებსა და მებრძოლებს პოლონეთის მომავალი ჯარისთვის ამზადებდა. 1918 წლის 11 ნოემბერს ი. პილსუდსკი დაინიშნა პოლონეთის სამხედრო ძალების უმაღლეს მთავარსარდლად, მან ჩამოაყალიბა ეროვნული მთავრობა და პოლონეთის დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. 1919 წელს დამფუძნებელმა სეიმმა ცნო მისი განსაკუთრებული ძალაუფლება, როგორც სახელმწიფოს მეთაურისა.

1919 წელს დაწყებულ საბჭოთა რუსეთისა და პოლონეთის ომში პილსუდსკიმ მოახერხა და თავიდან წითელ არმიას წაართვა ვილნო, მინსკი, კიევი. სამწუხაროდ, შემდეგ პოლონელებს უკან დახევა და ამ ქალაქების დატოვება მოუწიათ. სახელგანთქმული ტუხაჩევსკის მრავალრიცხოვანი წითელი არმია ვარშავისაკენ დაიძრა. პილსუდსკის ძლიერი დაზვერვა და კონტრდაზვერვა ჰყავდა (იან კოვალევსკის მეთაურობით), რომელთა მონაცემებიც მშვენივრად გამოიყენა პოლონეთის არმიამ და პილსუდსკის შესანიშნავი გეგმის წყალობით გმირმა პოლონელებმა სასწაული მოახდინეს – 1920 წლის 13-25 აგვისტოს მდინარე ვისლასთან ტუხაჩევსკის არმია გაანადგურეს. 1922 წელს პილსუდსკიმ ძალაუფლება პოლონეთის პირველ არჩეულ პრეზიდენტს – გაბრიელ ნარუტოვიჩს გადასცა. 1923 წლის შემდეგ იგი არანაირ პოლიტიკურ თანამდებობას აღარ იკავებდა, მაგრამ მარშალი პილსუდსკი სიცოცხლის ბოლომდე იყო განსაკუთრებული ფიგურა პოლონეთის სახელმწიფოში.

დელმა ხელმძღვანელმა იუზეფ პილსუდსკიმ მათ სამსახურისა და ცხოვრების სათანადო პირობები შესთავაზა. ისიც საყურადღებოა, რომ პარიზშიც ქართველ პოლიტიკოსებს პილსუდსკი სიცოცხლის ბოლომდე, 1935 წლამდე, ეხმარებოდა ფინანსურად. მართალია, ქართველ ოფიცრებს ბედმა არ გაუღიმა და სამშობლოში დაბრუნებას ვერ მოესწრნენ, მაგრამ აქ ისინი კარგად მოეწყვნენ (მრავალი მათგანი დაქორწინდა და ოჯახი შექმნა, კარგი სამსახური ჰქონდა და ა.შ.) და სანაქებოდაც ემსახურნენ ახალ სამშობლოს. კერძოდ, 1934 წელს პოლონეთის მეორე რესპუბლიკის არმიაში ირიცხებოდა 54 ქართველი ოფიცერი, ხოლო კონტრაქტის საფუძველზე 9 ქართველი გენერალი მსახურობდა. ქვემოთ კიდევ ერთხელ გავიხსენებთ ზოგიერთ მათგანს და მათ განვლილ გზას თვალს გავადევნებთ.

გენერალი **ივანე (იან) ყაზ-ბაზი** ვარშავაში დიდხანს ცხოვრობდა და დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ის ჯერ ამ ქალაქის სამხედრო შტაბის წევრი იყო, შემდეგ – არმიის ზურგის უფროსი, ბოლოს, დიდი ხანი, ვარშავის ერთ-ერთი ციხის – დენბლინის ციხის უფროსი.

გენერალმა **ალექსანდრე ზაქარიადემ** (1884-1957) კონტრაქტის საფუძველზე პოლონეთის არმიაში სამსახური 1923 წელს დაიწყო. მას შესაბამის დოკუმენტებში ახასიათებენ, როგორც „ბრწყინვალე, ღირსეულ ოფიცერს“. ზაქარიადეს პოლონეთის არმიაში დივიზიის მეთაურის პოსტი ეკავა. ის პარალელურად მუდმივად კითხულობდა ლექციებს ვარშავის უმაღლეს სამხედრო სასწავლებელში (ალ.ზაქარიადე ემიგრაციამდე საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსი იყო).

1939 წელს პოლონელების მიერ განცდილი მარცხის შემდეგ გენერალი ზაქარიადე ჰიტლერის მომხრეებს ჩაუვარდათ ხელთ, მაგრამ მალევე გაათავისუფლეს. ვარშავის აჯანყების შემდეგ ზაქარიადემ დატოვა პოლონეთი და ალიანსის კონტრო-

ლირებად ზონაში გადავიდა. გენერალი გარდაიცვალა გერმანიაში.

თუ როგორი დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა ალექსანდრე ზაქარიაძეს არა მხოლოდ პოლონეთში, არამედ სხვა ქვეყნებშიც, ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ 1939 წელს პოლონეთში შეჭრილმა გერმანელებმა ის „პოლონეთის დამცველ უკანასკნელ რაინდად“ გამოაცხადეს.

აქ ერთ საინტერესო ფაქტს მოვიყვანთ, რომელსაც გენერალი შალვა მალლაკელიძე იხსენებს (ბედის ირონიით, სწორედ მას ჩაუვარდა ხელთ ზაქარიაძე, თავისი ძველი მეგობარი და კოლეგა, როდესაც ეს უკანასკნელი მნიშვნელოვანი პოლონური სამხედრო დოკუმენტების გადასამალად რუმინეთში აპირებდა გადასვლას):

„დავბრუნდით ვარშავაში. ბაუნმა წაიყვანა ზაქარიაძე გენერალურ შტაბში, დიდი პატივით. 2-3 დღის შემდეგ ისევ ვარშავის სასტუმრო „ევროპაში“, რესტორანში შევიკრიბეთ. 12 გერმანელი გენერალია თეთრ კიტელში, საპარადოდ გამოწყობილი, მე – ჩოხაში. გენერლებში ერთი, გვარად ხორაჩეკი, ჩეხი თუ პოლონელია. სადღესასწაულო

განწყობა და ველოდებით ზაქარიაძეს – პოლონეთის დამცველ უკანასკნელ ჯარისკაცს. გავედით კიბეებთან და ვხედავ: მოჰყავს ბაუნს ზაქარიაძე სამოქალაქო ტანსაცმელში. შევედით დარბაზში და გაიჭიმნენ ეს გენერლები. წინ წამოდგა ზემოთ ნახსენები გენერალი [ხორაჩეკი] და მას ასე მიმართა: „პან გენერალ! თქვენ ხართ ჯარისკაცი, რაინდი, თქვენ დაკარგეთ სამშობლო და ვაშა, თქვენ რომ დარჩენილხართ პოლონეთის ერთგულ და უკანასკნელ დამცველად!“

ალექსანდრე გომიაშვილი და-

იბადა 1897 წელს სანქტ-პეტერბურგში, აღზრდა-განათლება კი თბილისსა და გურჯაანში მიიღო. მამამისი კახეთში დიდძალ ვენახებსა და ღვინის სარდაფებს

გენერალი შალვა მალლაკელიძე

შალვა მალლაკელიძე და ქართველი ლეგიონერები, 1942

ქართული ლეგიონის თამარ მეფის I ხარისხის ორდენი

ქართველი პოლიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე, ვერმახტის (ნაცისტური გერმანიის შეიარაღებული ძალების) ქართული ლეგიონის მეთაური. იგი, ბერლინის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული და ფილოსოფიის დოქტორი იურისპრუდენციაში, 1918-1921 წლებში მსახურობდა საქართველოს მთავრობაში. 1919-1920 წლებში იყო თბილისის გენერალ-გუბერნატორი. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში რუსეთის შემოჭრის შემდეგ მალლაკელიძე იძულებული გახდა 1921 წელს ქვეყანა დაეტოვებინა. ის ერთ-ერთი მთავარი დამფუძნებელი იყო ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაცია „თეთრი გიორგისა“ (1924-1954) და ქართველ ტრადიციონალისტთა კავშირისა (1942), რომელიც გერმანიაში ქართველმა პოლიტიკურმა ემიგრანტებმა ჩამოაყალიბეს. 1942-1943 წლებში არჩეული იყო „ქართული ეროვნული კომიტეტის“ და „ქართული სამოკავშირეო შტაბის“ წევრად (ბერლინი).

ომის პერიოდში მალლაკელიძე ნაცისტების ჯარში მსახურობდა და ვერმახტის ქართულ ლეგიონს მეთაურობდა, რომელიც ქართველმა პატრიოტებმა საბჭოთა კავშირთან საბრძოლველად და საქართველოს დამოუკიდებლობის დასაბრუნებლად ჩამოაყალიბეს. 1941 წელს მან შექმნა ქართული ლეგიონის თამარ მეფის ორდენი. 1943 წელს მალლაკელიძის ნაწილები უკვე კავკასიონთან იმყოფებოდნენ. ლეგიონის შემოსვლისთანავე საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა უნდა გამოეცხადებინათ, მაგრამ გერმანელებმა ვერ შეძლეს საბჭოთა ჯარის დამარცხება და ამ გეგმის განხორციელება ვერ მოხერხდა. 1944 წ. მალლაკელიძეს ვერმახტის გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ის ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში ცხოვრობდა, 1953 წელს გახდა კონრად ადენაუერის სამხედრო მრჩეველი. 1954 წელს, საბჭოთა სუკის აგენტების „დამსახურებით“, შალვა მალლაკელიძე ოჯახთან ერთად საქართველოში დააბრუნეს, სადაც გარკვეული პერიოდი იურისტადაც მუშაობდა. სიცოცხლის ბოლო წლები მან თბილისში გაატარა და გარდაიცვალა 83 წლის ასაკში.

პოლონელი და ქართველი კავშირგაბმულობის ოფიცრების ჯგუფი, ოფიცერთა დასახლება ბენიამინოვში, 1925

ფლობდა. ალ. გოძიაშვილის ოჯახი ზაფხულობით ხშირად მიდიოდა პეტერბურგში, რადგან მამამისი მეფის ბიძას, თავად ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძეს, ღვინით ამარაგებდა. გოძიაშვილები იმპერიის დედაქალაქში, ნევის პროსპექტზე, ღვინის საწყობებსა და სავაჭრო სახლს განაგებდნენ.

მსოფლიო ომის დაწყებამდე ალექსანდრე რუსეთის ბაღჩისარაის კავალერიის პოლკში მსახურობდა. ომის დასასრულს ის გერმანელთა ტყვეობაში მოხვდა და კარგა ხანი გაატარა ჰანოვერთან მდებარე საკონცენტრაციო ბანაკში. გერმანიიდან დაბრუნებული ალ. გოძიაშვილი ვარშავაში შეჩერდა – იგი ან საქართველოში უნდა დაბრუნებულიყო, ან პოლონეთში დარჩენილიყო.

ვარშავამდე აღწევდა ხმები მეფის ოფიცრების ტრაგიკული ბედის შესახებ. ალ. გოძიაშვილმა მაშინ არ იცოდა და არც მერე შეუტყვია, რომ მის უფროს ძმასთან და მამასთან ორი ქართველი ჯარისკაცი მივიდა და მათ დარწმუნებას შეეცადნენ, რომ ალექსანდრე სამშობლოში დაბრუნებულიყო, რომ საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან მას არავითარი საშიშროება ემუქრებოდა.

მაგრამ ბედისწერამ ინება და ალექსანდრე გოძიაშვილმა ვარშავაში გაიცნო ირინე კურდვანოვსკა, მომავალი მეუღლე, რომელიც ვარშავაში მუშაობდა და დაჭრილ ოფიცრებს უვლიდა. მისი ორგანიზაცია დახმარებას უწევდა ასევე გერმანელთა ტყვეობიდან განთავისუფლებულ მშვიდ და უფულო ჯარისკაცებს. ირინეს გაცნობის შემდეგ ალექსანდრემ პოლონეთში დარჩენა გადაწყვიტა, ახალი ოჯახი შექმნა და ახალი სამშობლო გაიჩინა. მას სამი შვილი, ორი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი, შეეძინა. პოლონეთში ალექსანდრე საკუთარი სურვილით შევიდა ერთ-ერთ ცნობილ სამხედრო პოლკში. საბრძოლო წარმატებებისათვის

მას მრავალი ჯილდო მიანიჭეს.

ომის დამთავრების შემდეგ ალ. გოძიაშვილმა დაასრულა პოლიტიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტი და მუშაობა დაიწყო ჟურნალ „სიმართლის ხმაში“ (ლიბერალურ-დემოკრატიული მიმართულების ორგანო) ჯერ ჟურნალისტად, მოგვიანებით კი – რედაქტორად. ბოლოს ჟურნალისტობიდან წარმოებაში გადაინაცვლა – თავისი სიმამრის საწარმოში ჯერ დირექტორი იყო, ხოლო სიმამრის გარდაცვალების შემდეგ თავად ჩაუდგა ოჯახურ საქმიანობას სათავეში.

სხვათა შორის, ალ. გოძიაშვილი მიჩნეულია ვარშავაში ყავის ბარების ერთ-ერთ პირველ შემომღებად – იგი უძღვებოდა სიმამრისაგან მემკვიდრეობით მიღებულ საქმიანობას, ამუშავებდა მაღაზიას, რომელსაც საკმაოდ სოლიდური სახელი – „ყავისა და ჩაის სარეალიზაციო სპეცმაღაზია – ალექსანდრე გოძიაშვილი“ – დაარქვა. მაღაზია ვარშავის მთავარ ქუჩაზე – მარშალკოვსკაზე მდებარეობდა. ეს საქმიანობა ალ. გოძიაშვილისათვის უცხო არ იყო, რადგან თავის დროზე საკმაოდ აქტიურად ეხმარებოდა მამამისს.

ალ. გოძიაშვილი დიდ სარეკლამო მუშაობას ეწეოდა. „ყოველდღე ახლადმოხალული ყავა“ – წაიკითხავდით მის რეკლამაზე. მის კაფე-ბარებში ყავის მარცვლები მართლაც ყოველდღე იხალეობდა და იფქვებოდა, რისთვისაც საგანგებო დანადგარებიც შეიძინა. ქუჩაში, მაღაზიის ახლომახლო, მუდამ სასიამოვნო სურნელი ტრიალებდა.

ალ. გოძიაშვილის მაღაზიები (ბოლო დროს ორი ჰქონდა) საკმაოდ დიდი იყო, მაგრამ მაგიდების გარშემო მსხდომი სტუმრები დიდხანს რჩებოდნენ და ადგილი ყავის ყველა მსურველს არ ყოფნიდა. ა. გოძიაშვილმა მოიფიქრა, რომ ყავის დასაღვად სულაც არაა აუცილებელი მაღაზიაში დაჯდომა, შესაძლებელია თვითმომსახურება და ფეხზე დგომით ყავის მიერთმევა. მისმა „აღმოჩენამ“ გაამართლა.

ასე რომ, როდესაც ვარშავაში კაფე-ბარში მოხვდებით და ჭიქა ყავას შეექცევით, გაიხსენეთ ალექსანდრე გოძიაშვილი.

პარალელურად ალექსანდრე გოძიაშვილი მეტად აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა. კერძოდ, 30-იან წლებში იყო ქართველთა კომიტეტის თავმჯდომარე. 1939 წლის სექტემბრიდან იგი გერმანელებს ემალეობდა, რის გამოც ხშირად უხდებოდა ბნელ სარდაფში ცხოვრება, რამაც დაავადმყოფა და მალე გარდაიცვალა კიდეც. ალ. გოძიაშვილი დაკრძალულია ვარშავის სამხედრო სასაფლაოზე.

უნდა ითქვას, რომ ალექსანდრე გოძიაშვილს დარჩა თეორიული ნაშრომებიც, აქედან აღსანიშ-

ნავია „საქართველოს სახელმწიფოს ამოცანები საერთაშორისო სამართლის შუქზე“, რომელიც დამოუკიდებელ წიგნად ვარშავაში 1926 წელს დაიბეჭდა. პოლონურ ენაზე დაწერილი ეს წიგნი ვარშავის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში ინახება. იგი ქართულად ჩვენ ვთარგმნეთ და შევიტანეთ წიგნში „ქართველები პოლონეთში“ (2008) (ა.გ.).

ნიკოლოზ მათიკაშვილი

ალბათ ყველაზე დიდხანს ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა პოლონეთში. ნ. მათიკაშვილს პოლონეთში ქართველთა ნესტორადაც მოიხსენიებენ. მან საქართველო 1921 წელს დატოვა, ჯერ თურქეთში ჩავიდა, ხოლო იქიდან პოლონეთში მოხვდა, რომელიც მისი მეორე სამშობლო გახდა.

ნ. მათიკაშვილი დაიბადა 1900 წლის 8 აპრილს კახეთში, საგარეჯოს რაიონში. ის გამოჩენილი ქართველი პოეტის გიორგი ლეონიძის თანატოლი და ახლო ნათესავი იყო. სკოლის დასრულების შემდეგ ნიკოლოზმა განათლების მიღება აგრონომიული განხრით დაიწყო, მაგრამ მალევე მიხვდა, რომ სამშობლოს თავისუფლების შენარჩუნებისათვის მეომრები უფრო სჭირდებოდა და საოფიცრო სკოლაში შევიდა. სამწუხაროდ, მისი დასრულება არ დასცალდა, რადგან 1921 წელს ბოლშევიკები ომის გამოუცხადებლად შემოიჭრნენ საქართველოში.

იმ საჯარისო ნაწილებში, რომლებმაც შეუპოვარი წინააღმდეგობა გაუწიეს მტერს, თბილისის საოფიცრო სკოლის კურსანტებთან ერთად, ნ. მათიკაშვილიც იბრძოდა. ბათუმის კაპიტულაციის შემდეგ, 1921 წლის 18 მარტს, რესპუბლიკის მთავრობასთან ერთად საქართველო სამხედროებმაც დატოვეს.

საოფიცრო სკოლამ თავდაპირველად ბინა საბერძნეთში დაიდო, მაგრამ მალე, იქ მომხდარი პოლიტიკური ცვლილებების გამო, საბერძნეთის დატოვებაც მოუხდათ და კურსანტები პოლონეთისაკენ გაემუშვნენ.

1922 წელს ნ. მათიკაშვილმა, მეგობრებთან ერთად, ვარშავის ოფიცერთა სკოლაში გააგრძელა სწავლა, რომლის დასრულების შემდეგაც, კონტრაქტის საფუძველზე, პოლონეთის არმიაში დაიწყო სამსახური. მალე ვარშაველი მრეწველის ქალიშვილზეც იქორწინა.

1939 წელს II მსოფლიო ომი დაიწყო და ნ. მათიკაშვილიც კაპიტნის წინით იწყებს ბრძოლას. ამ ომში ის მძიმედ დაიჭრა და გერმანელებს ჩაუვარდა ხელში. ომის დასრულების შემდეგ ნ. მათიკაშვილმა პოლონეთის ჯარში განაგრძო სამსახური, თუმცა პოლონეთში აგორებული ახალი პოლიტიკური კამპანიის გამო იგი მაიორის წოდების

ნაცვლად პენსიაზე გაუშვეს. ნ. მათიკაშვილს, მიუხედავად იმისა, რომ წლების შემდეგ ქვეყანაში მდგომარეობა დაწყნარდა, სამხედრო სამსახური აღარ გაუგრძელებია.

ნ. მათიკაშვილი მეტად ენერგიული ადამიანი იყო. მას ცხოვრების მრავალი სფერო აინტერესებდა – მუსიკა, პუბლიცისტიკა, პოეზია, თარგმნიდა ქართულიდან პოლონურად და ა. შ. მთელი თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე ის მუდამ ცდილობდა საქართველოში მიმდინარე ამბების შესახებ სცოდნოდა. თავისი ნათესავის – გოგლა ლეონიძის დახმარებით ის საქართველოდან იღებდა ჟურნალ-გაზეთებსა და წიგნებს. ლეონიძისავე მოწვევით ნ. მათიკაშვილი რამდენჯერმე ესტუმრა საქართველოს.

ნ. მათიკაშვილი თავის მეორე სამშობლოში უაღრესად დაფასებული იყო. ის თავმჯდომარეობდა ორიენტალისტურ საზოგადოებას, ხშირად ბეჭდავდა წერილებს ამ საზოგადოების ჟურნალ „ორიენტალისტურ მიმოხილვაში“. გამოსცა მრავალი წიგნი, მათ შორის „საქართველო ბოლშევიკთა უღელქვემ“ (პოლონურ ენაზე დაწერილი ეს წიგნი ჩვენ ვთარგმნეთ და წიგნში „ქართველები პოლონეთში“ დავბეჭდეთ (ა.გ.)).

ნ. მათიკაშვილი გარდაიცვალა 1991 წელს. მას ძალზე მდიდარი მემკვიდრეობა დარჩა, რომლის ნაწილი ვარშავის ორიენტალისტურ საზოგადოებას, ხოლო ნაწილი თბილისის სამეცნიერო დაწესებულებებს დაუტოვა. მაგალითად, თბილისის ლიტერატურის მუზეუმში ცალკე არის გამოყოფილი ნ. მათიკაშვილის კოლექცია. რაც შეეხება მის დიდ სახლს, ვარშავის გარეუბანში, ისიც ანდერძით საქართველომ მიიღო.

ვიტალი უბრახილიჩ-უბორსკი

ძველი, კეთილშობილური გვარის წარმომადგენელი იყო. ის პოლონეთში 1921 წ. ჩავიდა და ულანთა (კავალერთა) პოლკში დაიწყო სამსახური. პოლკი პოლონეთის აღმოსავლეთ საზღვრებს დარაჯობდა.

იმ პერიოდში პოლონეთს საზღვრების დასაცავად არ ჰქონდა საკმარისი იარაღი და ფინანსური სახსრები, რითაც სარგებლობდნენ ბოლშევიკთა ბანდები და ხშირად „სტუმრობდნენ“ და არბევდნენ ქვეყნის საზღვრისპირა რაიონებს. მათ წინააღმდეგ ვიტალი უგრეხელიძე ისე მამაცურად იბრძოდა, რომ სტალინმა საგანგებოდ სთხოვა პილსუდსკის მისი გადაცემა. საზღვრისპირა დასახლე-

ბებში ვიტალის ისე გაუფარდა სახელი, რომ მშობლები თავიანთ ურჩ ბავშვებს „შავი პორუჩიკით“ (მას ასე ეძახდნენ) აშინებდნენ. მამაცობისათვის ვ. უგრეხელიძე პოლონეთის უმაღლესი სამხედრო ჯილდოთი – „ვირტუტი მილიტარიტ“ არის დაჯილდოებული.

სხვათა შორის, ეს ჯილდო ნაპოლეონმა დააწესა და მას ომში უმბრად მებრძოლ პოლონელ ჯარისკაცებს აძლევდა. ჯილდო შემდგომ პილსუდსკიმ აღადგინა.

ვ. უგრეხელიძე, სამხედრო საქმის გარდა, დიდი ინტერესით ეცნობოდა პოლონეთის კულტურას, ლიტერატურას, ითვისებდა ადგილობრივ წეს-ჩვეულებებს, ათვალერებდა და შეისწავლიდა ისტორიულ ადგილებსა და ძეგლებს. მან აღმოაჩინა ძველი ლოცვანი, ყოველდღიური მოხმარების საგნები, ჭურჭელი, რომლებიც კრაკოვის მუზეუმს გადასცა.

ისე მოხდა, რომ სიცოცხლის ბოლო წლები უგრეხელიძემ ლონდონში გაატარა. იგი იქ აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ინგლისში მამინ არსებული მრავალრიცხოვანი რუსული, პოლონური თუ ქართული ემიგრაციის კულტურულ ცხოვრებაში, წერდა სტატიებს. იგი ქართულად თარგმნიდა პოლონური ლიტერატურის კლასიკოსთა ნაწარმოებებს. კერძოდ, მან გადმოაქართულა მიხეილ ბაღუცკის, ალექსანდრე ფრედროს, იან პარანდოვსკის და სხვათა ნაწარმოებები.

ვ. უგრეხელიძე განსაკუთრებული მოკრძალებით ეკიდებოდა პოლონელი კლასიკოსის – ადამ მიცკევიჩის – უმთავრესი ნაწარმოების – პოემა

„პან თადეუშის“ თარგმნას (აღსანიშნავია, რომ ამ პოემის უგრეხელიძისეული ქართული თარგმანი ვარშავის უნივერსიტეტის პროფესორის, დავით ყოლბაიას რედაქტორობით ამ ორიოდ წლის წინ გამოიცა და საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში მისი პრეზენტაციაც გაიმართა).

ვ. უგრეხელიძე 1983 წელს გარდაიცვალა, დაკრძალულია ლონდონში.

მაიორი **არტემ არონიშიძე** (1891-1950) დაიბადა გურიაში, ოზურგეთის სიახლოვეს. საშუალო სკოლის დასრულების შემდეგ იუნკერთა სასწავლებელში სამხედრო საქმე შეისწავლა.

მსოფლიო ომში არონიშიძე გერმანიის მოკავშირე თურქების წინააღმდეგ ომში მონაწილეობდა. საქართველოში ბოლშევიკების შემოჭრისას არონიშიძე ერთ-ერთ უკანასკნელ ბატალიონს ხელმძღვანელობდა. რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ მან ქვეყანა დატოვა და ემიგრაციაში წავიდა.

მაიორმა არონიშიძემ პოლონეთის არმიაში სამსახური 1922 წელს დაიწყო. ჰიტლერის წინააღმდეგ ომში გამოჩენილი გმირობისათვის ა. არონიშიძე, ვ. უგრეხელიძისა და ზოგიერთი სხვა ქართველი მეომრის მსგავსად, პოლონეთის უმაღლესი სამხედრო ჯილდოთი – „ვირტუტი მილიტარიტ“ იყო დაჯილდოებული.

ვარშავის კაპიტულაციის შემდეგ არონიშიძე გერმანელებს ჩაუფარდათ ტყვედ. 1942 წელს იგი

პარშავის აჯანყება

მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანელების წინააღმდეგ მოწყობილი ყველაზე დიდი აჯანყება, რომელიც დაიწყო 1944 წლის 1 აგვისტოს. მასში თითქმის მთელი პოლონეთის მოსახლეობა მონაწილეობდა. აჯანყებას ხელმძღვანელობდა ტადეუშ კომოროვსკი. 1944 წლის ივლისში წითელი არმია ვარშავას მიუახლოვდა. პოლონეთის ემიგრირებულმა მთავრობამ იცოდა, რომ სტალინი არ იყო პოლონეთის დამოუკიდებლობის მომხრე და ამიტომ პოლონეთის სახალხო არმიას დაავალა, ეცადა, ვარშავაზე კონტროლი მანამ მოეპოვებინა, სანამ მას წითელი არმია დაიკავებდა. აჯანყების დასაწყისი წარმატებული იყო, ვერმახტი იძულებული გახდა, დაეთმო ქალაქის ტერიტორიის დიდი ნაწილი. მაგრამ აჯანყება მალე აღმოჩნდა კრიტიკულ სიტუაციაში. წითელი არმია აჯანყებულებს არ ეხმარებოდა. მართალია, სტალინმა ორი სატანკო დივიზია გააგზავნა, მაგრამ მათ ქალაქში ბრძოლის გამოცდილება არ ჰქონდათ და ვერ შეძლეს საკუთარი პოზიციების შენარჩუნება. გამოუცდელი დი-

გაათავისუფლეს, ვარშავაში დაბრუნდა და როცა არმია კრაიოვაში შევიდა, იგი იან პოლევცის ფსევდონიმით კვლავ პიტლერის მომხრეთა წინააღმდეგ იბრძოდა. ის აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ვარშავის აჯანყებაშიც. არონიშიძე პოლონეთის დედაქალაქის ერთ-ერთი ოლქის კომენდანტი იყო. ომის დასრულების შემდეგ არონიშიძე ჯერ ენ-კა-ვე-დემ დააპატიმრა, ხოლო შემდეგ – პოლონეთის უშიშროების სამსახურმა. ციხიდან განთავისუფლებული პანსიონატის დირექტორად მუშაობდა. იგი გარდაიცვალა 1950 წელს ვროცლავში და იქვეა დაკრძალული.

მაიორი იაჟი (გიორგი) მამალაძე

ალბათ ყველაზე კოლორიტული ფიგურაა პოლონეთის ქართულ ემიგრაციაში. მამალაძე დაიბადა საქართველოში 1895 წელს. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ის ტოვებს ქვეყანას და 1922 წელს პოლონეთში ჩადის.

შეიძლება ითქვას, რომ მხოლოდ გიორგი მამალაძის წყალობით შემონახული ფოტოალბომები გვიქმნის წარმოდგენას იმაზე, თუ როგორ გამოიყურებოდნენ პოლონეთში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტები. ეს ალბომები 1939 წელს შეუფუთავთ და მიწაში შეუნახავთ, რომ ომის ქარცეცხლისაგან გადაერჩინათ.

გ. მამალაძე მშვენივრად უკრავდა გიტარაზე და ქართველთა წვეულებების სული და გული იყო. მის შესახებ, სამწუხაროდ, მწირი ცნობები მოიპოვება. მის მოხსენიებას ვხვდებით კატინში დახვრეტილ პოლონელ ოფიცერთა შორის და ასევე სიმბოლურ წარწერაში დედამისის საფლავის ქვაზე, ვარშავის სამხედრო სასაფლაოზე – „გარდაიცვალა კატინში 1940 წელს“.

პოლკოვნიკი **რომან გველესიანი** (1888-1949) პოლონეთის სამხედრო ნაწილებში 1922 წლიდან მსახურობდა. ის პარალელურად სწავლობდა ვარშავის უმაღლეს სამხედრო სასწავლებელში, სადაც მასთან ერთად სამხედრო განათლებას ეზიარებოდნენ გენერალი ალექსანდრე კონიაშვილი, ალექსანდრე ზაქარიადე და პოლკოვნიკი ნიკოლოზ ვაჩნაძე.

სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ რ. გველესიანმა გენერალურ შტაბში დაიწყო მუშაობა. იგი შტაბში ჯერ კომუნიკაციების განყოფილების უფროსად, შემდეგ მეოთხე განყოფილების ხელმძღვანელად მსახურობდა.

რ. გველესიანზეც არ მოგვეპოვება ბევრი ცნობა. ვიცით, რომ 1927-1929 წლებში იგი იყო პულავის მენალმეთა მე-2 პოლკის მეთაურის მოადგილე, ხოლო 1930 წლიდან – ფეხოსანთა მე-4 დივიზიის

ვიზიების გაგზავნა შეგნებულად მოხდა, რომ მომავალში საბჭოთა კავშირი უმოქმედობაში არ დაედანაშაულებინათ. გარდა ამისა, სსრკ-მ დასავლელ მოკავშირეებს თავისი აეროდრომების გამოყენების უფლებაც არ მისცა, რათა დასავლეთის ქვეყნებს ვარშაველი ამბოხებულებისთვის სურსათი და იარაღი მიეწოდებინათ. პოლონეთის სახალხო არმიამ 2 ოქტომბერს კაპიტულაცია გამოაცხადა. აჯანყება, ძირითადად, ვაფენ-ეს-ეს-მა ჩაახშო. დაიღუპა 170 ათასი ადამიანი. პიტლერი არ დაკმაყოფილდა კაპიტულაციის პირობებით და სადამსჯელო ღონისძიებების ჩატარება ბრძანა. გერმანელებმა გეგმაზომიერად ააფეთქეს მდ. ვისლას მარცხენა ნაპირზე იმ დროს ჯერ კიდევ გადარჩენილი შენობები, დაწვეს ან გერმანიაში გაზიდეს სამუზეუმო და საბიბლიოთეკო კოლექციები. განადგურდა ქალაქის ფიზიკური კაპიტალის 85 პროცენტი, მათ შორის – ძველი ვარშავა და ვარშავის სამეფო სასახლე. 650 ათასი მოსახლე პრუშკუვის საკონცენტრაციო ბანაკებსა თუ იძულებითი სამუშაოებზე გადაიყვანეს.

პოლონეთის უმაღლესი სამხედრო
ჯილდო „ვირტუტი მილიტარი“

Virtuti Militari

შტაბში მსახურობდა.

1938 წლიდან რ. გველესიანი კრაკოვშია, სადაც ფეხოსანთა მე-6 დივიზიის მეთაურის მოადგილეა. მალე ერთ-ერთი საჯარისო დანაყოფის – „კრაკოვის“ – მეთაური ხდება. ამ პოსტზე იგი II მსოფლიო ომში იბრძვის.

როდესაც წითელი არმია პოლონეთის საზღვარს გადავიდა, ამ ქვეყნის არმიის ნაწილებმა ქვეყანა დატოვეს. მათ შორის იყო გველესიანიც. შემდეგ ის საფრანგეთში მოხვდა, სადაც ასევე პოლონეთის არმიაში მსახურობდა. საფრანგეთის დაცემის შემდგომ პოლკოვნიკი დიდ ბრიტანეთში გადავიდა და შოტლანდიაში დაბანაკებულ პოლონეთის არმიის რიგებში ირიცხებოდა, ომის დასრულების შემდეგ იქვე დარჩა და პოლონელთა საზოგადოების თავმჯდომარედაც აირჩიეს.

რომან გველესიანი 61 წლის ასაკში გარდაიცვალა ლონდონში და იქვეა დაკრძალული.

მაიორმა **ალექსანდრე ალავიძე**, ბევრი სხვა იუნკერის მსგავსად, პოლონეთის არმიაში სამსახური 1922 წელს დაიწყო. ის ჯერ კაპიტანი იყო, შემდგომ – მაიორი. ალ. ალავიძე თავიდანვე სატრანსპორტო ნაწილებში მსახურობდა.

მისი შემორჩენილი ფოტოდან იმზირება მაღალი, გამხდარი, საკმაოდ გამელოტებული მამაკაცი, ტიპური ქართული ცხვირითა და ტრადიციული ქართული უღვაშით.

პოლონეთში ჰიტლერის მომხრეებთან ომში მაიორ ალავიძის მონაწილეობის თაობაზე მწირი ცნობებია შემორჩენილი. როგორც ჩანს, ის ომის ქარ-ცეცხლს გადაურჩა და გარდაცვალებამდე პოლონეთში ცხოვრობდა. ისიც უცნობია, ჰყავდა თუ არა ცოლ-შვილი.

პოლკოვნიკი **პლატონ თაყაიშვილი** პოლონეთის შეიარაღებულ ძალებში ასევე 1922 წლიდან მსახურობდა. ის პარალელურად სწავლობდა ვარშავის სამხედრო აკადემიაში. სწავლის დასრულების შემდეგ თაყაიშვილი პოზნანში არტილერიის მე-7 დივიზიის არტილერიისტი გახდა. საომარ მოქმედებებში, ვარშავასა თუ ლვოვში, ის ბატარეას მეთაურობდა.

ომის დამთავრების შემდეგ მაიორი თაყაიშვილი პოლკის უფროსის მოადგილე იყო გნეზნოში, შემდეგ ვარშავაში გადაიყვანეს და პოდპოლკოვნიკის ჩინი მიანიჭეს. როგორც დოკუმენტებიდან ირკვევა, პ.თაყაიშვილი 1946-1947 წლებში არტილერიის პოლკის უფროსი იყო. სხვა რამ მისი ბიოგრაფიიდან უცნობია...

მაიორ **არკადი სხირტლაძის** ოჯახს გორში, რკინიგზის ახლოს უცხოვრია. არკადის მხოლოდ ერთი ძმა, გიორგი, ჰყოლია. თავად არკადი 1899 წელსაა დაბადებული. მისი მშობლები ვეტერნარები ყოფილან და თურმე იმ დროს საქართველოში გავრცელებული ტიფით დაავადებულებს მკურნალობდნენ. მალე ეს სენი თავადაც შეჰყრიათ და გარდაცვლილან.

ქვეყანაში ბოლშევიკების შემოჭრის შემდეგ არკადი პოლონეთში მოხვდა და პოლონელ ქალზე იქორწინა. მისგან ორი ქალიშვილი შეეძინა, უფროსს ირინა ერქვა. არკადიმ და ირინამ თავი პოლონეთის თავისუფლებისათვის ბრძოლას შესწირეს. სამწუხაროდ, მაიორ სხირტლაძეზე ცნობები არ მოგვეპოვება, ის უფრო ირინას წყალობით შემორჩა ისტორიას...

...საბჭოთა ჯარები გერმანელებს ამარცხებენ და წინ მიიწევენ. მათ უკვე აღებული აქვთ პოლონეთის გარკვეული ნაწილი და დედაქალაქს უახლოვდებიან. 1944 წლის მეორე ნახევარია. ემიგრაციაში, ლონდონში, მყოფი პოლონეთის ეროვნული მთავრობის გადანაცვლებით ვარშავა აჯანყდება. მას არმია კრაიოვა (ეროვნული არმია) იწყებს, რომელიც არც საბჭოთა ჯარებს და არც არმია ლუდოვას (საბჭოთა მხარის კარნახით მოქმედ) ჯარებს არ შეუთანხმებს თავის სამხედრო გეგმებს. პოლონეთის ემიგრაციულ მთავრობას არ სურს, რომ პოლონეთში საბჭოთა გავლენა გაძლიერდეს. აჯანყება მარცხით სრულდება: 200 ათასამდე ადამიანი იღუპება, ქალაქი მთლიანად ინგრევა...

მაიორი არკადი სხირტლაძის ქალიშვილი, ირინა, რომელიც მაშინ 16 წლის იყო, ამ ბრძოლებში მონაწილეობს და იღუპება. სწორედ მას მიუძღვნა პროექტმა ჯანსუღ ჩარკვიანმა ლექსი ცნობილი სტრიქონებით: „საქართველოვ, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი...“

კაპიტანი **ივანე ნანუაშვილი** დაიბადა თბილისში 1902 წელს. მან, როგორც საქართველოს ოფიცერთა სკოლის კურსანტმა, პედაგოგებთან და მოსწავლეებთან ერთად მონაწილეობა მიიღო შემოჭრილი ბოლშევიკების წინააღმდეგ ომში. დამარცხების შემდეგ იძულებული გახდა უცხოეთში გადახვენილიყო.

პოლონეთში ცხოვრების დროს ი. ნანუაშვილი წლების განმავლობაში იყო პოლონეთში ქართველ ოფიცერთა ასოციაციის აქტიური წევრი, მისი პოლიტიკური მდივანი და ასოციაციის ჟურნალის უცვლელი რედაქტორი.

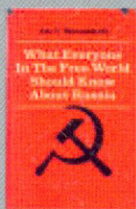
1939-1941 წლებში ი. ნანუაშვილი გერმანე-

ლებს ჰყავდათ ტყვედ, საიდანაც ის გერმანიაში მცხოვრებმა გავლენიანმა ქართველებმა გამოიხსნეს. ამის შემდეგ ნანუაშვილი იატაკქვეშეთში გადავიდა და 1944 წელს ფრონტის ხაზიც გადაკვეთა. მალე ის ამერიკელებს შეუერთდა და მათი დახმარებით კვლავ პოლონეთის არმიას დაუბრუნდა, რომელიც მაშინ უკვე იტალიაში იბრძოდა.

1951 წელს ი. ნანუაშვილი შეერთებულ შტატებში გადავიდა საცხოვრებლად და მისი მოქალაქე გახდა. ამერიკაში ის უაღრესად ინტენსიურ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწეოდა. მისი წიგნებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ინგლისურ ენაზე გამოქვეყნებული 400-გვერდიანი ნაშრომი „რა უნდა იცოდეს თავისუფალმა სამყარომ რუსეთის შესახებ“.

JAN V. NANUASHVILI

What Everyone
In The Free World
Should Know
About Russia

დიმიტრი შალიკაშვილი (1896-1978)

პოლონეთში მოღვაწე ქართველებზე საუბარი არასრული იქნება, თუ ისეთ გამოჩენილ სამხედრო პირს არ გავიხსენებთ, როგორიც იყო დიმიტრი შალიკაშვილი.

სამხედრო განათლების მიღების შემდეგ დ. შალიკაშვილი რუსეთ-გერმანიის ფრონტზე იბრძოდა 1914-1918 წლებში. მოგვიანებით ის ანკარაში, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საელჩოში მსახურობდა. საქართველოს დაპყრობის შემდეგ დ. შალიკაშვილმა პარიზს მიაშურა, საიდანაც პოლონეთში ჩავიდა.

პოლონეთში კავალერიის ოფიცერ დ. შალიკაშვილს ცხოვრებისა და მუშაობის სათანადო პირობები შეუქმნეს, რამაც მას დაოჯახება შეაძლებინა. 1932 წელს დიმიტრიმ იქორწინა მარია რუდიგერ-ბელიაევაზე, რომელთანაც შეეძინა ორი ვაჟი – ოთარი (დაბადა 1933 წელს) და ჯონი (დაიბადა 1936 წელს). როგორც ცნობილია, შემდგომში ორივე ცნობილი სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწე დადგა. ჯონ-მალხაზ შალიკაშვილი ამერიკის გაერთიანებული შტატების უფროსი იყო.

ომის დროს დ. შალიკაშვილი თავის თანამოაზრე ქართველებთან ერთად შევიდა გერმანელთა ხელდასხმით ჩამოყალიბებულ ქართულ ლეგი-

ონში და პრინციპით: „ჩემი მტრის მტერი – ჩემი მეგობარია“ გერმანელებს თანაუგრძნობდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ დიმიტრის არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია ნაცისტურ აქციებში. ის ინგლისელთა ტყვეობაში მოხვდა, საიდანაც 1946 წელს განთავისუფლდა.

1944 წელს რუსების ვარშავაში შეჭრის შემდეგ შალიკაშვილების ოჯახი ჯერ ბავარიაში, ხოლო 1952 წელს კი აშშ-ში გადასახლდა.

დიმიტრი შალიკაშვილი სამხედრო სამსახურის პარალელურად ლიტერატურულ მოღვაწეობასაც ეწეოდა. შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 750 წლისთავის აღსანიშნავად 1938 წელს პოლონეთის ქართულმა ემიგრაციამ სხვადასხვა სახის კულტურულ-ლიტერატურული ღონისძიებები გამართა. ერთ-ერთი ასეთი იყო საიუბილეო კრებულ „შოთა რუსთაველის“ გამოცემა. ამ კრებულში „დ.შ“ ფსევდონიმით დაიბეჭდა სტატია, რომლის სათაურიც იყო „XII საუკუნის საქართველო“. თუმცა სტატია თავისი მოცულობით ერთობ მოკრძალებული იყო, მაგრამ მკითხველი ადვილად შენიშნავდა, რომ ავტორი კარგად ერკვეოდა საქართველოს ისტორიის საკითხებში, იცოდა ქართული ლიტერატურა. ამასთან, ჩანს, რომ მისი ავტორი ბრწყინვალედ ფლობდა პოლონურ ენასაც. როგორც ირკვევა, კრიპტონიმში „დ.შ“ ვოისკა პოლსკის ქართული ოფიცერი დიმიტრი შალიკაშვილი იგულისხმება.

ორი სამშობლოს გმირი, **ვალერიან თევზაძე**, ფსევდონიმით ტომასი, 1892 წელს საქართველოში დაიბადა.

ბოლშევიკებთან დამარცხების შემდეგ ის პოლონეთში მოხვდა, სადაც პოლკოვნიკის წოდება დაიმსახურა. 1939 წელს გმირულად იბრძოდა პოლონეთის მიერ რუსეთის წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლებში, იყო მე-7 სახმელეთო დივიზიის შტაბის უფროსი და სარდლის მოადგილე. მისი საბრძოლო შემართება პოლონეთის ლიდერებს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ და უმაღლესი სამხედრო ჯილდო „ვირტუტი მილიტარი“ მიანიჭეს. ომის დროს ის სარდლობდა ვარშავის დაცვის ჩრდილოეთის ფრონტს.

ერთ-ერთი ბრძოლის დროს თევზაძე გერმანელებს ჩაუვარდა ტყვედ, განთავისუფლების შემდეგ ის კონსპირაციულად ცხოვრობდა პოლონეთში, მოგონილი გვარით და სახელით, როგორც ვალერიან კრუჟანოვსკი. თევზაძეს ცოლად ჰყავდა პოლონელი ქალი, შვილები არ ჰყოლიათ.

ისევე, როგორც ზოგიერთი სხვა ქართველი ემიგრანტი, ვ. თევზაძეც ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწეოდა. კერძოდ, პოლონეთში ცხოვრობისას მან დაწერა წიგნი: „კავკასია. გეოგრაფიული აღწერილობა“.

მშვიდობის დამყარების შემდეგ პოლკოვნიკმა ახალი სპეციალობა შეიძინა და აბრეშუმის ფაბრიკის საფინანსო განყოფილების უფროსი გახდა. რადგან გამოგონილი სახელითა და გვარით ცხოვრობდა, უხერხულ ვითარებაშიც არაერთხელ აღმოჩენილა: სასტუმროში, სადაც ის მივლინებაში ყოფნისას ცხოვრობდა, მასთან მისულა მამაკაცი, მხედრული სალაში მიუცია და თავისი სახელი და გვარი მოუხსენებია, ეტყობა იცნო ქართველი პოლკოვნიკი. ვ. თევზაძეს, დიდი ძალდატანების

ფასად, წყნარად აუხსნია, რომ ის ფაბრიკის საფინანსო განყოფილების უფროსი იყო და სამხედროში არასოდეს უმსახურია.

სხვა დროსაც, ასევე მივლინებაში ყოფისას, ვ. თევზაძე ფაბრიკის დირექტორთან ერთად მაღაზიაში სურსათის საყიდლად შესულა. მის დანახვაზე მაღაზიის გამყიდველს თანამშრომლისთვის დაუძახია: „იანეკ, მოდი ვინ გაჩვენო!“ იანეკიც მოსულა, მაგრამ პოლკოვნიკს მათთვის წყნარად განუმარტავს, რომ ცდებოდნენ.

პოლკოვნიკი ვალერიან თევზაძე 1987 წელს პოლონეთში გარდაიცვალა. გარდაცვალებამდე მან ასეთი გულისამაჩუყებელი ანდერძი დატოვა: „როგორც ქართველი, ვისურვებდი, რომ საქართველოში დავკრძალებულიყავი, მაგრამ ბედნიერი ვარ იმითაც, რომ ვიკრძალები გმირი და კეთილშობილი პოლონელების მიწაზე“.

კაპიტანი **გიორგი (იაჟი) თუშანი-შვილი** პოლონეთის სამხედრო-საზღვაო ძალების რიგებში იბრძოდა. ის დაიბადა 1916 წელს მოსკოვში, მაგრამ მალე მისი ოჯახი თბილისში გადმოვიდა საცხოვრებლად, სადაც 1921 წლამდე, ანუ საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვამდე, ცხოვრობდა. რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ ისინი საცხოვრებლად პოლონეთში გადავიდნენ.

„როდესაც წითელი არმია თბილისში შემოიჭრა, ჩვენი სახლი რუსული არმიის ერთ-ერთი გენერლის რეზიდენციად იქცა. სიმართლე უნდა ითქვას, რომ იგი, როგორც ნამდვილი ჯენტლმენი, ისე იქცეოდა. მისი წყალობით ჩვენი სახლი გადაურჩა ნამდვილ იავარქმნას, დამცირებასა და შეურაცხყოფას, რასაც მრავალმა ოჯახმა თავი ვერ აარიდა იმდროინდელ საქართველოში. ნაცნობი

ქართული ლეგიონის
განმასხვავებელი
ნიშანი და სამკლავური

გერმანელთა ხელდასხმით
ჩამოყალიბებული
ქართული ლეგიონი

ქართული ლეგიონი (გერმ. *Die Georgische Legion*) – 1921 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის დროს დევნილი ქართველებით დაკომპლექტებული ქართული სამხედრო ფორმირება, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის დროს მესამე რაიხის მხარეს იბრძოდა. როგორც ცნობილია, მათი მთავარი მიზანი იყო საქართველოს საბჭოთა კავშირისგან განთავისუფლება და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა.

გერმანელი ელჩის დახმარებით დედაჩემმა შეძლო ვიზის აღება და საზღვარგარეთ გამგზავრების უფლების მიღება“, – წერდა იეჟი თუმანიშვილი ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში „ოკეანეს გაღმა დაწერილი მოგონებები“.

კატინის ტყე

სსრკ-პოლონეთის ომის დროს ტყვედ ჩავარდნილი პოლონელები მოათავსეს ტყვეთა ბანაკებში. 1940 წლის 5 მარტს სტალინმა ხელი მოაწერა ბრძანებას საბჭოთა უშიშროების მიერ 26 ათასი პოლონელი სამხედრო ტყვის დახვრეტის შესახებ, რომელთა უმეტესობა რეზერვის ოფიცერი იყო. ოფიცრები დახვრიტეს იმავე წლის 6 ივნისს ქალაქ სმოლენსკთან, კატინის ტყეში, და იქვე, საერთო სამარეში დაასაფლავეს.

1935 წელს თუმანიშვილი პოლონეთში, სამხედროსა-ზღვაო სასწავლებელში მოეწყობა. ომის დაწყებისას ის ხომალდ „ბურჟაზე“ იწეებს სამსახურს, ხოლო შემდეგ გემ „ტირპიტზე“ გადაჰყავთ, რომელიც ცხარე ბრძოლაში ჩაებმება ნორვეგიის სანაპიროსთან. იეჟიმ ომი კაპიტნის წოდებით დაასრულა. საბრძოლო მამაცობისათვის მან უმაღლესი სამხედრო ჯილდო „ვირტუტი მილიტარი“ მიიღო.

1950 წელს თუმანიშვილი ტოვებს კომინისტურ პოლონეთს და საცხოვრებლად და სამუშაოდ აშშ-ში გადადის. იქ ის ერთჯერადი ნემსების მწარმოებელ ქარხანაში მუშაობს.

იეჟი თუმანიშვილმა კალამიც სცადა. მისი პირველი მოთხრობები ლონდონში „ლიტერატურულ გაზეთში“ დაიბეჭდა. მრავალი მოთხრობა გამოა-

ქვეყნა ასევე პოლონურ ჟურნალ „მებრძოლ პოლონეთში“, ნიუ-იორკში გამომავალ „პუეგლად პოლსკიში“ (პოლონური მიმოხილვა) და სხვ.

აღსანიშნავია, რომ ამერიკაში მცხოვრებ უკვე მსცოვან მებრძოლ მეზღვაურს 2008 წელს პოლონეთის მთავრობამ პრეზიდენტ ლეხ კაჩინსკის ინიციატივით ადმირალის წოდება მიანიჭა.

დაბოლოს, პოლონეთს გადახვენილი კიდევ ერთი ქართველი გვინდა გავისენოთ – ეს არის **ივანე (იან) ქავთარაძე**. მან პოლონეთში პოლონურ ენაზე 1929 წელს გამოსცა მეტად საგულისხმო ნაშრომი „GRUZIA“. წიგნი გადმოდირებულია ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეთა პორტრეტებითა და საქართველოს რუკით. მეტად საინტერესოა წიგნის მიძღვნა, რომელიც წარმოდგენას გვიქმნის პოლონეთში მცხოვრები ქართველების მადლიერებაზე ამ ქვეყნის მკვიდრთა და ხელმძღვანელობის მიმართ:

„ისტორიის წიგნი უბედური ერისა, რომლის შვილებმაც საკუთარი სამშობლოს ტრაგედიის წლებში თავშესაფარი ჰპოვეს პოლონეთის მიწაზე. ვუძღვნი პოლონელ ხალხს; ჩემს ნაშრომს მივართმევ პირველ მარშალს იუზეფ პილსუდსკის, როგორც თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის იდეის გამომხატველს“.

ამრიგად, როგორც ვნახეთ, არაერთი ქართველი სამხედრო მოღვაწე იბრძოდა ჩვენი მეგობარი ერის – პოლონელების – თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის და მათ საკმაოდ ღრმა კვალი დაამჩნიეს პოლონეთ-საქართველოს ურთიერთობებს. ცხადია, მათ გარდა პოლონელთა რიგებში კიდევ იყვნენ ქართველი მებრძოლები, მაგრამ, სამწუხაროდ, მათ შესახებ უაღესად მწირი ინფორმაცია გვაქვს.

პოლონეთის ეროვნული არმიის ქართველო ოფიცრები, შუაში – გენერალი ალექსანდრე ჩხეიძე

„თუქა ნიძა ჟაჩ, კიდეუ ეხეაუ ქვეყნარ ჩუქან უფია ნიძათა...“

ბექა ქურსული

დავით გურამიშვილი

ცნობილი ქართველი პოეტი დავით გურამიშვილი დაიბადა 1705 წელს საგურამოს ზემოთ, გორისუბანში.

XVIII საუკუნის I ნახევარი საქართველოსა და, განსაკუთრებით კი, ქართლ-კახეთისთვის უმძიმესი ხანა აღმოჩნდა. ამ დროს ქართლისა და კახეთის ტახტებზე გამეფდებულნი ბაგრატიონები ისხდნენ, რომლებიც მეფის ტიტულს მხოლოდ ფორმალურად ატარებდნენ. კახეთის მეფე კონსტანტინე II-ს მაჰმად ყული-ხანი ეწოდებოდა, ქართლის მეფეები – ვახტანგ V და ვახტანგ VI – შაჰ-ნავაზის სახელით მეფობდნენ, რეალურად კი ჯანიშინობას, ანუ „მოადგილეობას“ – მეფისნაცვლობას სჯერდებოდნენ და სპარსეთის გალობებულ შაჰს – შაჰ-თამაზს ემორჩილებოდნენ. შაჰ-თამაზი თავის ნებაზე, გუნება-განწყობილების მიხედვით, ნიშნავდა და გადაყენებდა ქართლ-კახეთის ბაგრატიონ მეფეებს ან სულაც საომრად უკრავდა თავს ავღანეთში, რომელიც აღმოსავლეთიდან დიდ საფრთხეს უქმნიდა სპარსეთს.

საქართველოს მდგომარეობა განსაკუთრებით XVIII საუკუნის ოციან წლებში გათუღდა, როდესაც მას დასავლეთიდან ოსმალეთის იმპერია

უტევდა, სამხრეთიდან – ირანი, ჩრდილოეთიდან კი დაღესტნის მარბიელი ჯარები ესხმოდნენ თავს. სწორედ ამ საშინელ დროს, როცა მთელი ქვეყანა გავერანებული იყო, როცა „სულ გარს გავდგათურქ-ყიზილბაში, მით იკლო სწავლამა, ჩვენში ლეკთა დავლამა წიგნნი წარსტყვევნა. დარჩნენ უწიგნონი ბერხუცები“, უკუნ სიბნელებში თითქმის ერთდროულად გამოანათა ქართული ლიტერატურის ორმა უდიდესმა ვარსკვლავმა – დავით გურამიშვილმა და სულხან-საბა ორბელიანმა.

დავით გურამიშვილის პოეზიას, უზარმაზარი ლიტერატურული ფასეულობის და მნიშვნელობის გარდა, უდიდესი დოკუმენტური, ისტორიული და ფაქტობრივი ღირებულებაც ახლავს. ეს არის მატთანე, რომელიც ყოველგვარი შელამაზების გარეშე, საოცარი ობიექტურობით, პრინციპულობითა და პირუთენელობით გვამცნობს იმდროინდელ ისტორიულ მოვლენებს, აღგვიწერს იმ ეპოქის მნიშვნე-

ლოვანი პოლიტიკური ფიგურების პორტრეტებს: ირანის შაჰს – შაჰ-თამაზს, კახეთის მეფე კონსტანტინეს და მის ძმას იასეს, რუსეთის იმპერატორ პეტრე I-ს, რომელმაც ურცხვად მოატყუა და ფაქტობრივად განირა ვახტანგ VI. თავად ვახტანგ VI-ს, რომელმაც პატარა ბავშვით „მოაღორებიან“ თავი პეტრე I-ს, მერე კი 1724 წელს მთელი მაშინდელი საქართველოს ნაღები საზოგადოება თან გაიყოლია რუსეთში და საკუთარი, უპატრონოდ დატოვებული ქვეყანა ოსმალებს, სპარსელებსა და ლეკებს დაუფლო საჯიჯგნად.

დავით გურამიშვილი, თავისი მეფისადმი დიდი სიყვარულისა და პატივისცემის მიუხედავად, არც ერთი წამით არ ინდობს მას და თამამად აღწერს მის ყოველ შეცდომასა თუ შეცოდებას, „ან რომ ავი არ ვაძაგო, კარგი როგორ უნდა ვაქო? ავს თუ ავი არ ვუნდოდო, კარგს სახელად რა დავარქო?“ – კითხულობს პოეტი და თითქოს თავს იმართლებს:

„მართალს ვიტყვი, შევიქნები
ტყუილისა მოამბე რად?
ვერას უქებ საძაგელთა,
უფერულთა პირ-საფერად.
მე, თუ გინდა, თავიც მომჭრან,
ტანი გახდეს გასაბერად,
ვინც არა ჰგავს კახაბერსა,
მე ვერ ვიტყვი კახაბერად...“

ასევე საოცარი დარდითა და ტკივილით და ამავე დროს უდიდესი პრინციპულობით, სიმტკიცითა და დაუნდობლობით აღწერს გურამიშვილი იმ სამარცხვინო თვისებებს, რაც მისმა ხალხმა გამოამჟღავნა ძნელბედობის ჟამს – ლალატს, ურთიერთ-მტრობასა და სამარცხვინო შინააშლილობას:

„შეიქნა დიდი მტერობა, თქმა ერთმანეთის
ძვირისა,
ამპარტავნობა და შური, ურცხვად გატეხვა
პირისა,
ავაზაკობა, ქურდობა, გზებზე დასხდომა
მზირისა,
ტყვეობა, მოკვლა, ტაცება ქვრივთა, ობოლთა,
მწირისა...
...ვით მამალი სხვა მამალსა დაჰმტერდეს
და წაეკიდოს,
მას სცემოს და თვით იცემოს, დაქოჩროს
და დაეკიდოს,
რა ორნივე დაღალულნი ძალღმან ნახოს,
პირი ჰკიდოს, –
ეგრეთ ქართლი და კახეთი დარჩა თურქთა,
ლეკთა, დიდოს!“

დიდოელები – დაღესტანში, ისტორიულ დიდოეთში, მცხოვრები მცირერიცხოვანი ხალხი, საკუთარ თავს ცეზებს უწოდებენ, ეროვნებით ოფიციალურად ხუნძებად აღიარებულიან.

სწორედ ამ „ლეკთა და დიდოს“ შემოტევებისა და თარეშის გამო თითქმის შეუძლებელი გახდა ქართლში ცხოვრება და დავით გურამიშვილიც მშობლიური საგურამოდან ქსნის ხეობაში, სოფელ ლამისყანაში იხიზნება. თუმცა აქაც ვერ ასცდა ლეკების თარეშს. ყანის მკისას დავით გურამიშვილი ილტოზის გორის ახლოს, წყაროსთან გამოსულა დასასვენებლად. ამ გორაზე კი ლეკების მარბიელი ჯარი ყოფილა ჩასაფრებული. ლეკები დავით გურამიშვილს მოულოდნელად დაესხნენ თავს, გაკოჭეს, გაიტაცეს და ტყე-ტყე მალვით გადაიყვანეს დაღესტანში – „გადმომატარეს ასი მთა, მინდორი ცხრა იმდენია“ და აულ (სოფელ) ოსოქოლოში (უცუნქულში) მიიყვანეს. თავდაპირველად რწმენის შეცვლა მოსთხოვეს – „მტანჯვენ სთმეო. ან ვით დაგთმო, ვით უმანკოვ? შენ შარბათი, ვით დაგღვარო და ძირმწარის წვენი ვხვრიტო?...“ დავით გურამიშვილი მტკიცე უარის შემდეგ ხაროში ჩააგდეს. ლეკების ტყვეობაში სასონარკვეთილი პოეტი, რომელიც ორმოდან მხოლოდ ცის ნაგლეჯს ხედავდა, შორიდან ნატრობდა სამშობლოს:

„სახით სიტყვა შევნიერო,
სხიო, მზეთა-მზის სახეო,
ვეძებ და შენი მზგავსი
მე აქ ვერცადა ვნახეო;
გეაჯები, ნუ გამწირავ,
მოვკვდე, შენ კერძ დამმარხეო,
ჯოჯოხეთში ნუ ჩამაგდებ,
მინყალობე სამოთხეო!“

დავით გურამიშვილის სასონარკვეთა დიდხანს არ გაგრძელებულა. ის ორჯერ გაექცა ლეკებს ტყვეობიდან, რასაც დიდი შინაგანი ძალა, სიმამაცე და მოხერხებულობა სჭირდებოდა. მით უმეტეს, რომ პირველი გაპარვის შემდეგ ლეკებმა იგი შეიპყრეს და გაცილებით უფრო მძიმე და ცუდ პირობებში მოუწია ტყვეობის გაგრძელება.

საოცარია, როგორ აღწერს დავით გურამიშვილი თავის მეორე გაქცევას, როდესაც ტყვეობაში მყოფმა სიზმარი, უფრო სწორად კი, გამოცხადება ნახა:

**„ხმა მესმა ძილსა შინაო:
რას ხვრინავ, რასა ფშვინაო!
აქ რას უწევხარ საძილოდ,
რატომ არ წახვალ შინაო!
ფეხი წამომკრა წყნარადა,
ჯოხითა დამაშინაო:
რატომ ვერ ბედავ წასვლასა,
აგრე რამ შეგაშინაო?...
ადექ, იარე, ნავიდეთ,
მე წარგიძღვები წინაო!...“**

გურამიშვილი გადმოგვცემს, მხოლოდ უფაღსლსა მინდობილი, როგორ არ ენდო ზმანებას, რომელიც თავისნაირ პატიმრად მიიჩნია და განუცხადა: „...ან ჩემი წინა მძღომელი არს ქრისტე მაცხოვარია, შენ ვერ გენდობი, ვერ გიცნობ, არ გიცი, ვინა ხარია!“ პასუხად კი მიიღო:

**„მან მითხრა: ვისაც შენ ამბობ,
შენზედ წყალობა მისია;
შენად ჯოხითა საცემრად
მე იმან გამომისია...
...თუ მიენდობი, დაგფარავს
მადლი სულისა წმინდისა!“**

ტყვეობიდან გაქცევის შემდეგ დავით გურამიშვილმა თერთმეტი დღე მშვიერ-მწყურვალმა ტყე-ღრეში იხეტიალა. ათასი შიში და უბედურება გამოიარა. გარეული ნადირივით ერიდებოდა ადამიანებს. ეშინოდა კვლავ ლეკებს არ ჩავარდნოდა ხელში და ისევ ტყვეობაში არ დაებრუნებინათ ან მეორედ გაქცევის გამო გაბრაზებულებს არ მოეკლათ.

ერთ-ერთი ყველაზე გულსაკლავი ეპიზოდი მთელ ამ მისტიკურ უბედურებაში ის იყო, რომ დამშეულმა დავით გურამიშვილმა შემთხვევით რამდენიმე კიტრი იპოვა, გახარებულმა დაკრიფა და იქვე მდინარეში დაუპირა გარეცხვა, მაგრამ ტყვეობისა და შიმშილისგან დაუძღურებულს კიტრები მდინარეში ხელიდან გასტაცა!..

მხოლოდ მეთორმეტე დღეს მიაღწია ქანცგანყვეტილმა გურამიშვილმა თერგელ კაზაკებამდე. მათაც დიდხანს შორიდან უთვალთვალებდა და მხოლოდ მაშინ გაბედა მიახლოება, როდესაც ერთ-ერთს გულზე ხის ჯვარი დაუნახა. გაძვალტყავებული ადამიანის გამოჩენაზე ერთმა კაზაკმა მეორეს გასძახა: „დაი ხლებო, ლაზარი...“, ამ სიტყვების გამგონე დავით გურამიშვილი მიხვდა, რომ სამშვიდობოს გააღწია („რუსულად ხლება პურს ერქვა, უწინვე გამეგონაო, სანამდის ის არ ახსენეს, მე რუსი არ მეგონაო...“) და მუხლმოკვეთილი იქვე ჩაიკეცა.

კაზაკებმა დავით გურამიშვილს კარგად მოუარეს და ბოლომდე უპატრონეს. ამის შემდეგ გამოჯანმრთელებული და მოსულიერებული დავითი ასტრახან-ცარიცინის გზით მოსკოვში ჩავიდა, სადაც მეფეს და ბატონს – ვახტანგ VI-ს მიაკითხა.

ვახტანგ VI და სულხან-საბა ორბელიანი, XV ს-ის მინიატურა

ვახტანგ VI-მ გურამიშვილი წყალობით მიიღო და თავის კარზე აიყვანა. მის ცხოვრებაში სრულიად სხვა, ახალი ეტაპი დაიწყო. 1737 წელს ხიზნად, ქვეყნისა და პატივის გარეშე დარჩენილი ვახტანგ VI ასტრახანში გარდაიცვალა. დავით გურამიშვილმა ცხარე ცრემლით დაიტირა („ვაი, რა ბოძი წაიქცა, სახლ-კარი თავს დაგვექცაო, ლხინი, შვება და სიამე სულ ჭირად გადაგვექცაო...“). შემდეგ კი, უმეფოდ და უპატრონოდ დარჩენილმა, ქართველების ნაცად ხელობას – სამხედრო საქმეს მიმართა და ქართველ ჰუსართა ასეულში ჩაირიცხა, რომელიც მალე ქართველ „ჰუსართა პოლკად“ გადაკეთდა. მონაწილეობას იღებდა 1739 წელს ბესარაბიაში ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ სამხედრო კამპანიაში. იბრძოდა ხოთინის ციხესთან (უკრაინაში, დღევანდელ ჩერნოვიცკის ოლქში).

ამის შემდეგ, 1742 წელს, რუსეთის იმპერია ჯერ შვედეთთან ომობდა, მერე კი – პრუსიასთან, ე.წ. შვიდწლიანი ომის დროს. ქართველ ჰუსართა

ხოთინის ციხე-სიმაგრე, 1673 წლის გარევიურა

პოლკი, დავით გურამიშვილთან ერთად, აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ყველა საბრძოლო მოქმედებაში.

1758 წელს დავით გურამიშვილი მეორედ დაატყვევეს, ამჯერად პრუსიელებმა, და მაგდებურგის ციხეში დაამწყვდიეს. ტყვეობიდან განთავისუფლდა 1759 წელს. 1760 წლის 1 ივნისს ის ტოვებს სამხედრო სამსახურს და მირგოროდში (უკრაინა, პოლტავის მხარე) ბრუნდება, სადაც, ზუბოვკაში, სამხედრო დამსახურების გამო რუსეთის სამეფო კარისაგან ნაბოძები მამულები ჰქონია (მამულები ჰქონდათ „ჰუსართა პოლკის“ სხვა ქართველებსაც). ბრძოლებისა და ტყვეობის

გამო დავითს სახლ-კარი და მამულები გავერანებული დაუხვდა. საგულისხმოა მისი ერთი გვიანდელი ლექსის სათაურიც: „ოდეს დავით გურამიშვილი ბრუსიაში (პრუსია, გერმანია) დაავადმყოფდა და თუ რამ აქვნდა საცხოვრებელი, ისიც რომ დაკარგა, იმისთვის ტირილი“.

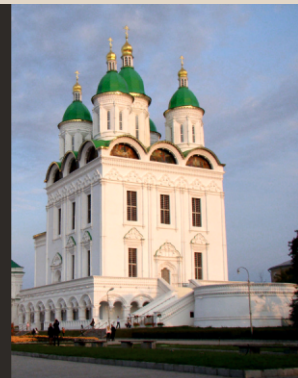
დავით გურამიშვილი არა მარტო გენიალური პოეტი და მამაცი სამხედრო იყო, არამედ კარგი მეურნეც აღმოჩნდა და სულ მალე თავის ახალგაზრდა მეუღლესთან, ტატიანასთან, ერთად საკუთარი სახლ-კარი ფეხზე წამოაყენა. მოჰყავდა ხორბალი, ჭვავი, ქერი, ფეტვი... მეტიც, გურამიშვილმა არა მარტო თავის მამულზე, არამედ თა-

ვახტანგ VI-ის პორტრეტი 1709 წ. ქართულ სტამბაში დაბეჭდილი წიგნიდან

ვახტანგ VI-ის საფლავი ასტრახანის ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარში

ბესარაბია აღმოსავლეთ ევროპის ისტორიულ რეგიონია. მას სამხრეთით შავი ზღვა, დასავლეთით – მდინარე პრუტი, აღმოსავლეთით კი მდინარე დნეპრი ესაზღვრება. ბესარაბიის ძირითადი ნაწილი დღეს მოლდოვას ეკუთვნის, სამხრეთი ნაწილი კი – უკრაინას.

ვისი მეზობლების კეთილდღეობაზეც დაინყოფიერი და სარწყავი არხების გაყვანას შეუდგა. მოაწყო წყლის ასამალლებელი მანქანა. ეს მანქანა, თავის მხრივ, არხებს აწვდიდა წყალს. ამას გარდა,

საკუთარი ნახაზებით შექმნა წყლის წისქვილის მანქანა. ამ საქმისთვის რამდენჯერმე მიუმართავს ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის, რომ ცდებისთვის საჭირო სახსრები გამოეყოთ.

დავით გურამიშვილს შეუტყვია, რომ მეზობლად, კრემენჩუგში, ფელდმარშალ პოტიომკინთან, ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩი, ერეკლე II-ის ვაჟი, ბატონიშვილი მირიანი იმყოფებოდა. მირიანი თავისი წინაპრების, ბაგრატიონების მსგავსად, პოეზიის დიდი მოყვარული ყოფილა. უკვე ღრმად მოხუცებულმა დავით გურამიშვილმა თავი მოუყარა მთელ თავის შემოქმედებას „დავითიანის“ სახელით, იქვე ჩაურთავს ტექნიკური ნახაზები სათანადო ახსნა-განმარტებებით – „სარწყავისა და წისქვილის მოხაზულობა“, შეუდგენია არზა, მირიან ბატონიშვილისთვის ჩაუბარებია და სამშობლოში წაღება უთხოვია.

დღეს ეს ხელნაწერები ინახება საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. არსებობს თქმულება, რომ როდესაც საქართველოში მომავალი მირიან ბატონიშვილი თავის რაზმთან ერთად ადიდებული თერგის გადალახვას შეუდგა, მდინარემ სწორედ ის დაბარგული ცხენი გაიტაცა, რომელთანაც გურამიშვილის „დავითიანი“ და ხელნაწერები იდო. მირიან ბატონიშვილი თავად გამოჰკიდებია გატაცებულ ცხენს და სამშვიდო-

დავით გურამიშვილის ხელნაწერის ერთ-ერთი გვერდი, რომელზედაც გამოსახულია პოეტის ავტოპორტრეტი

ბოს გამოუყვანია, რასაც ძალიან ალუშვოთებია მისი ლალა, ანუ გამზრდელი, ძიძა – ჩოლოყაშვილი (კახელი უფლისწულების გამზრდელები ხომ ჩოლოყაშვილები იყვნენ) – რას მისდევდი მაგ ერთ ცხენს, რომ დაღუპულიყავი ან ღმერთისთვის რა პასუხი უნდა გამეცა, ან მეფე ერეკლესთვის, ან საკუთარი თავისთვისო. რა იცოდა, რომ უფლისწულის თავგამოდებამ საქართველოს ლიტერატურას ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საუნჯე გადაურჩინა!

ამ ამბებიდან დავით გურამიშვილმა კიდევ ხუთ წელს იცოცხლა და თუმცა მას უკრაინაში არაფერი აკლდა, მაინც სამშობლოს ნატვრით დაღლია სული.

„ვამე, ტკბილო სიცოცხლეო, რომ შენ ასე გამიმწარდი...“

პოეტი ძალიან განიცდიდა, რომ შვილი არ დარჩა, უძეოდ გადაეგო და მანუგეშებელი და დამტირებელიც არავინ დარჩა:

„ჩანს, შენი მხსნელი აღარცადაო, აღარც ქვეყნადა, აღარც ცადაო!“

დავით გურამიშვილი 1792 წლის 21 ივლისს (ახალი სტილით – 1 აგვისტოს) აღესრულა. დაასრულა თავისი თავგადასავლებით, ბრძოლებით, ტყვეობით, განსაცდელითა და იმედგაცრუებით სავსე ცხოვრება, რომლის აღწერითაც უდიდესი საგანძური დაუტოვა თავის იავარქმნილ და დაკარგულ სამშობლოს და უწყვეტი კავშირი გააბა არანაკლებად მებრძოლ, გატანჯულ და შეუპოვარ მემკვიდრეებთან – ქართველ მწერლებთან და პოეტებთან. მათგან ერთ-ერთმა, ყველაზე გამორჩეულმა, ვაჟა-ფშაველამ, ასეთი სტროფი მიუძღვნა:

შენ ჩემო წინამორბედო,
უბედურესესო პაპო!
შენის ქრეშოვებით მოფხაწმე
ჩემის გზბნობების ფაფაო..

დავით გურამიშვილი, მოქანდაკე მერაბ ბერძენიშვილი

მომონტაჟი

ჰინო

ალექსანდრა რომელი

კინოს გარეშე ჩვენი ცხოვრება წარმოუდგენელი იყო. ჩვენი კინო ორი ელემენტისგან შედგებოდა: ერთი იყო ფილმები, მეორე – კინოთეატრები. ჩვენ კინოში იმისთვის დავდიოდით, რომ რამე გვენახა, თავი წარმოგვეჩინა და თან გოგონებისთვისაც გვეყურებინა. კინოთეატრებში ყველა თაობის ხალხი იყო, მაგრამ განსაკუთრებით ახალგაზრდობა იყრიდა თავს. ყველაზე მეტი მოსწავლე კინოთეატრებში დილის საათებში, გაკვეთილების დროს მიდიოდა. ამ საქმის ერთ-ერთი „დამკვეთი“ (ანუ მოწინავე) მეც ვიყავი. მე და ზოგიერთი ჩემი მეგობარი ამას იმდენად ხშირად ვაკეთებდით, რომ კინო „რუსთაველში“ დილაობით (ერთი პერიოდი სეანსები დილის 10 საათზე იწყებოდა) ჩვენი კლასის დამრიგებელი შემოვარდებოდა ხოლმე და პარტერში დაიძახებდა: „რონდელი, ამირხანოვი, კაკაბაძე, გამოდით!“. ჩვენ პირველ ან მეორე იარუსზე ვისხედით და იქიდან ვაკვირდებოდით: თუ დევნა იწყებოდა და მილიციონერი მოჰყავდათ, მაშინ ამ სამ სართულს შორის დავრბოდით. თუ მიმწყვდეულები ვიყავით, მაშინ უფრო ძნელი იყო თავის დაღწევა. ხან ხალხი იწყებდა ყვირილს: გამოდით, ჩვენც კინოში ვართ მოსული და გვაყურებინეთო. ხანდახან კინოჩვენებასაც წყვეტდნენ. მერე უკვე სხვა მასწავლებლებმა და დირექტორებმაც ისწავლეს, სად მოეძებნათ „დაკარგული“ მოსწავლეები. „რუსთაველიდან“ კინოთეატრ „სპარტაკში“ (თეატრალური ინსტიტუტის გვერდით) ან „თბილისში“ („თბილისი“ ერქვა კინოთეატრს,

¹ფელიქს ძერჟინსკი – პოლონური წარმოშობის რევოლუციონერი, საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური მოღვაწე, ჩეკას (სახელმწიფო უშიშროების პირველი საბჭოთა სამსახური, რუს. ЧК – чрезвычайная комиссия – საგანგებო კომისია) ხელმძღვანელი.

რომელიც მოწყობილი იყო იმდროინდელი სასტუმრო „თბილისის“ (ძველი სახელი – „მაყესტიკი“, დღევანდელი – „მარიოტ-თბილისი“) შიდა ეზოს ქვეშ და გამოსასვლელი ჰქონდა დღევანდელ გ. ჭანტურიას ქუჩაზე) მივდიოდით, სადაც განუწყვეტელი ჩვენება იყო.

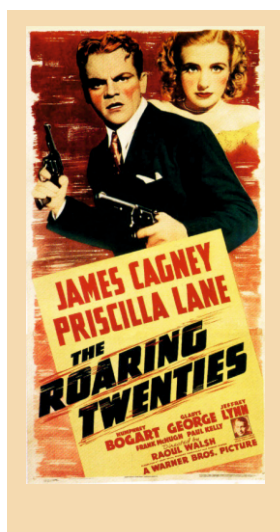
რუსთაველზე ასევე იყო ვოროშილოვის სახელობის კლუბი, ოფიცერთა კლუბი, ძერჟინსკის სახელობის კლუბი. სხვათა შორის, ძერჟინსკის სახელის შესაფერის ფილმებს იქ არ აჩვენებდნენ – ეტყობა, „კაი ტიპი“ იყო, ვინც ფილმებს არჩევდა. კინო „რუსთაველის“ გვერდით ასევე იყო მასწავლებელთა კლუბი.

მოკლედ, დილით თავის შეფარება ბევრგან შეიძლებოდა – ეს არ იყო პრობლემა. პლენანოვზეც (დღევანდელი დავით აღმაშენებლის გამზირი) იყო კინოები და ბოლოს და ბოლოს ზოოპარკიც ხომ არსებობდა – არ დაიკარგებოდა კაცი!

კინოში ერთმანეთს ვხვდებოდით, ახალ ამბებს ვიგებდით, ერთმანეთს ვეჩვენებოდით – მოკლედ, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილი იყო.

სულ ადრე კინოთეატრებში – „რუსთაველის“ ფოიეში და „ამირანის“ ფოიეში, პლენანოვზე, ორკესტრი უკრავდა, რომელსაც „ჯაზს“ ვეძახდით. ეს იყო ორი ყველაზე ცნობილი ორკესტრი. ძირითადად პოპულარულ მუსიკას უკრავდნენ და იქიდან ყოველთვის თანამედროვე ჰანგები გამოდიოდა.

განსაკუთრებით საინტერესოა, თუ როგორ იყო მოწყობილი კინოთეატრები შიგნით. კინო „რუსთაველი“ დღეს საახალწლო ნაძვის ხეს ჰგავს, მაშინ კი იყო დარბაზი და ორი იარუსი. ყველაზე მნიშვნელოვანი ის იყო, რომ დიდი ეკ-

რანის აქეთ-იქით, ორივე კუთხეში, სტალინისა და ლენინის დიდი ქანდაკებები იდგა. ერთის ზემოთ ეწერა სტალინის ცნობილი გამოთქმა, რომ ყველა ხელოვნებიდან კინო ყველაზე მნიშვნელოვანია (ი. სტალინი), მეორეს თავზე კი – რომ კინო ყველაზე მასობრივი ხელოვნებაა (ვ.ი. ლენინი). ზემოდან ეკრანს დიდი ასოებით ეწერა მორიგი კომუნისტური წითელი ლოზუნგი (იმისდა მიხედვით, რომელი ყრილობა მოდიოდა).

ამ „სამკუთხედში“ გადიოდა ხოლმე ფილმი, მაგალითად, „ჯარისკაცის ბედი ამერიკაში“, რომლის ნამდვილი სახელი იყო The Roaring Twenties. ეს იყო, ალბათ, ჩვენი თაობის „ქცევის კოდექსი“. ედი ბარტლეტი – ფილმის მთავარი გმირი, რომელსაც ჯეიმს კეგნი ასახიერებდა, ხელში ორ-ორი რევოლვერით, ჩვენი იდეალი იყო. ამ ფილმში თამაშობდა ჰემფრი ბოგარტიც. ფილმი ათჯერ თუ ოცჯერ მაინც გვექნებოდა ნანახი. ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით, ვინ დაასწრებდა რუსული სუბტიტრების გამოჩენამდე ტექსტის თქმას. ვცდილობდით გვეჩვენებინა, რომ მაგრები ვიყავით, რაც დარბაზში რეაქციას იწვევდა და ჭკუასაც გვარიგებდნენ – ენა ჩაიკმინდეთ, გეყოფათო. ფილმები ზეპირად ვიცოდით...

ამ „სამკუთხედში“ გადიოდა ისეთი საოცარი დასავლური ფილმები, რომლებიც ე. წ. „დიდი სამამულო ომის“ „ნადავლს“ წარმოადგენდა. როგორც ჩანს, კინო დიდ შემოსავალს აძლევდა სახელმწიფოს. გარდა ამისა, მას ჰქონდა დიდი

იდეოლოგიური დატვირთვაც – ის ორი პლაკატი ტყუილად კი არ იყო გაკრული. უნდა ითქვას, რომ 1937 წელი ყველაზე ნაკლებად კინოს მუშაკებს შეეხო. როგორც ჩანს, სტალინმა იფიქრა, რომ ეს ხალხი გადასარჩენი იყო, რადგან რადიო და, განსაკუთრებით, კინო მძლავრი იდეოლოგიური პროპაგანდის იარაღი იყო.

როგორც დღეს ცნობილი ხდება, სტალინი თვითონაც „რეჟისორობდა“ – ფაქტობრივად ყველა ფილმს უყურებდა მომზადების პროცესშივე და რჩევა-განმარტებებს იძლეოდა. მაგალითად, ზოგიერთ რეჟისორს ეუბნებოდა, შეეცვალოთ მარში და ჯარისკაცების სვლისთვის უფრო შთამბეჭდავი მუსიკა აეყოლებინათ. „ივანე მრისხანეს“ გადაღებებისას თურმე ეიზენშტეინს აძლევდა დავალებებს. ჩვენ ეგ მაშინ არ ვიცოდით, რა თქმა უნდა.

ყველანაირი ფილმი გადიოდა. მახსოვს, მაგალითად, მიკლუხო-მაკლაიზე გადიოდა ძველი ფილმი და ველურებმა მისი შეჭმა რომ დააპირეს და დანების ლესვა დაიწყეს, ისეთი კივილი ავტეხე, რომ დედაჩემმა ერთი „ქოთი გამომიწერა“ – გამათრიეს კინოდან.

ვერაზე რომ კიროვის ბალი იყო, სადაც ფეხბურთის გულშემატკივრების ცნობილი თავყრილობა იმართებოდა, იქ საზაფხულო კინოთეატრი იყო 50-60-იან წლებში, სადაც ყოველდღე ორი სეანსი გადიოდა. მთელი ვერა ოჯახებით დადიოდა. ხანდახან მთელი ეზო მიდიოდა ხოლმე. აგურის კედელზე ვისხედით – სულ თუ არა-

კ/ფ „ტარზანის“ გადაღებისას, მორინ ო'სალივანი და ჯონი ვაისმიულერი

კადრი კ/ფ-დან „დიდი ვალსი“, მილიცა კორიუსი და ფერნან გრავეი

ფერი, ხმა მაინც მოდიოდა. პირველი სეანსი შებინდებისას იწყებოდა და ეკრანი მთლად შავთეთრი არ იყო, რუხი ჩანდა. მთავარი იყო, წვიმა არ წამოსულიყო. მიუხედავად ყველაფრისა, იქაურობა ყოველთვის სახსე იყო.

კინო „გაზაფხულში“ (რომელიც საბურთალოზე, ანაგის ქუჩაზე (დღევანდელი შარტავას ქუჩა), საბურთალოს ბაზრის მახლობლად მდებარეობდა) ძველ ფილმებს აჩვენებდნენ და იქ განსაკუთრებით ინტელექტუალური პუბლიკა დადიოდა.

საბჭოთა კავშირმა რომ დაამარცხა ფაშიზმი და უნგრეთი, რუმინეთი და სხვა ქვეყნები რომ „გაათავისუფლა“, იქიდან ომამდე ნაყიდი ამერიკული და გერმანული ფილმები წამოიღო. ამ ფილმებზე „კოპირაიტი“ არ არსებობდა – სტალინი რა „კოპირაიტის“ დაცვას დაინებდა?! ეს ფილმები აიღეს და რუსული წარწერები გაუკეთეს. ფილმების სათაურები კინოთეატრებზე არ იყო გამოკრული, ენერა მხოლოდ „მხატვრული ფილმი“. ფოიეში რომ შესვიდოდი, ფილმის სათაური მხოლოდ იქ გხვდებოდა. ფილმის დაწყებისას ეკრანზე წარწერა ჩნდებოდა, რომ ეს ფილმი ნადავლის სახით წამოღებულია საბჭოთა კავშირის მიერ გერმანიის დამარცხების შედეგად, უნგრული, გერმანული თუ ამერიკული ფილმებიც კი. ამ ფილმებიდან ვიცოდით ტაირონ პაუერი, ედი ნელსონი და ჯანეტ მაკდონალდი. მოგვიანებით გაუშვეს „ტარზანი“, ჯონი ვაისმიულერი. ისეთი რიგები იდგა, რომ კინო „რუსთაველიდან“ ფურცელადის ქუჩის გავლით კოლმეურნეობის მოედნამდე აღწევდა. ასეთი რიგი ორჯერ ვნახე: ერთხელ – „ტარზანზე“ და მეორედ – რაჯ კაპურის ფილმზე „ავარა“ (ანუ „მანანალა“).

გერმანული ფილმებიც გადიოდა, მარიკა როკის მონაწილეობით – „ჩემი ოცნების ქალიშვილი“. ჰიტლერის საყვარელი ფილმი იყო და უცნაურია, როგორ „დაგვსვა“ ჩვენ და ჰიტლერი ერთმანეთის გვერდით სტალინიმ – ვერ გავიგე. ცნობილი

რაჯ კაპური კ/ფ-დან „ავარა“

ფილმი იყო „კატერინა“ (ფრანჩესკა გაალი თამაშობდა, ცნობილი უნგრელი მსახიობი) და გამოთქმაც დარჩა – „კატერინას მანქანასავით“. ერთი მანქანა იყო ფილმში, რომ მიდიოდა, ნაწილები სცვიოდა. თუმცა, მაშინ ყველა მანქანას სცვიოდა ნაწილები – მანქანები სულ ფრონტიდან იყო წამოყვანილი.

ბევრი იყო ფილმი-ოპერეტა, ბევრ ფილმში კი ჩანდა პროტესტი ან კაპიტალისტური სამყაროთი უკმაყოფილება. საოცრებაა, რომ კომისიამ სსრკ-ში გასაშვებად შეარჩია „ჯარისკაცის ბედი ამერიკაში“. იცოდნენ, რომ ეს ფილმი ბევრ ფულს მოიტანდა. დინამიკური ფილმია. კაცი ფრონტიდან ბრუნდება მეგობრებთან ერთად, უმუშევრები არიან. ერთი ბანდიტი და განგსტერი ხდება; მეორე – ყველაზე კარგი – ასევე განგსტერი და ალკოჰოლის ფალსიფიკატორი, რომელიც ბოლოს კვდება; მესამე ერთადერთია, რომელიც ნორმალურ ადამიანად იქცევა, ხდება პროკურორი. ფილმში ნაჩვენებია უმუშევრობა, განგსტერები – ესეც შენი ამერიკის სურათი! საბჭოთა პროპაგანდისტებმა ვერ გათვალეს, რომ ხალხზე ფილმი ძალიან დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენდა. ბევრი ომიდან იყო დაბრუნებული და ფილმის ამბები საკუთარ თავთან გააიგივა. როგორც ჩანს, ყველამ თავისი მიიღო ამ ფილმიდან. ჩვენც, ახალგაზრდები, ძალიან ბედნიერები ვიყავით.

ტაირონ პაუერი

ჯანეტ მაკდონალდი

მოგვიანებით, როცა ამერიკაში მოხვდით, პირველი, რაც გავაკეთე, წავედი და ამ ფილმის ვიდეოფირი ვიყიდე. ორიოდე წლის წინ ელდარ რიანოვის ინტერვიუ იყო რუსულ გაზეთში. ეკითხებიან ცნობილი ფილმების შესახებ. კიო, ეგ ფილმები ყველა კარგია, მაგრამ მე ბავშვობიდან მახსოვს „ჯარისკაცის ბედი ამერიკაში“, ეს იყო ჩვენი ბავშვობის საყვარელი ფილმიო. ძალიან მესიამოვნა. როგორც ჩანს, მარტო ჩვენთვის არ იყო შთაბეჭდავი და მას მთელი საბჭოთა კავშირი უყურებდა.

იყო ფილმი „დიდი ვალსი“ და კიდევ ბევრი სხვა კარგი ფილმი, ძირითადად უცხოური. საბჭოთა ფილმები მაშინ ცოტა იყო...

კინო უზარმაზარ როლს ასრულებდა, განსაკუთრებით ჩვენი, ახალგაზრდების, აღზრდის თვალსაზრისით.

ცალკე მინდა გამოვყო იტალიური ფილმები, რომლებმაც ჩვენი მშობლებისა და, განსაკუთრებით, ჩვენი თაობის მსოფლმხედველობაზე უზარმაზარი გავლენა მოახდინა. ესენია იტალიური ნეორეალიზმის ფილმები, უპირველეს ყოვლისა – „ნეაპოლი – მილიონერების ქალაქი“, სადაც ედუარდო დე ფილიპო და ტოტო თამაშობდნენ; ასევე ლუიჯი კომენჩინის „იმედის ორი გროში“, ჯუზეპე დე სანტისის ფილმები: „რომი თერთმეტ საათზე“, „არ არის მშვიდობა ზეთისხილის ხეების ქვეშ“, პეტრო ჯერმის „კანონის სახელით“ (საბჭოთა გაქირავებაში – „სიცილიის ცის ქვეშ“), „მემანქანე“ და „იმედის გზა“; ასევე – რენე კლემანის „მალაპაგის კედლებთან“. ამ ფილმებს სშირად გვიჩვენებდნენ და ყველა მათგანი ცნობილი და დიდი რეჟისორების ნახელავი იყო – ლუიჯი კომენჩინი, ვიტორიო დე სიკა, ჯუზეპე დე სანტისი, ლუკინო ვისკონტი, რობერტო როსელინი, პიეტრო ჯერმი. მერე იყო ფედერიკო ფელინი და მის ფილმებზე გავიზარდეთ.

ახლა რომ ვუყურებ, ძირითადად რა მდარე ფილმებს უშვებენ კინოთეატრებში, არ მიკვირს, თუ რატომ არის საზოგადოების კულტურული და ინტელექტუალური დონე დაბალი. ჩვენი თაობა ბევრ რამეს იყო მოკლებული, მაგრამ დიდი რეჟისორების ფილმებს უყურებდა. იმ ტოტალიტარულ ქვეყანაშიც კი ხერხდებოდა, რომ საქართველო ყოფილიყო სხვანაირი – შენარჩუნებული იყო ურთიერთობები, ადამიანური სითბო. იმ ფილმებით ჩვენთან თითქოს მეტი სითბო შემოვიდა, ადამიანური გაგება, ურთიერთობები და ჩვენ, ქართველებმა და თბილისელებმა, დავინახეთ, რომ ისეთები ვართ, როგორიც ის იტალიელები არიან. ძალიან ბევრი რამ მოგვეჩვენა და მივიღეთ. ამიტომ არის, რომ ჩემი თაობის ხალხისთვის იტალია განსაკუთრებულია. შეიძლება სულ არ სცოდნოდა ვილაცას, ვინ იყო მიქელანჯელო და ლეონარდო და ვინჩი, მაგრამ იტალიური ფილმები გარკვეულ გავლენას ახდენდა.

იყო ერთი განსაკუთრებული ფილმი 40-იან წლებში, ხალხი გიჟდებოდა – „სიმღერები ქუჩებში“. უმუშევრებზე იყო. ერთი თითქოს მღერის, მაგრამ პატეფონი უკრავს სინამდვილეში, მერე იჭერენ. დიდ განცდებს იწვევდა ეს ფილმი...

ასევე იყო ბევრი კარგი ფრანგული ფილმი. იყო პოლონური ფილმები, რომლებმაც ძალიან ბევრი რამ მოგვცა, განსაკუთრებით, მეორე

სარგაი ეიზენშტაინი (1898-1948) – თეატრისა და კინოს საბჭოთა რეჟისორი, მხატვარი, სცენარისტი და პედაგოგი. ავტორი ცნობილი მუნჯი ფილმებისა: „გაფიცვა“ (1924), „ჯავშნოსანი პოტიომკინი“ (1925) და „ოქტომბერი“ (1927). მისი ფილმის „ივანე მრისხანეს“ II სერია სტალინმა დაიწუნა და რეჟისორს დასამუშავებლად მიუბრუნა. ფილმის II და III სერიების დასრულებას ეიზენშტაინის სიკვდილმა შეუშალა ხელი.

მსოფლიო ომის და მასთან დაკავშირებული ტრაგედიების შესახებ. ანჯეი ვაიდას „ფერფლი და ალმასი“ საბჭოთა კავშირმა მაშინვე არ იყიდა, რადგან ფილმში ანტიკომუნისტური ტენდენციები იყო. ასევე ძალიან ძლიერი და შთამბეჭდავი იყო მისივე ფილმი „არზი“.

იყო ასეთი იტალიური ფილმი – „გენერალი დე ლა როვერე“, სადაც ერთი გარეწარი ბოლოს გმირი ხდება – ვითარება აქცევს გმირად. ერთი აფერისტი და სუტენიორი ბოლოს ციხეში ხვდება, სადაც ყველას ჰგონია, რომ ის ცნობილი წინააღმდეგობის მოძრაობის გენერალია, რადგან გარეგნულად ძალიან ჰგავს. გერმანელები გამოიყენებენ, რომ მან ციხეში პატიმრების სული დასცეს, მაგრამ პირიქით ხდება – მათი საბრძოლო სულისკვეთება იზრდება. მთელი ციხე ფეხზე დგება და ეს კაცი გაჰყავთ, რომ დახვრიტონ. გერმანელები ეუბნებიან, რომ გაამჟღავნოს ვინც არის, მაგრამ იგი უარს ამბობს და კვდება როგორც გმირი. ამ როლს ვიტორიო დე სიკა თამაშობს. ფილმი რომ დამთავრდა და დარბაზი-

დან გამოვდიოდით, სამარისებური სიჩუმე იდგა, ხმას არავინ იღებდა, იმდენად დიდ ზეგავლენას ახდენდა მაყურებელზე.

ძველი ფილმები ადამიანურ თვისებებს წარმოაჩენდა – სწორ ფასეულობებს გვიჩვენებდა. მართალია, საბჭოთა ცენზურა საჩვენებელ ფილმებს არჩევდა, რომ ეს ფილმები რეჟიმის საწინააღმდეგო არ ყოფილიყო, მაგრამ მაინც რეჟიმის საწინააღმდეგო გამოდიოდა, რეჟიმი არაადამიანური იყო, ეს ფილმები კი – ძალიან ადამიანური. ეტყობა, ვინც არჩევდა, იმანაც იცოდა თავისი საქმე.

ყოველთვის გვიკვირდა, მაგალითად, რატომ არ ყიდულობდნენ ჩაპლინის „დიდ დიქტატორს“, რომელიც ომამდეა გადაღებული. ეს ფილმი გვიან შემოიტანეს, 60-იან წლებში. მანამდე არც სტალინმა იყიდა და არც მისმა მემკვიდრემ – რეჟიმის საწინააღმდეგოდ ჩათვალეს. ხალხს ეუბნებოდნენ, რომ ჩაპლინი ძალიან ძვირად აფასებდა თავის ფილმს, მაგრამ, ეტყობა, სტალინმა ამ ფილმში საკუთარი თავიც დაინახა, თუმცა იქ აშკარა მინიშნება ჰიტლერსა და მუსოლინიზეა. ამ ფილმის არსებობა

ნიგნებიდან ვიცოდით, მაგალითად, ჟორჟ სადულის „კინოს ისტორიიდან“ –

საბჭოთა რეჟიმი მთლად

ციხე კი არ იყო!

მოგვიანე

„ამირანი“ ადრე ერქვა დავით აღმაშენებლის გამზირზე ჯ. კახიძის სახ. სიმფონიური მუსიკის ცენტრის შენობის ნაწილში მდებარე კინოთეატრს, რომელიც ერთ-ერთი პირველი კინოთეატრი იყო თბილისში, იტალიელების აშენებული XX საუკუნის დასაწყისში. მას თავდაპირველად სახელად ერქვა „პალასი“.

კ/ფ „დიდი დიქტატორი“

ბით ფილმები უფრო იაფფასიანი გახდა. დღეს, როცა კინოში ძალიან იშვიათად შევდივარ, ვხედავ, რომ დარბაზში უკვე სხვაგვარი რეაქციებია. ახლა კინო გასართობია, მაშინ კი კინო არ იყო გასართობი. გასართობი ფილმები დიდი მოვლენა იყო, კომედია ყველას უხაროდა. ძირითადად კი იყო დრამატული, სერიოზული ფილმები.

მოგვიანებით ცნობილი ამერიკული ფილმები გამოჩნდა, ოლონდ ისინი, სადაც ამერიკის კრიტიკა და სოციალური პრობლემები ჩანდა. იტალიური ფილმები კი უფრო გასართობი გახდა, რადგან იტალიაში ბევრი სოციალური პრობლემა მოგვარდა. აღარ იყო საჭირო ბრძოლა სამართლიანობისთვის, რადგან ნაწილობრივ მიაღწიეს სამართლიანობას.

ყოველი ქართული ფილმის გამოსვლა დიდი მოვლენა იყო, რადგან ხალხი ამას მონატრებული იყო. უსაყვარლესი ფილმები იყო „აკაკის აკვანი“ (1947, რეჟ. კონსტანტინე პიპინაშვილი), „დარიკო“ (1936, რეჟ. სიკო დოლიძე), „ქეთო და კოტე“ (1953, რეჟ. ვახტანგ ტაბლიაშვილი). ყოველთვის პოპულარული იყო „დაკარგული სამოთხე“ (1937, რეჟ. დავით რონდელი). ძალიან დიდი აუციოტაჟი მოჰყვა „ბაში-აჩუკისა“ (1956, რეჟ. ზაქარია გუდავაძე) და „მამლუქის“ (1959, რეჟ. დ. რონდელი*) გამოსვლას, პატრიოტული თემის გამო. უამრავი ხალხი უყურებდა. როგორც ჩანს, ამ ორ-

მა ფილმმა პატრიოტულ სიმს გამოჰყრა. მაშინ პატრიოტიზმი დათრგუნული იყო და ამ ფილმებმა უზარმაზარი როლი შეასრულეს. მოსახლეობას ძლიერი რეაქცია ჰქონდა – ქართველებმა იგრძნეს, რომ ჯერ კიდევ ქართველები არიან.

ამ ფილმების ეკრანზე გამოსვლა არ იყო ადვილი. ყველას ყველაფერი ესმოდა, მაგრამ რა ექნათ? რა თქმა უნდა, ხალხიდან ყველა არ ყოფილა

*დავით რონდელი გახლდათ ალექსანდრე რონდელის მამა და ამდენად, სტატიის ავტორი ძალიან კარგად იცნობდა მამინდელ ქართული კინოს სამზარეულოს (რედაქტორის შენიშვნა).

მონამღვრული მარქსიზმის იდეებით, მაგრამ მოსახლეობის დიდი ნაწილი მაინც უჯერებდა პროპაგანდას. ბევრი რამ არ მოსწონდათ, მაგრამ სჯეროდათ, რომ სოციალიზმი მართლაც რაღაცას წარმოადგენდა. იმედი ჰქონდათ. ვისაც ამისი არ სჯეროდა, ხმამაღლა ვერაფერს იტყოდა.

ერთხელ, ცხრა წლის ვიყავი, ბაბუაჩემმა სოფელში, გორაჯიხაში, მითხრა: კოლმეურნეობა და ეს წყობა ვერ გაძლებს, რადგან ადამიანის ბუნების სანინაალმდებოაო. მამაჩემმა უთხრა, ამას როგორ ეუბნები, სადმე რომ გავიღეს და თქვასო. ბაბუამ – მაინც მინდა იცოდესო. ძველ თაობას არ მოსწონდა საბჭოთა წყობა, მაგრამ ჩუმად იყო, რადგან მათი მეგობრები ან სტალინის ბანაკებში ისხდნენ, ან ძმათა საფლავებში ივნენ.

ხელოვანი ხალხი ძალიან ფრთხილი იყო. გარდა ამისა, მოქმედებდა საშინელი ცენზურა. კარგად მახსოვს „მამლუქის“ სცენარის მომზადებისას პირდაპირ უთხრეს ავტორებს: აქ რუსები რატომ არ არიანო. უიარაღოს ნაწერებში რუსებზე არაფერი იყო ნათქვამი და ფილმის გადამღებმა ჯგუფმა ფიქრი დაიწყო, თუ რა ექნათ და შემოიტანეს რუსული გემი – გემით რომ მიჰყავთ ტყვეები, იქ ჩნდება რუსული გემი ზღვაში და ტყვეებს შორის საუბარი იწყება, რუსების იმედი გვაქვსო. ვინ იცოდა მაშინ რუსები!..

ფილმის სცენარი მოსკოვში მიჰქონდათ, სადაც კითხულობდა ცენზორი, რომელსაც რედაქტორი ერქვა, მაგრამ სინამდვილეში ცენზორი იყო. სცენარს როცა იქ მიიღებდნენ, მერე დაიწყებოდა მისი დახვეწა. მერე ცენზორი ჩამოდიოდა

კ/ფ „მამლუქი“

და უკვე აქ იძლეოდა რჩევა-დარიგებას.

იყო ასეთი ფილმი – „მწვერვალთა დამპყრობნი“ (1951, რეჟ. დ. რონდელი). ამაზე უფრო საბჭოური ფილმის გაკეთება ალბათ არ შეიძლება! ჩანაფიქრი იყო, რომ ერთ-ერთ ალპინისტს, რომელსაც თამაშობს ვახტანგ ნინუა, კომედიური მსახიობი, ეშინია მთაზე ასვლის. როგორც, საბჭოთა ალპინისტს როგორ შეიძლება ეშინოდესო და სცენარის ყოველი სიტყვა მიკროსკოპის ქვეშ გაატარეს. დღეს ეს სასაცილოდ გვეჩვენება, მაგრამ მაშინ აბსურდამდე იყო მისული ყველაფერი. იმიტომაც, რომ ბევრ საბჭოთა ფილმს რომ უყურობ, ფიქრობ, ეს ვინ გააკეთაო, მაგრამ აბა დადექით იმათ ადგილზე, ვინც ამ ფილმებს აკეთებდა! სულ რომ არ გაეკეთებინათ, ის სჯობდა? ძნელი სათქმელია.

„დაკარგული სამოთხე“

„ქეთო და კოტე“

„აკაკის აკვანი“

უიარაღო (1872-1929) – კონდრატე დავითის ძე თათარიშვილი – ქართველი მწერალი, ავტორი ისტორიული მოთხრობისა „მამლუქი“ (გამოქვეყნდა 1912 წ.). ამ მოთხრობამ მოუტანა მწერალს საყოველთაო აღიარება, რადგან სიუჟეტი ეხება ძველი საქართველოს ერთ-ერთ უმწვერველ სატყვევარს – ყმების უცხოეთში გაყიდვას, ხოლო ავტორის შთამბეჭდავი თხრობა გაჯერებულია პატრიოტული სულისკვეთებით. ამ მოთხრობის მიხედვით 1959 წელს დავით რონდელმა გადაიღო ფილმი „მამლუქი“.

კინოთეატრებში ფილმის ჩვენებამდე ათწუთიან ჟურნალს უშვებდნენ – „ნოვოსტი დნია“. სტალინის დროს იწყებოდა ყოველთვის იმით, ვინ ჩავიდა მოსკოვში. თუ რაიმე ოფიციალურს აჩვენებდნენ, ვთქვათ, სტალინი ხვდებოდა ვინმეს – მუსიკად ვაგნერის „მაისტერზინგერების“ უვერტიურა ან ბეთჰოვენის მეხუთე სიმფონიის მნიშვნელოვანი ნაწილი მიჰყვებოდა ხოლმე. მუსიკალური გაფორმება მოვლენის განსაკუთრებულიობას უსვამდა ხაზს.

კინოთეატრს იმ დროს დიდი სოციალური დატვირთვა ჰქონდა – კლუბი იყო. ჯერ ერთი, მივდიოდით ადრე, ყველაფერი ხდებოდა ფოიეში, როდესაც დარბაზის კარის გახსნას ველოდებოდით. ფოიეში ხვდებოდნენ, ლაპარაკობდნენ, როგორც დღეს იტყვიან, „მარიაშობდნენ“. ქვემოთ ორკესტრი უკრავდა. თავის გამოსაჩენი ადგილი იყო, მოკლედ. პირდაპირ დარბაზში რომ შევარდნილიყავი, არ შეიძლებოდა – ქაჯი და ველური ხომ არ იყავი?! კინოთეატრში მისვლა, ხალხის ნახვა, თავის გამოჩენა სოციალური ცხოვრების ელემენტი იყო, რაც დღეს ძალიან დაგვაკლდა.

ტელევიზიით ფილმების ნახვა არ მიყვარს. სულ სხვა რამეა დიდი ეკრანი! ჩემი თაობის ხალხისთვის დიდი ეკრანი დღესაც მომაჯადოებელია.

ძველად პროპაგანდისტული ფილმებიც იყო. მაგალითად, „ჩაპაევი“ ისეთი ოსტატური ფილმია, რომ დიდი ალტკინებით ვუყურებდით, ასევე – „ჩვენ კრონშტადტიდან ვართ“, ძალიან კარგი ფილმი, თუმცა კი – პროპაგანდისტული და რევოლუციური.

იყო ერთი ამერიკული ფილმი, რომელიც

ქართველებს გვიყვარდა – „თავისუფლების არმიის კაპიტანი“, აჯანყებაზე იყო, მექსიკის რევოლუციაზე და თითოეული ფრაზა, ყოველი სცენა ფილმიდან აფორიზმად იქცა. ფილმის ნამდვილი სახელი იყო „ვივა ვილი!“ (გაუმარჯოს ვილის!). „ჩაპაევი“ ამ ფილმის გადამღერებაა. როგორც ჩანს, „ჩაპაევის“ შემქმნელებმა იმ ფილმის ყველა ღირსება გაითვალისწინეს.

ყველაზე პოპულარული კინოთეატრები იყო „რუსთაველი“ რუსთაველზე და „ამირანი“ და „ოქტომბერი“ (ყოფილი „პოლო“) პლესანოვზე. ცნობილი კინოთეატრი იყო „კოლმეურნეც“ („დეზერტირის ბაზრის“ ახლოს, სადგურის ქუჩაზე, დღევანდელ თამარ მეფის გამზირზე), სადაც გადიოდა საბჭოთა პროპაგანდისტული ფილმები – „ის იცავს სამშობლოს“, „რაიკომის მდივანი“, „მზერავის გამირობა“, „კოტოვსკი“, „იატაკევეშა ობკომი მოქმედებს“. მერე უკვე ინდური კინო შემოვიდა ამ კინოთეატრში. ეს უბნის კინოც იყო და „დეზერტირის ბაზრისაც“. სპეციფიკური პუბლიკა ჰყავდა. იქ ხშირი იყო უცნაური და მძიმე სცენებიც. დამლაგებელი ქალი ზოგჯერ სწორედ სიანის დროს შემოდის და სალაგებლად, ხან თავები თუ ვირობებიც კი გაირბენ-გამოირბენდნენ. ბევრი კომიკური რამ ხდებოდა. მაგალითად, იყო ფილმი, რომელსაც რუსულად ერქვა „ესკადრილია ლეტუჩაია მიშ“, რაც გადათარგმნეს და ნაწერეს – „ეს ეკადრებოდა მფრინავ მიშას?“ სადღაც რაიონში გადიოდა ფილმი „იდიოტი“, ვერ თარგმნეს სახელწოდება და დაწერეს „მოდის“ (რუს. идет). მერე უკვე ხუმრობით ვიდაცებმა ყველა რუსული სახელწოდების გაქართულება დაიწყეს.

„ეს ეკადრებოდა მფრინავ მიშას“ გამოთქმად იქცა, ისევე, როგორც ადრინდელი „ადე, სონა, დიზელი მოდის“. დღეს ეს რომ თქვა, ვერ გაიგებენ. არსენალის გორაზე მატარებელი გადიოდა. იქ ცხოვრობდა ერთი სონა, რომლის მოვალეობა იყო მეისრობა (მეისრე იყო რკინიგზის მუშა, ისრის გადამწვე-გადმომწვევი). ქმარი მემანქანე ჰყავდა. მატარებლები დიზელზე მუშაობდა. ქმარი რომ მოუახლოვდებოდა მატარებლით, სიგნალს აძლევდა და თუ სონა ყვითელი დროშით ხელში არ ჩანდა, მეზობლები ეძახდნენ: „ადე, სონა, დიზელი მოდის!“ ეს გამოთქმად იქცა და ვინმეს რომ დაეძინებოდა, მაშინ ეუბნებოდნენ ხოლმე.

გამორჩეული მაყურებელი ჰყავდა რუსთაველის გამზირზე ოფიცერთა სახლს – სამხედროების ოჯახები დადიოდნენ. იქ თემატიკა იყო კარგი – ფილმები მოგზაურობაზე, კლასიკა, როგორც ჩანს, იყო ხალხი, ვინც ერკვეოდა და პროგრამას კარგად ადგენდა. იქაც ხშირად დავდიოდით. კულტურული, კარგი კინოთეატრი იყო.

დიდი მოვლენა იყო ვაკეში კინოს გახსნა – კინოთეატრი „ყაზბეგი“. ძალიან სპეციფიკური იყო, რადგან იქ ძირითადად მოსწავლეები იყრიდნენ თავს, ერთობოდნენ და სიბნელეში კარგ დროსაც ატარებდნენ. ნაძალადევი იყო კინოთეატრი „საქართველო“, რომელიც რაიონული კულტურის ცენტრისა და უბნის „ბირჟის“ როლს ასრულებდა.

აუცილებლად უნდა გავიხსენო ხშირად დროებით როგორ წყდებოდა კინოთეატრებში ფილმების ჩვენება, განსაკუთრებით, როდესაც ერთი და იმავე პოპულარულ ფილმს ერთდროულად რამდენიმე კინოთეატრში უჩვენებდნენ. მაშინ კინოფირები საგანგებო ლითონის ყუთებში ინახებოდა და ყოველ ყუთში 300 მეტრი ფირი, ანუ ფილმის 10-წუთიანი ხანგრძლივო-

ბის ნაწყვეტი იყო. ამ ყუთებს სხვადასხვა კინოთეატრში ანაწილებდნენ, სპეციალურ პირს დაჰქონდა ყუთები კინოთეატრიდან კინოთეატრში, ზოგჯერ ფილმის სხვადასხვა ნაწილი ერთმანეთში ერეოდათ და ფილმების შინაარსი მახინჯდებოდა. რა თქმა უნდა, დარბაზში იწყებოდა ხარხარი და სტვენა, ყვიროდნენ – „მეხაშე!“ ყველაფერ ამას მაყურებელი იუმორით ეკიდებოდა.

ტელევიზია ჩვენს ცხოვრებაში, დასავლეთთან შედარებით, გვიან შემოიჭრა, ჯერ – შავ-თეთრი, მერე – ფერადი. ბევრს ტელევიზორი არ ჰქონდა და დიდი ამბავი იყო მეზობლებთან შესვლა და ტელევიზორის ყურება – მთელი სოციალური რიტუალი იყო. ბევრი ისე ჩაითრია ტელევიზორის ყურებამ, რომ ტელევიზიის „ნარკომანად“ იქცა. იყო ოჯახები, სადაც ტელევიზია არ ბატონობდა. ჩემს მშობლებს ავუკრძალე ტელევიზორის ყიდვა, რადგან მივხვდი, რომ ტელევიზორი სახლში რომ მქონოდა, დავიღუპებოდი, თუმცა ფეხბურთის საყურებლად სხვებთან დავვრბოდი. მოგვიანებით მაინც მომიწია ტელევიზორის ყიდვა.

ტელევიზორი ჩვენი კულტურისა და განათლებისთვის დამანგრეველი აღმოჩნდა. მართალია, პროგრამაში არჩევანი დიდი არ იყო, მაგრამ მაინც იყო რაღაც: ახალი ამბები, სპორტი – მსოფლიო ჩემპიონატების ნაგლეჯებს აჩვენებდნენ. პირველი თამაშები, რომლებიც ჩვენ ვნახეთ, 1966 წლის მსოფლიო ჩემპიონატის მატჩები იყო. მანამდე ჩემპიონატის ნაწყვეტებს კინოში ვნახულობდით ხოლმე, პრესაში ეწერა მათ შესახებ ან რადიოთი ვისმენდით. იმ დროს ძალიან ზღუდავდნენ რეპორტაჟებს უცხოეთიდან. ჩემპიონატამდე პირდაპირი ეთერით ვნახე მატჩი პორტუგალია-ჩეხოსლოვაკია და ეს იყო დიდი მოვლენა. მაშინ პირველად ვნახე სახელგანთქმული ეუსებიოს თამაში...

დასასრული

ქვემოთ მოცემულია აშშ-ის საელჩოს მიერ
გამოცემული ინფორმაცია, რომელიც ეფუძნება
და შეიქმნა არ ასახავს აშშ-ის საბელწილო
დებარტამენტის თვალსაზრისს.

საგარეო საზოგადოებასა და საგარეო ურთიერთობების მინისტრის სამსახური

ISSN 1987-7587